

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

ANNELI ADAMSON

**SUBJEKTIIVSE KOOSSEISU TÕENDAMINE
KRIMINAALASJADE APELLATSIOONIMENETLUSES**

MAGISTRITÖÖ

Juhendaja:
PhD Andreas Kangur

TARTU
2017

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Subjektiiivse koosseisu ja tõendamise teoreetilised lähtekohad	10
1.1. Subjektiiivse koosseisu materiaalõiguslik käsitlus	10
1.1.1. Karistusõiguslik deliktstruktuur	11
1.1.2. Subjektiiivne koosseis ja mõiste <i>tahtlus</i> subjektiiivses koosseisus	12
1.1.3. Kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemine	16
1.2. Tõendamisest kriminaalmenetluses üldiselt	18
1.2.1. Tõendamine ja tõendite hindamine. Õiguslikud standardid Eesti õiguses	18
1.2.2. Lubatavad ja kaudsed tõendid	22
1.2.2.1. Lubatavate tõenditega tõendamine	22
1.2.2.2. Otseste ja kaudsete tõenditega tõendamise erisusi	23
2. Subjektiiivse koosseisu tuvastamine apellatsioonimenetluses.	25
Kohtupraktika analüüs.	25
2.1. Tüüpiliste tühistamispõhjuste ja -kategoriate kataloog	26
2.2. Tüüpiliste tühistamispõhjuste kategooriad subjektiiivse koosseisu	28
tuvastamisel	28
2.3. Tõendite kogumis analüüsimata ja hindamata jätmine	28
2.3.1. Tõendite selektiivne hindamine	29
2.3.1.1. Faktiliste asjaolude tuvastamisel tehtud vead või süüdistuse piiridest	
väljumine asjaolude tuvastamisel.	34
2.3.1.1.1. Kaudsetel tõenditel hindamise probleemid	39
2.3.1.2. Subjektiiivne koosseis on jäetud tähelepanuta	43
2.3.1.3. Eksimused kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemisel	44
2.3.1.3.1. Erinev lähenemine kergemeelsuse tuvastamisel	49
2.3.2. Kohtuotsuse põhjendamisel tehtud vead	50
2.3.2.1. Subjektiiivse tunnuse liigi vale määratlemine	56
2.3.2.2. Erinev subjektiiivne hinnang subjektiiivse koosseisu tõendamisel	58
2.3.3. Materiaalõiguse ebaõige tõlgendamine ja kohaldamine	65
2.3.3.1. Vale arusaam õiguslikust standardist	71
Kokkuvõte	73
SUMMARY	78

Kasutatud kirjandus	84
Kasutatud õigusaktid	85
Kasutatud kohtupraktika	85
Muud allikad	89
Lühendid.....	90
Tänuõnad.....	92
LISA.....	93
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	95

Sissejuhatus

Kriminaalmenetluses tohib kriminaalasja otsustajaks olla ainult kohus.¹ Eesti kriminaalmenetlusseaduse seadustik näeb ette, et võistlevas kriminaalmenetluses langeb menetluslik raskuskese üldjuhul kohtumenetlusele,² eelkõige menetluse vältimatuks osaks olevale tõendite usaldusväärsuse põhjalikule kontrollile kohtusaalis.³ Võistlevuse põhimõte Eesti kriminaalkohtumenetluses annab nii prokurörile kui ka kaitsjale kriminaalasjas õiguse olla informeeritud, avaldada oma arvamust vastaspoole esitatud seisukohtade ja tõendite kohta.⁴ Funktsioonide kindlapiirilise jaotuse eri menetlussubjektide vahel on elementaarseks eelduseks kohtumenetluse võistlevusele.⁵ Eesti kriminaalkohtumenetluses on angloameerikalik võistlevuse põhimõte seadusega küll ette nähtud, kuid Eesti esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika 2014.–2015. aasta koondandmetest nähtub, et kriminaalmenetlusasju on lahendatud mõlemas kohtuastmes kokku 95%, 5% on lahendatud üldmenetluses.⁶

Käesoleva magistr töö eesmärk on kvalitatiivse tekstianalüüsi abil uurida, kuidas esimese ja teise astme kohtud kriminaalmenetluses subjektiivse koosseisu tuvastamisel tõendeid hindavad. Töös analüüsitakse apellatsiooniasemes kohtumenetluse tulemina jõustunud kohtuotsuseid ja võrreldakse neid Maakohtu kohtumenetluse tulemina jõustunud kohtuotsustega.

Tõendamise teemal uuritakse kriminaalmenetluses enim esimese ja teise astme kohtute vahelist tõendite ja tõendite hindamisega seonduvat eelkõige põhjusel, et kriminaalasja kohtulik tõendamisprotsess kõikides oma menetlusetappides toimub esimeses ja teises kohtuastmes. Kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi: KrMS) järgi ei tegele Riigikohus faktiliste asjaolude tuvastamisega, vaid lähtub üksnes maa- ja ringkonnakohtu kindlaks tehtud tehioludest, kontrollides siiski, kas varasemas menetluses on tõendite hindamisel järgitud

¹ T. Anepaio *et al.* Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn: 2004, lk 161.

² Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Seletuskiri. – Arvutivõrgus: https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/116_seletuskirix.pdf (02.05.2017).

³ RKKKo 3-1-2-2-11, p 34.

⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.

⁵ M. Sillaots. Võistlev kohtumenetlus või võistlevate elementidega looritatud kohtumenetlus kriminaalmenetluse seadustiku eelnõus. – Juridica IX, 2000, lk 576.

⁶ I ja II astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. – Arvutivõrgus: www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/kohtute-statistika. (02.05.2017). Autor lisab, et nähtuvalt koondandmetest on kriminaalmenetlusasju lahendatud I ja II astmes 2014 – 2015 aastal kokku 17 634 (2014 a.) ja 19 588 (2015 a.), sellest üldmenetluses 928 (2014 a.) ja 878 (2015 a.) kohtuasja.

kriminaalmenetlusõiguse norme.⁷ Vaieldamatult oluline on eeldada, et kriminaalasi lahendatakse lõplikult õigesti juba esimeses kohtuastmes.⁸ Samas, kui esimese astme kohus ei ole kohtuotsust veenvalt põhjendanud või on lähenenud õiguslikule küsimusele vale nurga alt, tuleneb siit põhjendatud õigus asja kohtulikule uurimisele apellatsioonimenetluses.⁹

Subjektiivse koosseisu tõendamise teema on kriminaalmenetluses oluline, sest kui nimetatud koosseis jääb kontrollimata või kohtuotsus ei sisalda seisukohavõttu subjektiivse koosseisu tuvastatuse suhtes, kui on tuvastatud faktilised asjaolud, tekitab see ilmselgelt põhjendatud küsimus kohtuniku siseveendumuse kujunemise kohta kohtuotsuse tegemisel. Süüteoosseisu subjektiivse koosseisu tõendamine on võrreldes objektiivse koosseisuga keerukam, sest subjektiivse koosseisu kohta sageli napib otseseid tõendeid. Teiselt poolt peaks lõppastmes olema tagatud stabiilne kohtupraktika nii esimeses kui ka teises kohtuastmes subjektiivse koosseisu tuvastamisel ning õigusvaidluse lõpliku lahendamise tulemuseks peaks olema põhjendatud kohtulahend.

Töös uuritakse võrdlemise teel maa- ja ringkonnakohtu otsuseid subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Võrdlus aitab paremini mõista kohtute erinevat või sarnast lähenemist tõendite hindamisele subjektiivse koosseisu tuvastamisel ning näha eksimusi, mida kohtud subjektiivse koosseisu tuvastamisel teevad. Subjektiivse koosseisu tõendamisel ei saa maa- ja ringkonnakohtu üksteisest lahus vaadata, kuna seadusandja on andnud mõlemale kohtuastmele ühesuguse pädevuse faktide tuvastamisel ja tõendite hindamisel (KrMS § 335).¹⁰ Magistritöös pööratakse tähelepanu järgmistele küsimustele: (1) kuidas hindab tõendeid Maakohus; (2) kuidas toimub tõendite hindamine ringkonnakohtus; (3) mida ringkonnakohtus teeb, kui ta Maakohu tõendite hindamist kontrollib? Nende küsimuste abil saame võrrelda Maa- ja ringkonnakohtu lahendeid.

Kui apellatsiooniastmes on leitud, et Maakohus on eksinud subjektiivse koosseisu tõendamisel, ning ringkonnakohtus otsustab Maakohtu otsuse tühistada subjektiivse koosseisuga¹¹ seotud põhjustel, siis sõltuvalt eesmärgist otsitakse vastust järgmistele

⁷ RKKKo 3-1-1-20-12, p 9.1.

⁸ RKKKo 3-1-1-94-06, p 10.2.

⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 777-778.

¹⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 776.

¹¹ Õiguskirjanduses on selgitatud, et kasutatakse termineid nii teo *subjektiivne koosseis* kui ka teo *subjektiivne külg*. Termin *subjektiivne külg* all võidakse kirjanduses mõelda kõiki subjektiivseid aspekte, seega nii

küsimustele: (1) millised on need peamised kohad, kus maa- ja ringkonnakohtu seisukohad subjektiivse koosseisu tuvastamisel erinevad; (2) millised on peamised põhjused Maakohtu otsuse tühistamiseks ringkonnakohtu poolt?

Magistritöös on võetud uurimise alla Tartu ja Tallinna ringkonnakohtute kriminaalkollegiumi kohtuotsused ühe konkreetse perioodi ulatuses, ehk aastatel 2014–2015. Kohtuotsused on leitavad Riigi Teataja avalike kohtulahendite registrist ning tühistatud Maakohtute kohtuotsused on kättesaadavad kohtute arhiivist.¹² Kriminaalmenetluses on tõendite menetlemine subjektiivse koosseisu lahendamisel kohtutes toimunud ka enne 2014. aastat ja pärast 2015. aastat, kuid arvestades käesoleva töö mahukust on nii varasemad kui ka hilisemad aastad käsitluse alt välja jäetud.

Töös on kasutatud kvalitatiivset tekstianalüüsi meetodit, mille kohaselt töös püstitatud uurimisküsimustele vastamine lahendatakse üldiselt üksikule (deduktiivne tekstianalüüs) ning on valitud suunatud sisuanalüüs. M.-L. Laherand on nimetanud, et suunatud sisuanalüüsi lähenemise juhul leidub teooriaid või varasemaid uurimusi ning meetodika üks eesmärk on kinnitada olemasolevat teoreetilist raamistikku. Deduktiivsed kategooriad moodustatakse olemasolevale teoreetilisele materjalile või varasematele uuringutele toetudes.¹³

Õigusteooria ja -praktika põhjal kategoriseeritakse tüüpilisemad põhjused ja erimeelsused, mis võivad ilmned esimese ja teise kohtuastme vahelises kohtumenetluses tõendamisprotsessi läbiviimisel, seejuures arvestades käesoleva töö sissejuhatuses välja toodud tõendite hindamise kolme kategooriat ning püstitatud uurimisküsimusi.¹⁴ Lõpptulemusena on loodud tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategooriate kataloog esimese ja teise astme vahelises kohtumenetluses. Töö käigus täpsustati kategoriseeringut, lugedes

subjektiivsesse koosseisu, õigusvastasusse kui ka süüsse kuuluvaid tunnuseid. Vt J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 230. Ka Riigikohus on oma praktikas kasutanud terminit *subjektiivne külg*. Vt RKKKo 3-1-1-64-14, p 10. Töö autor kasutab käesolevas töös terminit *subjektiivne koosseis*.

¹² Kõik kohtumenetlused. Riigi Teataja. – Arvutivõrgus: www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html. (02.05.2017). Käesolevas töös kasutatud tühistatud Maakohtu otsused kättesaadavad paber kandjal Maakohtute arhiivist (koopiad autori valduses).

¹³ M. - L. Laherand. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: 2008, lk 74, 292-294. Deduktiivset lähenemist kasutatakse kvalitatiivses sisuanalüüsis juhul, kui uuritava nähtuse kohta leidub teooriaid ja/või varasemaid uurimusi, mida soovitakse kindlas empiirilises kontekstis kontrollida või edasi arendada. Vt V. Kalmus, A. Masso, M. Linno. Kvalitatiivne sisuanalüüs. – Arvutivõrgus: <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>. (2015)

¹⁴ Vt Sissejuhatus, lk 5, 6.

olemasolevat teooriat, kõrvutades konkreetses kohtuasjas mõlema kohtuastme seisukohti ja hinnanguid tõendite hindamisel subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Uurimise tulemusel selgub, kuidas eri kohtuastmed konkreetses kriminaalasjas subjektiivset koosseisu tuvastavad.

Kohtuotsuste kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab: (1) välja selgitada, kuidas kohtud tõendeid hindavad; (2) tuua välja peamised erimeelsuste kohad; (3) välja selgitada, miks kohtud vigu teevad. Käesolevas uurimuse idee pole kontrollida hüpoteesi, vaid selgeks teha, millised on tüüpilised vead, mida kohtud teevad subjektiivse koosseisu tuvastamisel.¹⁵

Kõnealuse teema paremini lahtimõtestamiseks ning eesmärgi saavutamiseks on uuritud Eesti karistus- ja kriminaalmenetluse seadustiku regulatsioone: karistus- ja kriminaalmenetlusseadustikku ning nende kommentaare tõendamise ja seonduva küsimuse lahendamisel kõrvuti relevantse Riigikohtu praktikaga. Õigusteooria osas uuritakse õigusteadlaste hoiakuid subjektiivse koosseisu suhtes. Töö metoodika osas uuris autor kvalitatiivsete uuringute kohta ilmunud kirjandust.

Kohtulahendite valimi koostamisel vaatas autor läbi uuritaval perioodil kriminaalmenetluses kokku 1741 Tartu ja Tallinna ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi kohtulahendit (kohtumäärused ja -otsused), sealhulgas on 255 (kohtumäärused ja -otsused) kohtulahendit, mida ringkonnakohus on tühistanud kas osaliselt või täielikult (vt Lisa). Lõplik valim on tehtud 26 apellatsiooniaseme kohtuotsusest ja 2 kohtumäärusest, kus ringkonnakohus on Maakohtu otsuse tühistanud kas osaliselt või täielikult. Arutlusele tuleb kaks viidatud kohtumäärust, et uurida kohtuotsuse põhistamisnõude rikkumise põhjust subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Ülejäänud apellatsioonikohtus tehtud kohtumäärused arutlusele ei tule. Töös uuritakse 26 kohtuotsuse näite najal erinevaid tühistamise põhjuseid seoses süüteoteokoosseisu subjektiivse koosseisu tuvastamisega selleks, et koostada tüüpiliste tühistamispõhjuste ja -kategoriate kataloog. Uuritaval perioodil ei ole töösse võetud tühistatud kohtuotsused, kus subjektiivne koosseis on korrektselt tuvastatud kohtute poolt.¹⁶ Autori poolt vaadeldud perioodil on mitmeid kohtuotsuseid, mis on tühistatud näiteks karistuse mõistmise, tsiviilhagi läbivaatamise, riigiabi jm selletaolise küsimuse osas.

¹⁵ J. Sootak. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. – Arvutivõrgus: issuu.com/iuridicum/docs/juhend_2016. (2016), lk 24.

¹⁶ Vt näidet peatükis 2.3.1.3.1. Erinev lähenemine kergemeelsuse tuvastamisel.

Varasemates magistritöodes on uuritud tõendamise ja tõenditega seonduvat, samuti faktiliste asjaolude ühekordse tuvastamise põhimõtet, kus nimetatud põhimõtte tulemina tuvastaks faktilisi asjaolusid esimese astme kohus, mille otsus on siduv nii kõrgema astme kohtutele kui ka menetlusosalistele. O. Lepmets on välja toonud, et kui ringkonnakohus hindab faktilisi asjaolusid Maakohtust erinevalt, ei tohiks seda teha KrMS § 15 lg 2 p-s 2 sisalduvale regulatsioonile tuginedes, vaid sel juhul peab Maakohus mingisuguse valesi tuvastatud fakti kohta uuritud tõendeid hindama kogumis ja vahetult.¹⁷ Samuti on varasemalt uuritud tõendite hindamist, kuidas kriminaalkohtumenetluses realselt uuritakse ja hinnatakse esemelisi tõendeid ning, millised probleemid sellega seoses esile tulevad.¹⁸ Veel on varem käsitletud narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses ja suures koguses ebaseadusliku käitlemise tõendatuse hindamise küsimust Maakohtute poolt.¹⁹ Lisaks on magistritöodes analüüsitud lubamatuid tõendeid ja nende mõju kohtulahenditele kriminaalmenetluses²⁰ ja tõendite lubatavuse küsimust kriminaalmenetluses.²¹

Siiani ei ole uuritud subjektiivse koosseisu tõendamist apellatsioonimenetluses. Eelpool nimetatud magistritööde käsitletud tõendamisega seotud probleemide kohta aitavad töö autoril toetuda varem uuritule ning keskenduda oma töös ühele aspektile ehk subjektiivse koosseisu tõendamisele. Kindlasti suhestuvad käesoleva tööga eespool mainitud varasemad uurimused. Justiitsministeeriumil on olemas sellised uurimused, mis annavad kvantitatiivselt ülevaate kõikide kohtuastmete kohtulahendite tühistamisest,²² kuid kohtumenetluse statistikas avaldatud uurimustest ei leia infot kohtulahendite tühistamise põhjuste kohta, mis seonduvad subjektiivse koosseisu tõendamisega.²³

Magistritöö jaguneb kaheks peatükiks, millest esimese sisu on subjektiivse koosseisu ja tõendamise teoreetiline käsitus. Esimene peatükk on jaotatud kaheks alapeatükiks, kus

¹⁷ O. Lepmets. Tõendamisega seonduvad probleemid võistleva kriminaalmenetluse apellatsiooniastmes. – Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/31130. (2013).

¹⁸ K. Orav. Esemeliste tõendite uurimine ja hindamine kriminaalkohtumenetluses. – Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/30785. (2013).

¹⁹ S. Avikainen. KarS § 183 ja § 184 tõendamine kriminaalmenetluses 2003 – 2013. – Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/42847. (2013).

²⁰ K. Linamägi. Lubamatud tõendid ja nende mõju kohtulahenditele kriminaalmenetluses. Riigikohtu ja ringkonnakohtute praktika analüüs 2005 – 2014.– Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/47889. (2015).

²¹ J. Krevald. Tõendite lubatavus kriminaalmenetluses.. – Arvutivõrgus: hdl.handle.net/10062/42101. (2014).

²² Statistika. Arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/?id=79. (02.05.2017).

²³ Sellist uuringut Justiitsministeeriumis ei ole tehtud. Töö autori poolt on küsitud informatsiooni telefoni teel kriminaalpoliitika analüüsitalitusest (K. Luha). (02.05.2017).

antakse ülevaade karistusõiguslikust deliktistruktuurist, süüteokosseisu subjektiivse koosseisu olemusest ja Eesti karistusõiguse subjektiivse koosseisu kesksest terminist *tahtlus* ning käsitletakse kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemist. Teoreetilises ülevaates näidatakse, millistest tõendamise ja tõenditega seonduvatest alustest ning õiguslikest standarditest peavad õiguse rakendajad subjektiivse koosseisu tuvastamisel Eesti õiguses lähtuma. Esimese peatüki lõpus uuritakse lubatavate ja kaudsete tõendite erinevust. Teoriaosa ja praktika alusel on autor teises peatükis loonud tüüpiliste tühistamispõhjuste ja -kategoriate kataloogi.

Magistriõõ teises peatükis uuritakse esimese ja teise kohtuastme erinevate seisukohtade küsimusi seoses subjektiivse koosseisu tõendamisega. Selleks on autor koostanud tüüpiliste tühistamispõhjuste ja -kategoriate kataloogi. Võrreldakse kohtute uuritud tõendikogumit ning analüüsitakse kohtute seisukohti subjektiivse koosseisu tuvastamisel, arvestades õigusteooria ja Riigikohtu praktika seisukohtadega. Kohtupraktika uurimise tulemusel saabki autor demonstreerida, milliseid tüüpilisi vigu kohtud teevad subjektiivse koosseisu tõendatuse analüüsimisel.

Kokkuvõttes antakse vastused töös püstitatud uurimisküsimustele.

1. Subjektiivse koosseisu ja tõendamise teoreetilised lähtekohad

Õigusvastaselt toimepandud teo kuriteona kvalifitseerimiseks ei piisa ainult objektiivse koosseisu tunnuste sedastamisest, vaid karistatavuse eeldusena on nõutav ka subjektiivse koosseisu tunnuste tuvastamine. Õiguskirjanduses leitakse, et karistusõiguslikku tähtsust omavat ebaõigust ei ole võimalik piisavalt kirjeldada ilma käitumise subjektiivse küljeta.²⁴ Seadusandja teab, milliste eelduste kohaselt on teod karistusõiguses karistatavad, kuid ei piirdu karistusseadustikus objektiivsete väliste asjaolude kirjeldamisega, vaid kasutab ka üksikute kuritegude kirjeldamisel subjektiivse koosseisu tunnuseid. Seetõttu on kriminaalmenetluses nii tõendamise seisukohast kui ka karistusõiguslikult tähtis lisaks isiku teole antavale hinnangule kontrollida objektiivset ja subjektiivset koosseisu.²⁵

Selles peatükis kirjeldatakse teooriast, normatiivmaterjalidest ja Riigikohtu seisukohtadest lähtudes subjektiivse koosseisu ja selle tõendamise materiaalõiguslikku tausta, et paremini mõista, mida peab õiguse rakendaja arvestama tõendite hindamisel ja subjektiivse koosseisu tõendamise küsimuses.

1.1. Subjektiivse koosseisu materiaalõiguslik käsitlus

Esimene peatükk keskendub subjektiivse koosseisu materiaalõiguslikule käsitlusele. Esimeses ja teises alapeatükis antakse ülevaade karistusõiguslikust deliktistruktuurist, süüteokoosseisu subjektiivse koosseisu olemusest ning Eesti karistusõiguse subjektiivse koosseisu kesksest terminist *tahtlus*. Subjektiivset koosseisu tundmata ei ole võimalik mõista, miks on põhjendatud isiku karistamine konkreetse kuriteo eest. Kolmandas alapeatükis käsitletakse kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemise küsimust, mis on oluline, kuna nii mitmelgi juhul on kohtute jaoks osutunud keeruliseks tahtliku käitumise ja ettevaatamatuse piiritlemise küsimus subjektiivse koosseisu tõendamisel, mis lõppastmes võib kaasa tuua näiteks kohtulahendi tühistamise.

²⁴ K. Kühl. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2002, lk 43.

²⁵ K. Kühl, 2002, lk 42-43.

1.1.1. Karistusõiguslik deliktistruktuur

Eesti karistusseadustiku (edaspidi: KarS) § 2 lg 2 kohaselt karistatakse isikut koosseisupärase, õigusvastase ja süülise teo eest. Eelkirjeldatud kolmeastmeline deliktistruktuur, millest karistusseadustik lähtub, seab õigusliku küsimuse lahendamise meetodikale kindlad nõudmised teo karistatavuse tuvastamisel.²⁶ Kolmeastmeline deliktistruktuur võimaldab hinnata toimepandud tegu järk-järgult ning anda igal astmel sellele vastav õiguslik ja eetiline hinnang.²⁷ Kriminaalmenetluses on kohtul kohustus alustada isiku käitumises karistatava teo olemasolu või puudumise kontrollimist süüteo koosseisust, seejuures lõpuleviidud delikti korral süüteo koosseisu objektiivsest küljest, liikudes selle tuvastamise korral subjektiivse teo koosseisu juurde, edasi õigusvastasuse ning süü tasandite kontrollimisele. Kui ühel kontrollitasandil tuvastatakse mõne nõutava tunnuse puudumine, puudub alus siirduda järgmisele kontrollitasandile.²⁸ Eeltoodu järgi on süüteo koosseis esimene sisuline kontrollaste, kus tuvastatakse isiku käitumise vastavus eriosa koosseisule. Riigikohus on oma praktikas juhtinud kohtute tähelepanu süüteo koosseisu subjektiivse tunnuste kontrollimata jätmisele, mis Riigikohtu hinnangul on käsitletav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 alusel.²⁹

Järelikult kehtiva õiguse kohaselt ei ole võimalik teo karistatavuse eelduste tuvastamisel ning isiku käitumisele õigusliku hinnangu andmisel karistusseadustiku kui seaduse kohaldamine lähtumata karistatavuse üldpõhimõtetest ning kolmeastmelisest deliktistruktuurist.³⁰ J. Sootak on rõhutanud: „/.../ mitte ükski kohtunik ei suuda seadust kohaldada, kui tema käsutuses ei ole õigusdogmaatilisi skeeme ja kohtupraktikat /.../“.³¹

Rääkides süüteo koosseisust, peame silmas koosseisu kahte tunnust: objektiivset ja subjektiivset. Subjektiivset koosseisu ning selle ühte sisemisest tunnust *tahtlus* käsitletakse täpsemalt järgmises peatükis.

²⁶ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 2. Riigikohus oma praktikas on korduvalt rõhutanud deliktistruktuuri järgimise kohtute poolt. Vt RKKKo 3-1-1-58-15, p 9.4.; 3-1-1-148-03, p 10.1; 3-1-1-99-04, p 10.1; 3-1-1-92-05, p 7; 3-1-1-49-09, p 9.

²⁷ J. Sootak. Süüteomõiste ja deliktistruktuur. Loenguid karistusõiguse üldosast II. Tallinn: Juura 2004, lk 52.

²⁸ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 685; RKKKo 3-1-1-58-15, p 9.4.

²⁹ RKKKo 3-1-1-58-15, p 9.5.

³⁰ Süüteo sünonüümina on käibele tulnud *delikt*. Nii tähendab järgnevalt käsitletav deliktistruktuur süüteostruktuuri ehk selle ülesehitust. Vt J. Sootak. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk Elu seaduse fassaadi taga. Õiguskeel 2, 2016. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/oiguskeele-numbrid-2007> (2016).

³¹ J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn, 2015, lk 62-63.

1.1.2. Subjektiivne koosseis ja mõiste *tahtlus* subjektiivses koosseisus

Süüteoosseisu subjektiivse koosseisu sisuga seoses saab eelkõige rääkida kahest tunnusest – tahtlus ja ettevaatamatus –, mida Eesti karistusseadustik nimetab obligatoorselt süüteoosseisu subjektiivsete tunnustena (KarS § 12 lg 3)³² ning seda on kohtupraktikas rõhutanud ka Riigikohus.³³ Karistusseadustikus ettenähtud juhtudel on süüteoosseisu subjektiivsed tunnused ka motiiv või eesmärk (KarS § 12 lg 3).³⁴

Subjektiivsete tunnuste seisukohast on karistusseadustiku eriosa koosseisude formuleerimise üldreegel on KarS §-s 15, mille kohaselt on kuriteona karistatav üksnes tahtlik tegu, kui seadustik ei sätesta karistust ettevaatamatu teo eest.³⁵ Karistusõiguses on üldtunnustatud, et tahtliku kuriteo eest saab vastutada üksnes see isik, kes teab kuriteo koosseisulisi asjaolusid. Seejuures peab tegija tahtluse ulatus hõlmama kõiki objektiivseid asjaolusid, sama üldine nõue kehtib ka tahtluse vormide kohta.³⁶ Tahtluse vormid on KarS § 16 lg 1 kohaselt kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus. Seega piisab teo tahtlikkuse jaatamiseks sellest, kui isikul on kõigi objektiivse süüteoosseisu tunnustele vastavate asjaolude suhtes vähemalt kaudne tahtlus, välja arvatud juhul, kui konkreetne süüteoosseis nõuab kas iga või mõne objektiivse koosseisu tunnusele vastava asjaolu suhtes raskemat tahtluse liiki (otsest tahtlust või kavatsetust).³⁷ Riigikohus on oma praktikas rõhutanud, et karistusseadustiku §-de 16 ja 17 järgi peab isiku tahtlus hõlmama objektiivse koosseisu asjaolusid, mitte aga õigusnorme. Teisisõnu ei ole tahtluse aspektist tähtsust sellel, kas isik oli teadlik koosseisu asjaolude õiguslikust tähendusest. Kui isik on teadlik süüteoosseisu moodustavatest faktilistest asjaoludest, siis subjektiivse koosseisu tasandil ei ole tähtsust asjaolul, kas ta oli tegu toime pannes teadlik kehtivast õiguslikust regulatsioonist.³⁸ Näiteks kui isikut süüdistatakse kuriteoosseisu järgi, mille subjektiivne koosseis eeldab KarS § 15 lg 1 järgi tahtlust, peab teokirjeldusest nähtuma, et süüdistatav pani talle etteheidetava teo toime tahtlikult (KrMS § 154).³⁹ Karistusseadustik nimetab lisaks tahtlikult toimepandud teole ka ettevaatamatult toimepandud tegu, mis võivad mõlemad viia karistusõigusliku vastutuseeni. Nii tahtlik kui ka

³² Karistusseadustik. RT I 2001, 61, 364.

³³ RKKKo 3-1-1-74-10, p 6.4.

³⁴ (viide 31).

³⁵ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 277, 278.

³⁶ K. Kühl, 2002, lk 52.

³⁷ RKKKo 3-1-1-83-10, p 21.

³⁸ RKKKo 3-1-1-65-16, p 10; 3-1-1-4-08, p 19; 3-1-1-55-09, p 25.1.

³⁹ TlnRko 09.09.2015, 1-13-3856/160.

ettevaatamatu tegija on teadlikud oma teo tagajärjest, kuid ettevaatamatuse korral sisaldab see teadmine vähem asjaolusid.⁴⁰ Seega isikule süüspandava teo süüteo koosseisu subjektiivse tunnuste üldpõhimõtete puhul tuleb toetuda eelkõige karistusõiguse üldosale (KarS § 16).⁴¹

Käsitledes subjektiivset koosseisu, ei saa tõendamisprotsessis subjektiivsele koosseisule hinnangu andmisel mööda minna süüteo koosseisu objektiivsest koosseisust. Süüteo koosseis kujutab endast ühtset tervikut ning üldjuhul ei piisa sellest, kui objektiivsete tunnuste esinemisel kvalifitseerime tegija käitumise kuriteoks ilma subjektiivset koosseisu analüüsivõimega.⁴² Tegija käitumine ja selle põhjustatud tagajärg peavad olema tehtud arusaadavaks igale üksikisikule – objektiivsete asjaolude tuvastamine ja teiselt poolt tegija sisemine suhtumine teosse. Riigikohtu praktikas välja kujunenud arusaama kohaselt ei ole ega saagi olla välistatud kuriteo subjektiivse külje tõendamine objektiivse külje analüüsi kaudu, seejuures subjektiivne koosseis peab katma kõik objektiivse koosseisu asjaolud.⁴³ Millise sätte järgi konkreetsel juhul süütegu kvalifitseerida, sõltub toimepanija käitumise objektiivsele (nn väline teopilt) ja subjektiivsele (nn sisemine teopilt) küljele antavast hinnangust kogumis.⁴⁴ Karistusseadustiku KarS § 12 lg-s 2 nimetatud teo väline asjaolu ehk teo modaliteet kirjeldab olukorda, milles tegu koosseisupäraselt peab aset leidma.⁴⁵ Näiteks heitmaks kohtualusele ette vägistamist, kus asjaoludest tõttu ei olnud kannatanu nõusolekut vahekorraks, peab olema tuvastatud just süüdistatava arusaam objektiivselt eksisteerinud tahtevastasusest ning sellele arusaamale tuginev teadlik käitumine. Seega kriminaalasjas tähendaks see tuvastamist, et süüdistatav sai kannatanuga vahekorda astudes aru, et viimane ei ole vahekorraga nõus või ei mõista toimunut, kuid vaatamata sellele arusaamale ja seda olukorda ära kasutades astus siiski kannatanuga sugulisse vahekorda.⁴⁶ Riigikohus on märkinud, et kuna eelpool kirjeldatud subjektiivse koosseisu tõendamise viis võimaldab tavapärasest suuremat subjektiivse lähenemise võimalust, tuleb seda kasutada iga kaasuse puhul rangelt individualiseeritult, lähtudes just selle konkreetse kuriteo objektiivse külje faktoloogiast, ning vaid siis, kui puuduvad igasugused muud võimalikud tõendid kuriteo koosseisu subjektiivse külje kohta.⁴⁷ Seejuures tuleb tõendamisprotsessis nimetatud meetodi kasutamisel – nii faktiliste asjaolude

⁴⁰ K. Kühl, 2002, lk 45.

⁴¹ J. Sootak. Süüteomõiste ja deliktstruktuur, 2004, lk 29-30.

⁴² K. Kühl, 2002, lk 42-43.

⁴³ RKKKo 3-1-1-80-02, p 6.1; RKKKo 3-1-1-142-05, p 20; RKKKo 3-1-1-128-06, p 9; TlnRnKo 13.08.2015, 1-15-4078/19.

⁴⁴ RKKKo 3-1-1-128-06, p 9.

⁴⁵ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 22.

⁴⁶ RKKKo 3-1-1-12-06, p 9.

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-80-02, p 6.1.; 3-1-1-107-02, p 6.4.

kui ka subjektiivsete tunnuste tuvastamisel – silmas pidada KrMS §-st 7 tulenevat süütuse presumptsiooni põhimõtet.⁴⁸

Isiku teole karistusõigusliku hinnangu andmisel on karistatavuse eeldusena nõutav ka tegija tahtlus.⁴⁹ Kuna magistritöö keskendub kuriteo subjektiivsele koosseisule, siis on tähtis *tahtluse* mõiste määratlus. Kuritegude kui kõige raskemate süütegude puhul on kriminaalvastutuse kohaldamine põhjendatud vaid juhul, kui isik mitte ainult ei olnud teadlik oma käitumise koosseisupärasusest, vaid tema käitumine oli ka tahtlik.⁵⁰

U. Mereste on rõhutanud, et seaduses on kasutusel ka palju üldkeele sõnu ehk siis mitte iga sõna seaduse tekstis ei ole seal juriidilise terminina.⁵¹ Üld- ja oskuskeele sõnavara vahel ei ole selget ja püsivat piirjoont.⁵² *Tahtluse* mõiste suhet üldkeelele on põhjalikult käsitlenud P. Pikamäe oma doktoritöös. Doktoritöö autor järeldeb, et *tahtlus* on juriidilisse erialakeelde kuuluv sõna, millel iseseisev üldkeeleline tähendus puudub, kuid mis on algselt seotud tahet tähistava sõnatüvega. . Seega ei vasta *tahtlus* õigusterminina tänapäeval enam sellele, mida üldkeeles keelendite *tahe* ja *tahtma* silmas peetakse. Ka praeguse eesti õigekeelsussõnaraamatu järgi ei kuulu sõna *tahtlus* enam üldkeelde, vaid on juriidiline oskussõna.⁵³ Kui otsida eesti keele sõnavarast *tahtluse* üldkeelelist tähendust, siis seda ei leidu. Eesti keele seletav sõnaraamat esitab sõnade nagu *tahe*, *tahtma*, *tahtlik* tähendusi. Sõnal *tahe* on eesti keele seletavas sõnaraamatus välja toodud järgmised tähendused: (1) võime valida tegevuse eesmärgi ja end selle nimel pingutada, tahtmine midagi teha, saada või saavutada, (kange) soov; (2) sõna *tahtma* näitab soovi, püüdlust, tungi omama midagi saada, teha, saavutada; (3) sõna *tahtlik* kavatsuslik, meelega tehtud, sihilik.⁵⁴

Kui liikuda mõiste määratlemisel üldkeele juurest oskuskeele ehk õiguskeele juurde, siis näiteks õigusleksikoni kohaselt on *tahtlus* isiku subjektiivne suhe teosse, mis koosneb teo teadmisest ja tahtmisest.⁵⁵ Eesti keele seletava sõnaraamatu järgi on *tahtlus* (kuriteo)

⁴⁸ RKKKo 3-1-1-80-02, p 6.1.

⁴⁹ J. Sootak. Kriminaalpoliitika, 2015, lk 63.

⁵⁰ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa, 2010, lk 277.

⁵¹ U. Mereste. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 446.

⁵² T. Ereht. Terminõpetus. TÜ Kirjastus 2007, lk. 22. – Arvutivõrgus: hdl.handle.net/10062/24279.

⁵³ P. Pikamäe. Tahtluse struktuur. Tahtlus kui koosseisupärase asjaolude teadmine. Doktoritöö. lk. 12. – Arvutivõrgus: hdl.handle.net/10062/676. (2006).

⁵⁴ M. Langemets *et al.* (toim). Eesti keele seletav sõnaraamat. 5 S-T. Eesti keele sihtasutus. Tallinn, 2009, lk 591, 596.

⁵⁵ K. Maurer (koost). Õigusleksikon. Interlex, 2000, lk 306.

ettekavatsetus, süüvorm mitmes õigusharus.⁵⁶ Eesti keele seletav sõnaraamat ja õigusleksikon on tähistanud *tahtlust* juriidilise oskussõnana.

Järelikult saab karistusõiguses osutada sõnadele *tahe*, *tahtma* ning töö autori arvamuse kohaselt ka sõnale *tahtlik*, kuna nende kolme sõna tähendusväljad paigutuvad tahtluse alla. Sõnad *tahe*, *tahtma*, *tahtlik* hõlmavad *tahtluse* sisu ja ulatust: eesmärki, kavatsust, tahtmist midagi teha. Eesti karistusõigus ei sisalda *tahtluse* üldmõistet (mis võtaks kokku kõigile kolmele tahtlusele omased ühised tunnused)⁵⁷, vaid määratleb *tahtluse* mõiste, mis hõlmab kõiki kolme tahtluse esinemisvorme, mis on kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus (KarS § 16 lg 2-4).⁵⁸ Järelikult tuleb tahtluse üldmõiste täielikuks määratlemiseks arvestada tahtluse sisemise struktuuriga (teadmine ja tahtmine) ning lisaks arvesse võtta tunnuseid, mis iseloomustavad tahtluse eset ja ajalist piiri.⁵⁹ Järgnevatel peatükkides kasutatakse valdavalt juriidilisi mõisteid *tahtlus*, *tahtlik*.

Õigusteooria kohaselt lähtub tegija kindlate teadmiseelduste alusel tehtud otsusest, kuid samas ilmneb tema teos sisemine suhtumine – ta tahab oma tegutsemisega korda saata rohkemal või vähemal määral kindla õigushüve rikkumise, see tähendab, et ta on teadlik koosseisu realiseerimisest. Tegemist peab olema tegija otsustusega tahtlikult astuda koosseisuga kaitstud õigushüve vastu ning tegija tahtlus peab sisaldama teadmise ja tahtmise elementi.⁶⁰ Eeltoodust järeldub, et kohtutel tuleb subjektiivse koosseisu tuvastamisel lähtuda mitte üksnes tegija otsustusest, vaid ka teadmise elemendist, kuna tahtluse liigid erinevad üksteisest ka teadmise elemendi poolest.

Järelikult süüteokoosseisu kui terviku mõttes ei piisa tõendamisprotsessis üksnes objektiivsete asjaolude tuvastamisest, vaid tuleb anda hinnang ka subjektiivsele koosseisule. Kohtupraktika küll ei välista kuriteo subjektiivse koosseisu tõendamist objektiivse koosseisu analüüsi kaudu, kuid sel juhul peab subjektiivne koosseis katma kõik objektiivse koosseisu asjaolud. Kusjuures isiku suhtes, kes tegutses kuriteo asjaolude suhtes tahtlikult, tuleb hinnata nii tahte ulatust kui ka isiku teadmist kuriteo asjaoludest. Seetõttu on oluline aru saada *tahtluse* mõiste tähendusest põhjusel, et kuritegude kui kõige raskemate süütegude puhul on

⁵⁶ M. Langemets *et al.* (toim), 2009, lk 596.

⁵⁷ P. Pikamäe. Süüteokoosseis: subjektiivne koosseis. Tallinn: Juura 2003, lk 11.

⁵⁸ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa, 2010, lk 280.

⁵⁹ P. Pikamäe, 2003, lk 11.

⁶⁰ K. Kühl, 2002, lk 45, 51.

kriminaalvastutuse kohaldamine põhjendatud vaid juhul, kui isik mitte ainult ei olnud teadlik oma käitumise koosseisupärasusest, vaid tema käitumine oli ka tahtlik.

1.1.3. Kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemine

Seadusandja on formuleerinud, et teo toimepanijal peab olema KarS § 16 lg-st 1 tulenev tahtlus teo toimepanemise ajahetkel ning seadusest tulenev tahtlus peab hõlmama koosseisu realiseerimisele suunatud tegevust.⁶¹ Karistuseseadustik aga sätestab karistuse ka ettevaatamatult toimepandud teo eest (KarS § 18). Seepärast tuleb kohtutel tuvastada, kas toimepanija pani koosseisupärase teo toime tahtlikult KarS § 15 ja § 16 lg 1 mõttes või ettevaatamatusest (KarS §-id 17 ja 18).⁶² Selle tõttu ei saa tõendamise teema juures mööda minna kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemise küsimusest.

Tuginedes kohtupraktikale on Riigikohus kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemise küsimuses selgitanud, et kaudset tahtlust ja kergemeelsuse vormis ettevaatamatust tuleb piiritleda subjektiivse külje voluntatiivse elemendi abil. Nii kaudse tahtluse kui ka kergemeelsuse puhul tunneb isik ära enda käitumises sisalduva ohtlikkuse, kuid erinev on suhtumine võimalikku tagajärge. Kaudse tahtluse korral kiidab isik võimaliku tagajärje heaks, see tähendab soostub selle saabumisega. Ettevaatamatuse korral loodab isik tagajärje saabumata jäämisele. Lootus tagajärje saabumata jäämisele peab aga olema isiku üldist elukogemust ja teospetsiifikat silmas pidades adekvaatne, st see peab tuginema isiku poolt äratuntud asjaoludele, mis lubavad tal mõistlikult uskuda, et tema loodud oht ei realiseeru tagajärjes. Lootus tagajärje mittesaabumisele peab olema tõsimeelne, mis tähendab, et see toetub konkreetsetele asjaoludele ega ole sõltuvuses tema poolt kontrollimatust juhuslikkusest. Seega tuleb kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemisel esmalt tuvastada, kas isik kujutas endale üldjoontes ja tavalise elukogemuse tasemel ette põhjuslikku seost oma teo ja saabuva tagajärje vahel.⁶³ Üldistatult eristab kaudset tahtlust kergemeelsusest psüühilise suhtumise intensiivsuse tagajärje suhtes.⁶⁴ Minnes tagasi karistusseadustiku juurde, tuleb arvestada, et nii kaudse tahtluse kui ka kergemeelsuse piiritlemisel kasutatakse

⁶¹ K. Kühl, 2002, lk 48-49.

⁶² (viide 31).

⁶³ RKKKo 3-1-1-142-05, p 18.

⁶⁴ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa, 2010, lk. 301.

karistusseadustikus toodud täpseid mõisteid.⁶⁵ Näiteks KarS § 18 lg-s 2 esineb väljend *peab võimalikuks*. Järelikult on nii tahtlik kui ka ettevaatamatu tegija teadlikud oma teo tagajärjest, kuid ettevaatamatuse korral sisaldab see teadmine vähem asjaolusid.⁶⁶

Eesti kohtupraktikas on lähtutud kergemeelsuse tuvastamisel tema põhitunnusest, milleks on toimepanija lootus tagajärje saabumata jäämisele. Seejuures tahtluse tuvastamiseks on oluline toimepanija otsus rikkuda õigushüve. Võib öelda, et kaudse tahtluse puhul on tegemist isiku psüühilise suhtumisega teosse, kus tagajärje saabumine ei ole kindel, vaid ainult tõenäoline.⁶⁷ Õiguskirjandus peab oluliseks tegija otsustust, kusjuures leitakse, et see otsustuse moment eristab tahtlikku tegijat kui intensiivsemat õigushüve rikkujat ettevaatamatult käituvast tegijast, kes võimalikust koosseisu täitmisest teadlik olles loodab, et kõik lõpeb hästi, seega puudub temal otsustus võimaliku ohvri õigushüve vastu.⁶⁸

Õiguskirjanduses on ettevaatamatu tegevuse piiritlemisel tuginetud arusaadavuse ja hoole ilmutamise kriteeriumidele. Leitakse, et ettevaatamatuse kontseptsiooni täpseks mõistmiseks tuleb vaadelda mitte üksnes hoole ilmutamise kohustuse rikkumise kriteeriumit, vaid ka arusaadavuse kriteeriumit. Õigusteoorias peetakse arusaadavuse põhieelduseks, et isik saab tegelikust situatsioonist aru ning näeb ette enda ja teiste isikute tegevusi. Õigusteadlased on tõdenud, et hoole ilmutamise kohustuse raames on ka juba arvestatud lubatud riskiga. Riski all mõeldakse laias tähenduses võimaliku rikkumiseni viivat ohtu, mis ei realiseeru, kui isik peab kinni riski vähendavate hoolsusreeglite teatud standardist.⁶⁹

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti kohtupraktikas on kergemeelsuse tuvastamisel lähtutud selle põhitunnusest, mis on toimepanija lootus tagajärje saabumata jäämisele. Seejuures tegija tahte tuvastamiseks on oluline tema otsus rikkuda õigushüve. Võib nentida, et kaudse tahtluse puhul on tegemist isiku psüühilise suhtumisega teosse, kus tagajärje saabumine ei ole kindel, vaid ainult tõenäoline.⁷⁰ Millised on enam kasutatavad piiritlemise lähtepunktid kohtupraktikas, uuritakse käesoleva töö peatükis 2.3.1.3. otsides vastust küsimusele, kuidas tõendada, et tegu on toime pandud kaudse tahtlusega või ettevaatamatusest.

⁶⁵ *ibid.*

⁶⁶ K. Kühl, 2002, lk 45.

⁶⁷ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa, 2010, lk 299.

⁶⁸ K. Kühl, 2002, lk 45.

⁶⁹ K. Kühl, 2002, lk 357.

⁷⁰ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa, 2010, lk 299.

Järgimise peatüki eesmärk on käsitleda kriminaalmenetluse tõendamise ja tõendite hindamise lähtealuseid ja õiguslikke standardeid subjektiivse koosseisu tuvastamiseks, lubatavate⁷¹ ja kaudsete tõendite kasutamisest kriminaalasja lahendamisel seoses tõendamise ja tõendite hindamisega. Riigikohtu praktika kohaselt on võimalik isik süüdi tunnistada ka ainuüksi kaudsete tõendite alusel⁷² ning madalama astme kohtupraktikas ka seda tehakse,⁷³ seetõttu on oluline käsitleda kaudsete tõendite tõendamise põhimõtteid.

1.2. Tõendamisest kriminaalmenetluses üldiselt

Tõendamine on kriminaalmenetluse keskne osa, et välja selgitada tõendamiseseme asjaolud (KrMS § 394). Tõendamine toimub kriminaalmenetluse reeglite kohaselt ning menetluses tuleb tõendada kõik kuriteokoosseisu elemendid, sealhulgas ka kuriteo subjektiivne koosseis.⁷⁴ Nii süüdimõistev kui ka õigeksmõistev kohtuotsus peavad tuginema tõenditele, mida on kohtuliku uurimise käigus analüüsitud.⁷⁵

Käesoleva peatüki eesmärk on käsitleda tõendamist kui tegevust, mis hõlmab endas kuriteo kõikide üksikasjade väljaselgitamist tõendite uurimise teel. Järgnevalt on püütud selgitada, mis on tõendamine ning kuidas seostub tõendamine tõendite hindamisega. Lisaks lubatavatele tõenditele, mis on loetletud KrMS §-is 63, on kohtupraktika kaudseid tõendeid. Siin käsitletakse lubatavaid ja kaudseid tõendeid. Teema paremaks lahtimõtestamiseks on kasutatud kriminaalmenetluse seadustiku kommentaare, kohtupraktikat ja õigusalast teooriat.

1.2.1. Tõendamine ja tõendite hindamine. Õiguslikud standardid Eesti õiguses

Kriminaalmenetluses ei ole tõendamise mõistet defineeritud. Arvestades kuritegevuse asjaolude tuvastamise spetsiifikat võrrelduna tavalise tunnetustegevusega, on kunagi kellegi poolt kasutusele võetud tõendamise mõiste. Tõendamise all võidi mõista vägagi erinevaid nähtusi, kuid nendest formuleeriti kolm erinevat seisukohta järgmiselt: termin *tõendamine* kui

⁷¹ Kriminaalmenetluse seadustik kasutab terminit „lubatav tõend“, kuid kohtupraktika kasutab ka terminit „otsene tõend“. Vt RKKKo 3-1-1-67-15, p 18; 3-1-1-15-12, p 14.

⁷² RKKKo 3-1-1-14-14, p 477.

⁷³ Töö autor käsitleb kaudsete tõenditega tõendamise kohtupraktikat peatükis 2.3. Tõendite kogumis analüüsimata ja hindamata jätmise.

⁷⁴ RKKKo 3-1-1-80-02, p 6.1.

⁷⁵ U. Lõhmus. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 2 väljaanne, Kirjastus: Juura 2014, lk 75.

lihtsalt tuletis sõnast tõend; termin *tõendamine* tähistab eranditult kõigi menetlejate tegevust oma pädevuse piirides, see liigitatakse tõendite kogumiseks, kontrollimiseks ja hindamiseks; tõendamine ei ole tunnetustegevuse alaliik.⁷⁶

Kriminaalmenetlusliku tõendamise instituudi kujundamisel sobib valitseva arusaamaga enim kokku mõte, et tõendamisel toimub liikumine mõttelt selle esitamise suunas, teiste subjektidega suhtlemise suunas. Seejuures võivad suhtlemise subjektideks olla nii uurija, prokurör kui ka kohus. Kohtu kui tõendamise subjekti roll on kohtuotsuse formuleerimine ning kohtulahendi vahendusel riigile tõendamine.⁷⁷ Kohus, koostades konkreetses asjas kohtulahendit, paigutab kohtulahendisse tõendite hindamise tulemi ja selle põhjenduse⁷⁸, mille ta on lugenud tõendatuks või üldtuntuks (KrMS § 60 lg 1).⁷⁹ Seega algab tõendamise instituut kohtuniku juurest. Kohtuniku siseveendumuse kujunemine kui kohtuotsuse alus jääb kehtima üksnes siis, kui kohtuotsuses tõendite hindamise tulemit on põhjendatud (KrMS § 305¹ lg-d 1, 2).

Järelikult suhestuvad tõendamine ja tõendite hindamine omavahel seetõttu, et kohtuotsuse põhiosas nähtuvad kohtu uuritud tõendite hindamine (KrMS § 312 lg-d 1, 2) ning lõppastmes tõendite kogumile antavas hinnangus tõendatuks tunnistatud asjaolud. Kuivõrd eristatav on tõendite hindamine kohtupoolsest tõendite uurimisest, võidakse menetlusteoorias ja õiguspraktikas mõista erinevalt, kuid tõendite hindamise näol on tegemist kogu kohtulikule uurimisele omase psüühilise ja teatud määral kindlasti ka intuiitiivse tegevusega.⁸⁰ Seega tõendite hindamine kui aksioloogia (väärtusõpetuse) kategooria tähistab tõendite väärtustamisprotsessi ning tõendite hindamise tulemina väärtustatud tõendeid on põhjust käsitada instrumentaalsete väärtustena (ehk vahendväärtustena). Just tõendite hindamise tulemina tõendeid väärtustades tunnistab kohus kuriteo asjaolud tõendatuks (KrMS § 60 lg 1).⁸¹

Järgmisena käsitletakse kõnealuse teema raames kriminaalmenetluses subjektiivse koosseisu tuvastamisele kehtivaid õiguslikke standardeid, millest kohtud tõendite hindamise protsessis peavad lähtuma. Esmasena võtavad kohtud kohtuotsuse kujundamisel seoses tõendamise ja

⁷⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 201.

⁷⁷ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 202.

⁷⁸ *ibid.*

⁷⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. RT I 2003, 27, 166.

⁸⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 205.

⁸¹ *ibid.*

tõendite hindamisega aluseks kriminaalmenetluse seadustiku kehtestatud reeglid, lisaks on subjektiivse koosseisu tuvastamisel tähtsad karistusseadustiku normid, mille alusel saab otsustada, kas isiku toimepandud tegu oli tahtlik või puudus isiku käitumises tahe käituda õigusvastaselt. Sealjuures toimub subjektiivse koosseisu tuvastamine samade menetlusreeglite alusel nagu kogu tõendamisprotsess, sest kriminaalmenetluse seadustik ei sätesta eraldi oluliste reeglite loetelu subjektiivse koosseisu tõendamiseks. Küll aga tuleb isiku käitumisele õigusliku hinnangu andmisel arvestada karistusseadustiku üldosas avatud subjektiivsete tunnuste sisuga (KarS §-d 15–17), mida tundmata ei ole võimalik eriosa süüteoosseise analüüsida.⁸² Järgnevalt käsitletakse kriminaalmenetluse standardeid, mis on olulised käesoleva töö peatükis 2, kus uuritakse Maa- ja ringkonnakohtute kohtupraktikat seoses subjektiivse koosseisu tuvastamisega.

Kehtiva seaduse kohaselt peavad kohtud kriminaalasja lahendamisel jälgima kriminaalmenetluse seadustikus KrMS § 61 lg-s 1 sätestatud tõendite hindamise üldpõhimõtet, mille järgi ei ole ühelgi tõendil ette kindlaks määratud jõudu. Seejuures on tõendite hindamisel võimalik eristada järgnevaid etappe: (1) tõendi asjakohasuse (kuuluvuse) hindamine; (2) tõendi lubatavuse hindamine; (3) tõendi usaldusväarsuse hindamine; (4) tõendi lõppväärtuse (kaalukuse) hindamine,⁸³ mis on olulised kohtu siseveendumuse kujunemisel (KrMS § 61 lg 2; KrMS § 312 p 1).⁸⁴ Tõendite hindamise etappide juures tuleb tähelepanu pöörata tõendi usaldusväarsuse ja tõendi kaalukuse hindamisele. Mõlemad etapid on omavahel seotud, kuid sageli aetakse neid segamini, seetõttu on oluline neid eristada. A. Kangur on tõendi usaldusväarsuse ja kaalukuse eristamist selgitanud järgnevalt: „Tõendi usaldusväarsus puudutab tõendiallika võimet tõendusteavet korrektselt salvestada ja edasi anda ning on objektiivselt asjaoludega põhjendatav. Tõendi kaal on aga määr, mille võrra konkreetne tõend kohtuniku siseveendumust üht või teist pidi mõjutab ning mis on suuresti subjektiivne“.⁸⁵ Tõendi kui objekti lõppväärtus on hinnang selle kohta, kuivõrd olulisel kohal on see tõend kohtu jaoks, lugedes mingit tõendamiseseme asjaolu tuvastatuks (või kummutatuks).⁸⁶ Kohtuniku siseveendumusele tuginev tõendite vaba hindamine on käsitletav lahutamatus seoses KrMS §-s 15 sätestatud kohtuliku arutamise vahetuse ja suulisuse

⁸² J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 277.

⁸³ *ibid.*

⁸⁴ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 210, 212.

⁸⁵ A. Kangur. Kohus ja kohtulahend: mõtteid ja soovitusi kohtulahendi kirjutajale. Tartu, 2012, lk 36.

⁸⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 211.

põhimõttega.⁸⁷ Seega ei saa kohus kohtuotsust tehes tugineda tõenditele, mida ei ole kohtus vahetult uuritud (KrMS § 305¹ lg 2).

Oluline reegel tõendite hindamisega seoses tuleneb KrMS §-st 60, et kohtu veendumus tugineb tõendatud ja üldtuntud asjaoludele KrMS § 60 lg 1 tähenduses ning see peab olema jälgitav kohtuotsuse põhistamisel (KrMS § 312).⁸⁸ KrMS § 312 lg-st 1 lähtub reegel, et kõikide tõendatuks tunnistatud asjaolude puhul tuleb kohtuotsuses ära näidata ka tõendid ning kohtuotsusest peab aru saama, millised faktilised asjaolud on kohus lugenud tõendatuks.⁸⁹ Seega on seadusandja sätestanud nõude kohtuotsuse põhiosale, kus KrMS § 312 punktide 1-3 kohaselt peab kohtuotsus sisaldama tõendite analüüsi järgmiste kriteeriumide alusel: (1) kohtulikul uurimisel tõendatuks tunnistatud asjaolud ja tõendid, millele tuginetakse; (2) tõendid, mida kohus ei pea usaldusväärseks, põhjendus, miks ta neid usaldusväärseks ei pea; (3) asjaolud, mis kohus on tunnistanud üldtuntuks ja millele ta otsust tehes tugineb. Seaduse järgi peab kohtuotsuses tehtava otsustuse menetluslik ja materiaalõiguslik alus tulenema *expressis verbis* seaduses sätestatud normidest, mis tähendab kohtuotsuse seaduslikkuse nõuet.⁹⁰

Subjektiivse koosseisu tõendamisel tuleb kohtutel lisaks menetlusõiguslikele standarditele järgida ka materiaalõiguslikke standardeid. Materiaalõigust on autor käsitlenud siinse töö peatükis 1.1.⁹¹, sel põhjusel tuuakse järgnevalt üksnes kokkuvõtlik ülevaade materiaalõiguse standarditest. Süüteoosseisu kindlakstegemisel tuleb kohtuotsuses järgida karistusõigusliku deliktstruktuuri, et ootuspäraselt valitseks kooskõla tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamisel ühelt poolt KrMS §-s 62 sätestatu ja teiselt poolt olulisemate menetlusdokumentide – süüdistusakti KrMS § 154 ning kohtuotsust KrMS § 306 – sätestavate paragrahvide vahel.⁹² Deliktstruktuuri on käsitletud lähemalt peatükis 1.1.1.⁹³ Lisaks peavad kohtud arvestama süüteoosseisu subjektiivsete tunnuste tuvastamisel karistusseadustiku üldosast tulenevaid üldreegleid, mis puudutavad karistusseadustiku eriosa koosseisude formuleerimist subjektiivsete tunnuste seisukohast. Subjektiivse koosseisu

⁸⁷ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 204.

⁸⁸ (viide 4).

⁸⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 312.

⁹⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 682.

⁹¹ Vt. Peatükk 1.1. lk 10-18.

⁹² E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 213.

⁹³ Vt. Peatükk 1.1.1. lk 11.

üldreegleid on autor käsitlenud peatükkides 1.1.2. ja 1.1.3., seetõttu need reeglid lähemalt käsitlusele ei tule.⁹⁴

Õiguslikest standarditest järeldub, et kohtuniku siseveendumusel kujunev tõendite hindamine kui kohtuotsuse alus on arusaadav ja jääb kehtima üksnes siis, kui kohtuotsuse põhjendamisel on järgitud kriminaalmenetluse reegleid ja karistusõiguse üldpõhimõtteid subjektiivse koosseisu tõendamisel. Sel põhjusel saab kohus kohtuotsuses lugeda subjektiivse koosseisu tuvastatuks kriminaalasja tulemina väärtustatud tõenditele tuginedes.

Järgmises alapeatükis käsitletakse nii lubatavaid kui ka kaudseid tõendeid. Töö autor peab kaudsete tõendite käsitlemist oluliseks, kuna kohtupraktikas on kohus isiku süüküsimuse otsustamisel tuginenud mõningatel juhtudel kaudsetele tõenditele.

1.2.2. Lubatavad ja kaudsed tõendid

Käesolevas alapeatükis käsitletakse lubatavate tõenditega tõendamise küsimust, teisena otseste ja kaudsete tõenditega tõendamise erisusi subjektiivse koosseisu tuvastamisel.

1.2.2.1. Lubatavate tõenditega tõendamine

Subjektiivse koosseisu tuvastamisel tuleb kohtul tõendi lubatavuse küsimust käsitleda juhtudel, kui kohtuasjas on kõrvaldamata kahtlusi, mida tuleb kriminaalasjas tõlgendada süüdistatava kasuks ning sel põhjusel on alust tõendeid ümber hinnata (KrMS § 7 lg 3). Kui kohus on rikkunud KrMS § 7 lg-st 3 tulenevat *in dubio pro reo* põhimõtet, näiteks tuginenud ühele tõendile, mida ei saa kontrollida, või jätnud tõendi kogumist kõrvale, siis on tegemist kohtulahendi põhistamise kohustuse rikkumisega KrMS § 305¹ lg 1 tähenduses.⁹⁵ Kindlasti ei ole see suvaline otsus, milliseid tõendeid kohtulikult arutamisel uurida, vaid kohus otsustab, millised tõendid omavad kriminaalasjas tähtsust ehk on asjakohased tõendid ja millised tõendid jäetakse kõrvale (KrMS § 268 lg 1). Otsuse tegemine tuleneb tõendite vaba hindamise põhimõttest, mille kohaselt ei ole ühelgi tõendil kohtu jaoks ette kindlaks määratud jõudu ning kohus hindab tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt (KrMS § 61).⁹⁶

⁹⁴ Vt. Peatükk 1.1.2. lk 12; peatükk 1.1.3. lk 16.

⁹⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk. 682.

⁹⁶ (viide 4).

Riigikohtu hinnangul ei tingi KrMS § 63 lg-st 1 tulenev üldine reeglistik tõendi lubatavuse hindamisel alati ja automaatselt selle tõendi lubamatust, kui on tuvastatud tõendi kogumist reguleerivate menetlusõiguslike sätete rikkumine. Kohtupraktikas on asunud seisukohale, et tõendi lubatavuse üle otsustamisel tuleb hinnata rikutud normi eesmärki ja seda, kas sellist tõendit poleks saadud, kui normi ei oleks rikutud.⁹⁷

1.2.2.2. Otseste ja kaudsete tõenditega tõendamise erisusi

Kui rääkida tõendite lubatavusest, pole seadusandja midagi öelnud kaudsete tõendite lubatavuse küsimuse kohta. Kaudseks tõendiks nimetatakse sellist tõendit, mis kohtuasjas tõendamisele kuuluvat asjaolu küll otseselt ei kinnita ega lükka ümber, küll aga kinnitab või lükkab ümber asjaolusid, mille põhjal võib järeldada (oletada) kohtuasjas olulise tähtsusega asjaolude esinemist või puudumist.⁹⁸

Subjektiivse koosseisu tunnuse tuvastamine kaudsetele tõenditele tuginedes on võimalik põhjusel, et isiku meeleseisundi kohta tavaliselt otsesed tõendid puuduvad. Seetõttu kaudsete tõendite kasutamine tõendamisel eeldab seda, et kohtuotsuses tuleb ära näidata, kuidas kaudsete tõendite abil tuvastatu võimaldab kogumis teha järeldusi tõendamiseseme mingi asjaolu kohta.⁹⁹ Olulisena tuleb silmas pidada kohtupraktikast tulnud otseste ja kaudsete tõendite erinevuse kriteeriumit. Nii on tõdetud Riigikohtu otsuses, et otsesed ja kaudsed tõendid ei erine teineteisest mitte nendes sisalduva teabe tõeväärtuse poolest, vaid üksnes selles osas, kui vahetult nad kuriteo toimepanemise asjaolusid kajastavad. Kui otsese tõendi sisuks on teave, mis vahetult kinnitab või välistab isiku poolt kuriteo toimepanemise mingit asjaolu, siis kaudse tõendi sisuks on teave, mis ei kajasta kuriteo tehioolu ennast, vaid võimaldab teha olulisi järeldusi nende tehiooludega seotud muude asjaolude kohta. See seab aga spetsiifilisi nõudmisi ka kaudsetele tõenditele tuginevale tõendamisele. Nimelt tuleb kaudsetel tõenditel rajaneva tõendamise puhul tõendamiseseme suhtes eraldi mitte relevantsetest asjaoludest kujundada selline uue kvaliteediga asjaolude kogum (süsteem), mis võimaldab teha tõsikindlaid järeldusi kuriteo asjaolude kohta.¹⁰⁰ Näiteks kohtupraktikas ei ole välistatud, et mingi isiku poolt kuriteo toimepanemise kaudseks tõendiks loetakse selle

⁹⁷ RKKKo 3-1-1-31-11, p 15.

⁹⁸ A. Kangur, 2012, lk 43.

⁹⁹ RKKKo 3-1-1-14-14, p 477.

¹⁰⁰ RKKKo 3-1-1-8-10, p 9-10; RKKKo 3-1-1-89-15, p 35; TlnRnKo 02.02.2015, 1-14-7302/32; TrtRnKo 12.12.2014, 1-14-855/65.

kuriteo toimepanemise viisi sarnasust isiku poolt varem toimepandud kuriteo toimepanemise viisiga.¹⁰¹ Selline sisuliselt ühest tõendiallikast pärinevatele tõenditele tuginev isiku süüditunnistamine eeldab vältimatult siiski ka seda, et kohus välistab nende tõendite hindamise tulemusel kahtlused tõendite usaldusväärsuses ning menetlusaluse isiku süüdiolukus KrMS § 7 lg 3 (*in dubio pro reo*-põhimõte) kohaselt.¹⁰² Järelikult omandab just kaudsete tõenditega tõendamisel erilise tähenduse KrMS § 61 lg-s 2 sisalduv nõue hinnata tõendeid nende kogumis. Seetõttu eeldab kaudsetele tõenditele tuginev tõendamine juba põhimõtteliselt tõendite paljusust.¹⁰³

Otsese tõendi ja kaudse tõendi liigitamise puhul ei saa eelistada ühte tõendi liiki teisele. Kaudsete tõendite puhul on tõendamise mehhanism keerukam ja tõendamisprotsess tavaliselt pikemaajaline. Kaudsed tõendid võimaldavad sageli tuvastada tõendamisele kuuluvat asjaolu vaid mingis omavahelises kogumis või kogumis otseste tõenditega.¹⁰⁴ Kriminaalmenetluses on kaudsete tõenditega tõendamine keerukam ja aeganõudvam protsess, seetõttu tuleb silmas pidada kohtupraktikast tulnud kaudsete tõendite otsestest tõenditest erinemise kriteeriumit.

¹⁰¹ RKKKo 3-1-1-32-05, p. 8; RKKKo 3-1-1-8-10, p. 9-11; TlnRnKo 15.01.2015, 1-14-6318/33; TlnRnKo 26.01.2015, 1-14-8358/32.

¹⁰² RKKKo 3-1-1-67-15, p 19.

¹⁰³ RKKKo 3-1-1-114-13, p 9; RKKKo 3-1-1-15-12, p-d 13-14; RKKKo 3-1-1-8-10 p 9-10; TlnRnKo 20.02.2015, 1-14-6859/45.

¹⁰⁴ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura, 2006, lk 172.

2. Subjektiivse koosseisu tuvastamine apellatsioonimenetluses.

Kohtupraktika analüüs.

Riigikohus on oma praktikas väljendanud seisukohta, mille järgi lasub kriminaalmenetluses tõendite esmase hindamise kohustus esimese astme kohtul.¹⁰⁵ Nii realiseerub esimese astme kohtus asetleidval üldmenetlusel täielikult KrMS § 15 lg-s 1 sätestatud kohtuliku arutamise vahetuse ja suulisuse põhimõte.¹⁰⁶ Kusjuures kriminaalasja arutamisel apellatsiooni korras on ringkonnakohus KrMS § 15 lg 1 ja § 335 lg 1 kohaselt õigustatud tõendeid uurima (õigus tuvastada faktilisi asjaolusid) ja hindama põhimõtteliselt samas mahus kui Maakohtus, mis tähendab, et välistatud ei ole sealhulgas ka isikuliste tõendiallikate vahetu ülekuulamine apellatsioonimenetluses.¹⁰⁷ Seejuures on Riigikohus rõhutanud, et kohtuasja eripärast sõltub, missuguseid küsimusi tuleb ringkonnakohtus käsitleda ning milliseid tõendeid on vajalik vahetult uurida (KrMS § 15 lg 2 p 2 ja § 331 lg 2).¹⁰⁸ Esmajoones antakse siiski ringkonnakohtus õiguslik hinnang Maakohtu uuritud kuriteokoosseisule, kontrollides kohtuotsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse nõude järgimist (KrMS § 305¹ lg 1). Seadusandja on kriminaalmenetluse seadustikus sätestanud järgmised kriteeriumid, millele ringkonnakohtu kohtulahend võib tugineda (KrMS § 15 lg 2): (1) tõenditele, mida on kohtulikul arutamisel ringkonnakohtus esitatud ja vahetult uuritud ning mis on protokollitud; (2) tõenditele, mida on Maakohtus vahetult uuritud ja mis on apellatsioonimenetluses avaldatud.¹⁰⁹ Seega lubab KrMS § 15 lg 2 ringkonnakohtul erinevalt Maakohtust oma lahendi rajada ka üksnes Maakohtus uuritud ja teise astme kohtumenetluses avaldatud tõenditele.¹¹⁰

Väljatoodud kriteerium on abiks käesoleva töö kohtuotsuste võrdleval analüüsimisel ning teeb arusaadavaks näiteks kriminaalmenetluse juhtumid, milles on kohtuotsus tühistatud, kus kohus otsust tehes ei ole tuginenud asjaoludele, mis kohtulikul uurimisel on tunnistatud tõendatuks. Näiteks on ringkonnakohus lugenud menetlusõiguse rikkumiseks juhtumi, kus Maakohtus oli otsust tehes tuginenud tõendile, mida ei olnud kohtuliku uurimise käigus Maakohtule esitatud ega kohtuistungil vahetult uuritud.¹¹¹ Üldjuhul on ringkonnakohtul

¹⁰⁵ RKKKo 3-1-1-47-15, p 11; RKKKo 3-1-1-17-03, p 8.

¹⁰⁶ (viide 4).

¹⁰⁷ RKKKo 3-1-1-47-15, p 11; RKKKo 3-1-1-109-15, p 128; RKKKo 3-1-1-48-11 p 14; TrtRnKo 10.09.2014, 13-11579/48.

¹⁰⁸ RKKKo 3-1-1-101-15, p 10.2.

¹⁰⁹ (viide 4).

¹¹⁰ RKKKo 3-1-1-48-11, p 14.

¹¹¹ TlnRnKo 13.10.2014, 1-11-13127/128, p 6.

võimalik Maakohtu tõendite hindamisel ja kohtuotsuse põhistamisel tehtud vead ise kõrvaldada ning kriminaalasja ei pea saatma esimese astme kohtule uueks arutamiseks¹¹², kui ringkonnakohus seejuures kontrollib, kas esimese astme kohus on järginud menetlusseadust tõendite hindamisel.¹¹³

Järgmise peatüki eesmärk on selgitada tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategoriate kataloogi koostamise põhimõtet.

2.1. Tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategoriate kataloog

Seadusandja on kriminaalmenetluse seadustikuga reguleerinud tõendite hindamise põhimõtted, kuid kehtivas kriminaalmenetluses ei ole mõõtevahendeid, millega hinnata esimese ja teise kohtuastme otsuste tühistamise põhjuseid seoses subjektiivse koosseisu tõendamisega. Selleks luuakse kataloog, et kohtuotsuse tühistamise põhjused subjektiivse koosseisu tuvastamisel oleks selgemalt eristatavad. Eesti kriminaalmenetluses ei ole olemas jõustunud kohtulahendite alusel koostatud esimese ja teise kohtuastme otsuste tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategoriate kataloogi seoses tõendamise ja tõendite hindamisega. Seetõttu pidas autor oluliseks moodustada tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategoriate kataloog, et paigutada sinna need kohtute tehtud vead ehk eksimused, omavahelised erimeelsused, mille alusel on kohtuotsuseid tühistatud. Seega liigitatakse kataloogis kategooriatesse kohtuotsuste analüüsimisel ilmnenuid ja enim esinenud vead (eksimused), erimeelsused. Kohtuotsustega tutvumisel analüüsis autor otsuste sisu seoses tõendamise ja tõendite hindamisega kriminaalmenetluses subjektiivse koosseisu tuvastamisel ning leidis, et mitmel juhul esineb tõendamisprotsessis sarnaseid vigu (eksimusi) menetlusreeglite vastu mille põhjusel kohtuotsus tühistatakse. Kataloogi koostamisel on nn *tüüpiliste tühistamis põhjuste* kategooriad moodustatud ühiste tunnuste alusel eristatavasse rühma. Tunnused, mida autor on lugenud *tüüpilisemaks tühistamis põhjuseks*, tulenevad menetlusteooriast, kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud menetlusreeglitest, lisaks Riigikohtu praktikast, kus kohus õigusliku küsimuse lahendamisel kontrollib seaduses sätestatud menetlusreeglitest kinnipidamist madalama astme kohtute poolt.

¹¹² RKKKo 3-1-1-14-14, p 718.

¹¹³ RKKKo 3-1-1-17-03, p 8.

Kategooriate moodustamisel on loetud tüüpilisemaks tühistamise põhjuseks näiteks juhtumid, kus on tehtud vigu süüteo koosseisu tunnuste tuvastamisel; eksitud menetlusreeglite vastu tõendite hindamisel; kus eksitakse materiaalõiguse tõlgendamisel ja kohaldamisel; kus tõendeid on hinnatud, kuid hindamine on olnud ebapiisav; kus kohtuotsused on ühekülgselt põhjendatud kohtulikult uurimisel tõendatuna tunnistatud asjaolude ja tõendite suhtes. Tüüpiliseks otsuse tühistamise põhjuseks ei loeta juhtumeid, kus näiteks kohtuotsuses tõendi tõendikogumist väljajätmine ei too endaga kaasa mõlema kohtuastme otsustes erinevaid järeldusi või kui sama tõendikogumi alusel on faktiliste asjaolude tuvastamisel tehtud viga, kuid Maa- ja ringkonnakohtus on subjektiivse koosseisu tuvastamisel jõudnud sama järelduseni. Lõpptulemina tõstab autor esile enim esinevad vead ehk eksimused, erimeelsused, mida loeb tüüpiliseks tühistamise põhjuseks subjektiivse koosseisu tuvastamisel.

Valik on tehtud kohtuotsustest, mis ühiste tunnuste alusel paigutuvad küll ühte kategooriasse, kuid ei ole välistatud kategooriate kattumine, see tähendab kategooriate omavahelist seotust. Sellest lähtudes on kataloogi moodustamiseks valitud 24 ringkonnakohtu tühistatud otsust ja kaks määrust, kus ringkonnakohtul on kohustus tõendite hindamisel välja tuua Maakohtu tehtud vead, ning anda omapoolne hinnang samale tõendikogumile, mida uuriti Maakohtus. Kohtuotsuste analüüsist nähtuvad erinevad tühistamise põhjused, mis seostuvad subjektiivse koosseisu tuvastamisega. Valikusse on toodud ka need tühistatud kohtuotsused, kus apellatsioonis küll ei viidata subjektiivse koosseisu küsimusele, kuid autor on pidanud oluliseks neid otsuseid analüüsida, sest neil on kohtuotsuse tühistamisel tihe seos subjektiivse koosseisu tuvastamisega.

Välja toodud tüüpilised tühistamise põhjused kategooriate kaupa on järgmised: (1) tõendite kogumise analüüsimata ja hindamata jätmise, kus omakorda on moodustatud nn alamkategooriad, (2) tõendite selektiivne hindamine;¹¹⁴ (3) faktiliste asjaolude tuvastamisel tehtud vead või süüdistuse piiridest väljumine asjaolude tuvastamisel;¹¹⁵ (4) kaudsetel tõenditel põhineva hindamise probleemid;¹¹⁶ (5) subjektiivne koosseis on jäetud tähelepanuta; (6) eksimused kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemisel;¹¹⁷ (7) erinev lähenemine

¹¹⁴ TlnRnKo 07.03.2014, 1-13-5224/33; TlnRnKo 27.01.2014, 1-12-6515/51; TrtRnKm 19.03.2014, 1-13-7450/48

¹¹⁵ TlnRnKo 21.05.2014, 1-13-9718/34; TrtRnKo 19.11.2014, 1-13-1840/69.

¹¹⁶ TrtRnKo 26.03.2015, 1-13-6126/106; TlnRnKo 01.06.2015, 1-15-1189/26.

¹¹⁷ TrtRnKo 03.12.2014, 1-13-10116/94; TlnRnKo 12.11.2014, 1-14-823/36; TlnRnKo 08.01.2014, 1-13-5943/30; TrtRnKo 03.12.2014, 1-13-10116/94.

kergemeelsuse tuvastamisel.¹¹⁸ Järgmised kategooriad koos alamkategooriatega: (8) eksimused kohtuotsuse põhjendamisel;¹¹⁹ (9) subjektiivne tunnus on valesti määratletud;¹²⁰ (10) erinev subjektiivne hinnang subjektiivse koosseisu tõendamisel;¹²¹ (11) materiaaõiguse ebaõige tõlgendamine ja kohaldamine;¹²² (12) vale arusaam õiguslikust standardist.¹²³

2.2. Tüüpiliste tühistamis põhjuste kategooriad subjektiivse koosseisu tuvastamisel

Järgnevate alapeatükkide eesmärk on välja tuua peamised tõendite hindamisel tehtud vead, eksimused ning erimeelsused subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Selgitamaks subjektiivse koosseisu tuvastamisel tehtud vigu või erimeelsusi, tuleb tähele panna Riigikohtu praktikas märgitud, et tahtlike deliktide puhul tuleb subjektiivse koosseisu juures analüüsida, kas isik on subjektiivse koosseisu tasandil pannud teo toime tahtlikult objektiivsete asjaolude suhtes.¹²⁴ Õiguspraktikas väljakujunenud arusaama põhjal on tõendamiseseme asjaolude tuvastamisel subjektiivse koosseisu tunnused tuvastatavad eeskätt siiski objektiivse koosseisu tunnuste (täiendava analüüsi) vahendusel.¹²⁵ Seega tuleb tõendite hindamise teel välja selgitada, kas toimepanija käitumine täidab konkreetse kuriteokoosseisu objektiivse ja subjektiivse koosseisu tunnused.

2.3. Tõendite kogumis analüüsimata ja hindamata jätmine

Tüüpilised tühistamise põhjuse kategooriana on moodustatud tõendite kogumis analüüsimata ja hindamata jätmine, mis autori arvamusel oli oluline eraldi kategooriana moodustada, sest kohtuotsuste analüüsimisel nähtus mitmelgi juhul, et kohtud eksivad tõendite kogumis hindamise reegli vastu. Alamkategooriad on moodustatud põhjusel, et selgemalt eristada tühistamise põhjused.

¹¹⁸ TlnRnKo 01.06.2015, 1-15-1189/26.

¹¹⁹ TlnRnKo 15.09.2014, 1-14-518/27; TlnRnKo 29.04.2015, 1-14-518/54; TlnRnKo 09.09.2015, 1-13-3856/160; TrtRnKo 02.02.2015, 1-14-2221/57; TlnRnKo 05.03.2014, 1-13-4514/37.

¹²⁰ TlnRnKo 18.08.2015, 1-15-2379/19.

¹²¹ TlnRnKo 28.08.2014, 1-13-10515/31; TrtRnKo 31.03.2014, 1-12-11914/33; TrtRnKo 25.05.2015, 1-14-10990/31; TrtRnKo 10.03.2015, 1-14-1342/66; TrtRnKo 29.06.2015, 1-15-2007/19.

¹²² TlnRnKo 29.05.2014, 1-13-11359/19; TlnRnKo 26.06.2014, 1-12-5792/308; TlnRnKo 30.10.2014, 1-14-3933/27.

¹²³ TlnRnKo 13.10.2014, 1-11-13127/128.

¹²⁴ RKKKo 3-1-1-94-14, p. 229.

¹²⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 215.

2.3.1. Tõendite selektiivne hindamine

Käesoleva peatükis uuritakse kohtuotsustes tõendite hindamisel tehtud vigu ja erimeelsusi subjektiivse koosseisu tuvastamisel, mis on autori poolt loodud tõendite selektiivse hindamise kategooria all. Käsitlemisele tulevad kohtuotsused, kus ei ole kinni peetud tõendite kogumis hindamise reeglist (KrMS § 61 lg 2), mille tulemusel on toimunud tõendite selektiivne hindamine: kus erinevate tõendite suhtes võetud seisukohti pole omavahel seostatud; tõendeid on hinnatud puudulikult (on jäetud vajalikul määral tõendeid hindamata või on hinnatud valikuliselt); tõendi sisu mitteavamine kohtulikul uurimisel.

Järgmisele käsitlemisele tulevas kohtuotsuses peamiseks erimeelsuseks on olnud küsimus seoses tõendite valikulise hindamisega, nende omavahel seostamata jätmisega, mille tõttu on raskesti jälgitav Maakohtu seisukoha kujunemine subjektiivse koosseisu tuvastamisel.

Maakohtu otsusest nr 1-13-5224 nähtub,¹²⁶ et enamasti on tunnistajate ütluste analüüsimisel soovitud välja selgitada subjektiivse koosseisu tunnuse esinemine süüdistatava tegevuses või tegevusetuses. Riigikohtu praktikas on märgitud, et tõendi tähtsuse üle otsustamisel tuleb alati kaaluda muude kriminaalasjas kogutud tõendite sisu ja nende koostoimet tunnistaja ütlustega.¹²⁷ Maakohtu otsuse põhiosast ei nähtu teiste kohtuotsuses nimetatud tõendite omavahelist seostamist, seal hulgas ka tunnistajate ütlustega. Tõendite sisu avamine on toimunud tõendikeskselt. Kohtuotsusest nähtub, et Maakohus on jõudnud järeldusele süüdistatava õigeksmõistmisel KarS § 422 lg 1 järgi üksnes tõendeid loetledes ja kirjeldades. Autori arvamusel on Maakohus oma siseveendumuse kohaselt analüüsinud tõendeid subjektiivse koosseisu tuvastamisel, kuid jätnud täitmata KrMS § 61 lg-st 2 tuleneva nõude tõendite hindamise nende kogumis, mis annaks kohtuotsusest selge ja vastuoludeta ülevaate ning näitaks kohtu siseveendumuse kujunemist tõendamiseseme asjaolude tuvastamise kohta (KrMS § 305¹). Subjektiivse koosseisu tuvastamise seisukohast on kohtuotsuses lugejale raskesti jälgitav, milliste kogutud tõenditega on tuvastatud süüteo koosseisu subjektiivse tunnuse puudumine süüdistatava teos.

Ringkonnakohus asus otsuse nr 1-13-5224/33 põhjendamisel seisukohale, et süüdistatav ei teadnud ülekäigurada ületavast jalakäijast, samas jättis ka ülekäigurajale sõites kontrollimata,

¹²⁶ TlnRnKo 07.03.2014, 1-13-5224/33; HMK 14.11.2013, 1-13-5224 (koopia autori valduses).

¹²⁷ RKKKo 3-1-1-93-15, p 66.

ega ülekäigurajal ole jalakäijaid. Seega pani süüdistatav ringkonnakohtu hinnangul teo toime hooletusest KarS § 18 lg 3 tähenduses. Kohtuotsusest nähtub, et kohus kontrollis Maakohtu kogutud tõendeid ja erinevate tõendite suhtes võetud seisukohti ning leidis, et Maakohus on kohtuotsuses tõendite hindamisel teinud vigu. Ringkonnakohtu hinnangul on Maakohus otsuse põhised ehitanud üles tõendikeskselt, kusjuures tõendeid on käsitletud üksikhaaval ning erinevate tõendite suhtes võetud seisukohti pole omavahel seostatud. Ringkonnakohus on kuriteo subjektiivse koosseisu tunnuse tuvastamiseks süüdistatava tegevuses küllaldase põhjalikkusega analüüsinud nii sündmuskoha vaatlusprotokolli koos selle juurde kuuluvate lisadega kui ka tunnistajate ütlusi ning sidunud need tõendid süüdistatava ütlustega. Ringkonnakohus on kohtuotsuses seadnud kahtluse alla süüdistatava antud ütluste osalise õigsuse, kuna tunnistajate ütlused ei riimunud süüdistatava ütlustega. Riigikohus on oma praktikas märkinud, et kui on kahtlusi tõendi usaldusväärsuses, mingite konkreetsete asjaolude suhtes, võib need ütluste osas välja jätta ja tunnistada isiku ütlused usaldusväärseks ka osaliselt, jättes samal ajal ülejäänud ütlused ebausaldusväärsuse tõttu tõendikogumist kõrvale.¹²⁸ Kohtuotsusest nähtub, et ringkonnakohus pole Maakohtuga nõustunud süüdistatava ütluste osas, vaid on leitud, et Maakohus on jätnud tõendid sisuliselt hindamata. Kriminaalmenetluses on nõutav, et kohuskohtuotsuses peab olema ära näidatud, milline tõendis sisalduv mõte või sõnum (näiteks ütluses) võimaldab lugeda mingi asjaolu tuvastatuks (KrMS § 63 lg 1).¹²⁹ Nagu nähtub ringkonnakohtu otsusest, luges kohus tõendi sisulisele analüüsile tuginedes subjektiivse koosseisu tunnuse tuvastamisel õigeks süüdistatava antud ütlused kuriteo asjaolude kohta.

Vahekokkuvõttena leiab autor, et ringkonnakohus on kohtuotsuses analüüsinud Maakohtu poolt kohtulikult uurimisel hinnatud tõendeid põhjalikult – kohtuotsuse põhiosas on esitatud kohtu põhjendused süüdistatava subjektiivse koosseisutunnuse esinemise kohta süüdistatava tegevuses. Erinevalt ringkonnakohtust on Maakohus jätnud subjektiivse koosseisu analüüsimata. Autori arvamusel on olnud peamine erinevus mõlema kohtuastme seisukohtades subjektiivse koosseisu tuvastamisel tõendite sisule hinnangu andmine. Teiseks on tõstatatud tõendite omavahelisele seostamise küsimus, mis võimaldab kogumis kuriteo subjektiivse koosseisu tunnuse tuvastamise süüdistatava tegevuses (KrMS § 61 lg 2). Maakohtu otsuse tühistamise põhjus on olnud tõendite valikuline hindamine, nende omavahel seostamata jätmine ning tõendite sisuline hindamata jätmine. Autori hinnangul on ühe

¹²⁸ RKKKo 3-1-1-131-13, p 14.

¹²⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 217.

asjaoluna oluline see, et kohtuotsuses tuleb hinnata kuriteo asjaolusid koos viidetega tõenditele, mis teeb kohtu siseveendumuse kujunemise selgemaks ja jälgitavamaks. Järgnevas kohtuotsuses on olnud peamiseks erimeelsuseks küsimus tõendite vajalikul määral hindamata jätmises või tõendeid on hinnatud puudulikult, mistõttu ei ole arusaadav subjektiivse koosseisu puudumine süüdistatava poolt toimepandud teos.

Maakohtu otsusest nr 1-12-6515 nähtub, et süüdistatav on mõistetud õigeaks KarS §-i 199 lg 2 p 8 järgi tõendamatus tõttu. Maakohtu otsuse põhiosast ei nähtu hinnangu andmist kuriteo subjektiivsele koosseisule. Autori arvamisel ei ole Maakohus kohtuotsuses tõendite analüüsimisel ja omavahelisel seostamisel välja selgitanud süüdistatava teadmist (või vähemalt möönmist) faktiliste asjaolude kohta (võõras vallasasi), mida nõuab varguse (KarS § 199) koosseisutunnus,¹³⁰ lisaks sellele on jäetud välja selgitamata asja ebaseadusliku omastamise eesmärk. Esmajärjekorras on kohus hinnanud tõendi lubatavuse küsimust. Kogutud tõendite lubatavust hinnates on Maakohus kohtuotsuses leidnud, et süüdistatava omakäeline seletuskiri ei ole lubatud tõend KrMS § 63 lg 1 tähenduses ning on tõendi tõendikogumist kõrvaldanud. Kohtuotsusest nähtub, et Maakohus on tõendite analüüsimisel tõdenud, et tõendite loetelu, mida on saanud kriminaalasja lahendamisel kasutada, on vähene. Seega on kohtuotsusest selgesti näha, milliseid tõendeid kohus üldse ei hinda ega tuginemiseks kasuta.¹³¹

Ringkonnakohus mõistis otsusega nr 1-12-6515/51 süüdistatava sularaha varguse toimepanemises KarS § 199 lg 2 p 8 järgi süüdi leides, et süüdistatav pani kuriteo toime kavatselt (KarS § 16 lg 2).¹³² Ringkonnakohtu otsusest nähtub, et varguse (KarS § 199) subjektiivse koosseisu tunnuste tuvastamisel on analüüsitud põhjalikult süüdistatava ütluste sisu, seostades neid teise kohtuasja menetlusdokumentidega, et tuvastada, kas süüdistatava poolt toimepandud kuritegu on hõlmatud tahtega. Teise astme kohus on hinnanud tõendina teises menetluses olevaid menetlusdokumente, tsiviilmenetluse kohtuistungi protokoll ja kohtuotsust, sidudes neid süüdistatava ütlustega. Ringkonnakohus on otsuses toetunud Riigikohtu seisukohale, märkides, et teises menetluses olev kohtuistungi protokoll ja kohtuotsus on KrMS § 63 lg 1 tähenduses muu dokument, mille alusel saab tuvastada süüdistatava ütluste lahknemist. Lisaks on kohtuotsuses antud hinnang süüdistatava

¹³⁰ M. Kairjak, J. Sootak. Varavastased süüteod. Tallinn: Juura, 2012, lk 64.

¹³¹ A. Kangur, 2012, lk 36.

¹³² TlnRnKo 27.01.2014, 1-12-6515/51; HMK 07.02.2013, 1-12-6515 (koopia autori valduses).

omakäelisele avaldusele (seletuskiri), toetudes Riigikohtu seisukohale samas kriminaalasjas ja leides, et süüdistatava omakäelise avalduse puhul on tegemist muu dokumendiga KrMS § 63 lg 1 tähenduses.¹³³ Kohtuotsuses on põhjendatud, et süüdistatava ütlused on ebausaldusväärsed ning tuleb jätta tõendikogumist välja, kuna erinevates menetlustes on ütlused lahknud. Ringkonnakohtu hinnangul on Maakohus tõendeid hinnanud valikuliselt, võttes aluseks süüdistatava ütlused, on jätnud vajalikul määral hindamata tunnistajate antud ütlused ja tuues samal ajal kohtuotsuses välja kriminaalasja kirjalikud tõendid,¹³⁴ on neid siiski puudulikult hinnanud. Seega on ringkonnakohtus toimunud tõenditele hinnangu andmine apellatsioonide piirides tuvastamiseks KarS § 199 objektiivsed tunnused. Subjektiivse tunnuse kohta on kohtuotsuses antud üksnes üldsõnaline hinnang.

Autor leiab vahekokkuvõttena, et ringkonnakohtu otsuse lugejale osutub keerukaks leida kohtuotsuses seoseid tõendile antava hinnangu ja süüdistatava tahtliku käitumise vahel selleks, et jõuda veendumusele süüdistatava eesmärgis ja soovis panna toime kuritegu. Ringkonnakohtult oleks eeldanud KarS § 199 koosseisu subjektiivsete tunnuste väljatoomist seoses tõenditele antava hinnanguga. Toimepanija käitumise subjektiivse tunnuse väljaselgitamine eeldab seda, et on olemas kõik kriminaalasjas tähtsust omavad tõendid ning kogu tõendamisprotsess toetub hinnangu andmisel kogutud tõendikogumile. Ringkonnakohus on kohtuotsuses kooskõlas KrMS § 15 lg 2 p-ga 2 hinnanud Maakohtus vahetult uuritud tõendeid, sealjuures on apellatsioonikohtu istungil vahetult uuritud videosalvestist. Autori arvamusel on Maa- ja ringkonnakohtus subjektiivse koosseisu tuvastamisel olnud peamine erinevus hinnangu andmine süüdistatava ütluse kui tõendi väärtusele, teisenä toob autor välja Maakohtus toimunud tõendite hindamise, kus tõendid on kohtuotsuses esitanud looteluna, tõendid on jäetud sisuliselt hindamata ja tõendeid ei ole omavahel seostatud (KrMS § 61 lg-d 1 ja 2).

Ringkonnakohus tühistas kohtumäärusega nr 1-13-7450/48 Maakohtu otsuse nr 1-13-7450 leides, et Maakohus on rikkunud KrMS § 306 lg 1 ja 2 ning § 312 p-de 1, 2 nõudeid.¹³⁵ Ringkonnakohus on määruses asunud seisukohale, et Maakohus ei ole järginud KrMS § 60 ja 61 tulenevaid nõudeid ning jätnud tõendid kogumise analüüsimate ja hindamata ning asunud

¹³³ RKKKo 3-1-1-117-13, p 7.

¹³⁴ *Autori märkus*: ringkonnakohus oma otsuses nimetanud tõendi liigina „kirjalik tõend“. Riigikohus on märkinud oma otsuses nr 3-1-1-111-06, p 12, et KrMS § 63 lg-s 1 ei tunta sellist tõendi liiki, nagu "kirjalik tõend".

¹³⁵ TrtRnKm 19.03.2014, 1-13-7450/48; Tartu MK 31.01.2014, 1-13-7450 (koopia autori valduses).

seisukohtadele, mis ei tugine Maakohtu poolt analüüsitule. Lisaks on määruses leitud, et Maakohtu kohtuotsuse resolutiivosa ei vasta kohtuotsuse põhiosas jõutud järeldustele tuvastatud tõendamisesemete asjaolude kohta. Maakohtu otsuse kohaselt on süüdistatav süüdi mõistetud KarS § 121 järgi kehalises väärkohtlemises kavatsetult (KarS § 16 lg 2). Nähtuvalt Maakohtu otsusest on kohus põhiosas kirjeldanud toimunud asjaolusid, kuid puuduvad seosed tõendite hindamisega. Maakohus on otsuses asunud seisukohale, et tuvastatud asjaolude alusel vastab toimepandud tegu KarS § 121 objektiivsele koosseisule, kuid ei ole analüüsinud subjektiivset koosseisu. Seetõttu jääb arusaamatuks kohtu siseveendumuse kujunemine süüdistatava tahte osas. Ringkonnakohus on määruses välja toonud seisukohad KrMS §-st 60 ja 61 tõendite analüüsimata jätmise kohta Maakohtu poolt, kus ühe etteheitena on toodud välja asjaolu, et Maakohus on asunud analüüsimata subjektiivset koosseisu ilma, et oleks tuvastatud asjaolud sidunud KarS § 121 objektiivse koosseisuga.

Käesolevat peatükki kokku võttes leiab autor, et tõendite selektiivsel hindamisel on kriminaalmenetluse reeglite järgimisel ilmnenud järgmised probleemid: (1) tõendeid on hinnatud valikuliselt; (2) eri tõendite suhtes võetud seisukohti pole omavahel seostatud; (3) kohtuotsuses on tõendeid käsitletud ükshaaval (loeteluna) või suvalises järjekorras; (4) tõendeid on hinnatud puudulikult – on jäetud vajalikul määral tõendeid hindamata; (5) tõendid on jäetud sisuliselt hindamata (näiteks: ütluse sisu). Autor rõhutab eraldi tõendite valikulist hindamist, millega kaasneb tõendikogumi kitsenemine, mis on käsitletav menetlusreeglite vastu eksimisena KrMS § 61 tähenduses. Kriminaalmenetluse seadustikus ja Riigikohtu praktikas on märgitud, et KrMS § 61 lg 1 keelab ühtede tõendite eelistamise teistele *a priori*, neid kogumis hindamata. Autori arvamusel tõendite selektiivsel hindamisel on rohkem tehtud eelpool nimetatud vigu, vaatamata asjaolule, et kohus on tõendite hindamisel vaba, hinnates neid kogumis (KrMS § 61 lg 2) ja siseveendumuse kohaselt. Kõigi tõendite hindamine kogumis kohtu siseveendumuse alusel KrMS § 61 lg 2 järgi eeldab õigusteooria kohaselt tõendite kaalumist, nende usaldusväärsuse hindamist ja vastuolu korral otsustamist, millisele tõendile tugineda. Kohtuotsusest peab selgesõnaliselt tulenema, et kohus on kõiki asjaolusid, mis enda olemuselt on kaasuse lahendamisel asjakohased ning mis võivad mõjutada tõendite hindamist, ka arvestanud.¹³⁶ Kriminaalasja lahendamisel tuleb kohtuotsuses analüüsida nii konkreetse kuriteo objektiivse kui ka subjektiivse koosseisu tunnuseid (KarS § 15, § 16). Kohtotsustes sisalduv kohtu seisukoht peab olema tõendite hindamist puudutavates

¹³⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 212; RKKKo 3-1-1-92-11, p 11.

küsimustes selge, ammendav ja vastuoludeta, kui otsuses tuginetakse tõendite hindamise tulemina väärtustatud tõenditele (KrMS § 305¹ lg 1). Seega autori arvamusel on selektiivse hindamise kategoorial seost kohtuotsuse põhjendamise kategooriaga seoses menetlusõiguse rikkumisega. Teisena näeb autor seost faktiliste asjaolude tuvastamise kategooriaga, sest faktiliste asjaolude alusel esitatavad kohtu väited peavad põhinema tõendite hindamisel. Tõendite selektiivse hindamise kategooria väärtuseks peab autor asjaolu, et subjektiivse koosseisu tuvastamisel sarnaseid tühistamise põhjuseid vältida, peab lõpptulemina olema proportsioonis tõendite hindamine ja kohtuniku siseveendumuse kujunemine.

2.3.1.1. Faktiliste asjaolude tuvastamisel tehtud vead või süüdistuse piiridest väljumine asjaolude tuvastamisel

Tõendite selektiivne hindamise alapeatükina käsitleb autor faktiliste asjaolude tuvastamisel tehtud vigu, sest subjektiivse koosseisu tuvastamine on ka faktilise asjaolu tuvastamine.¹³⁷ Alapeatüki käsitlemine on oluline, sest kui süüdistuses kirjeldatud faktiline asjaolu jääb tuvastamata või mingi asjaolu küll loetakse tuvastatuks, kuid esitatud tõendite pinnalt ei saa kinnitatuks lugeda koosseisu subjektiivset tunnust, siis võib nimetatu anda aluse kohtuotsuse tühistamiseks. Sel põhjusel on tühistamise põhjuste kategooriana loodud faktiliste asjaolude tuvastamisel tehtud vigade kategooria.

Selles alapeatükis käsitletakse faktiliste asjaolude tuvastamist ringkonnakohtu otsuste analüüsimisel võrdluses Maakohtu otsustega. Eesmärk on uurida, kuidas Maa- ja ringkonnakohtud olemasolevate andmete põhjal faktilised asjaolud tõendatuks loevad. Riigikohus on selgitanud, et tegelikud ehk faktilised asjaolud on objektiivselt tuvastatavad ehk kontrollitavad sündmused, olukorrad või seisundid, mille kohta väide esitatakse.¹³⁸ Sealjuures kohtud tuvastavad fakte vaid kohaldatava materiaalõiguse seisukohalt olulises ulatuses.¹³⁹ Olulisena tuleb silmas pidada – selleks, et isiku käitumist saaks käsitleda koosseisupärasena, peavad elulised asjaolud ka tegelikkuses teo toimepanemise näol esinema, sest tahtluse ese on üksnes konkreetse teo faktilised asjaolud ehk tehiolud.¹⁴⁰ Eelduslikult peavad need elulised asjaolud isiku käitumises objektiivselt põhjustama mingi õigusvastase tagajärje, et käitumine vastaks süüteo koosseisu objektiivsetele tunnustele, mis on määratletud

¹³⁷ RKKKo 3-1-1-58-15, p 10.

¹³⁸ RKKKo 3-1-1-17-15, p 9, RKKKo 3-1-1-98-09, p 13.

¹³⁹ A. Kangur, 2012, lk 30.

¹⁴⁰ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa, 2010, lk 280.

KarS § 12 lg-s 2. Järgmisele käsitlemisele tulevas kohtuotsuses on peamiseks erimeelsuseks on olnud tõendi lubatavuse hindamine, mis lõppkokkuvõttes viis mõlema kohtuastme erinevale seisukohale subjektiivse koosseisu tuvastamise küsimuses.

Maakohtu otsusest nr 1-13-9718 nähtub, et KarS § 424 subjektiivne tunnus on kohtuotsuses jäetud kontrollimata.¹⁴¹ KarS § 424 subjektiivne koosseis on täidetud, kui süüteo koosseis on realiseeritud objektiivsete tunnuste suhtes vähemalt kaudse tahtlusega (KarS 16 lg 3).¹⁴² Nii tuli mõlemal kohtuastmel tuvastada, kas süüdlane teadis või vähemalt mõõnis, et juhib sõidukit joobeseisundis (KarS §-d 15 ja 16).¹⁴³ KarS §-i 424 eelduste kontrollimisel on Maakohus lugenud lubamatuks joobeseisundit kinnitavad tõendid, kuna need ei ole Maakohtu väitel saadud seaduslikul teel. Maakohtu otsuse põhjenduse kohaselt on kuriteo koosseisu objektiivsed tunnused tõendamata ning eeltoodu järgi tegi kohus süüdistatava suhtes õigeksmõistva otsuse. Autor leiab, et Maakohtu kohtuotsuses on jälgitav kohtu seisukoha kujunemine KarS § 424 objektiivsete tunnuste kontrollimisel, kuid kohtuotsuse põhjendavas osas ei ole faktiliste asjaolude tuvastamisel tõendeid omavahel seostatud ning selle tõttu ei ole võetud seisukohta, mida süüdistatav teadis asjaoludest. Autori arvamusel on Maakohus lugenud tõendite hindamise teel asjaolu (auto juhtimine joobeseisundis) tuvastatuks, kuid esitatud tõendite pinnalt ei saanud kohus kinnitust subjektiivse tunnuse esinemise kohta.

Ringkonnakohtu otsuse nr 1-13-9718/34 järelduse kohaselt on süüdistatava käitumises tuvastatud kaudne tahtlus (KarS § 16 lg 4). Teo hetkel ei teadvustanud süüdistatav endale asjaolusid (joobeseisund), kuid pidi vähemalt mõõnma, et kui ta juhib mootorsõidukit joobeseisundis, võib politsei ta kinni pidada ja alkomeetriga joobeastet kontrollida (KarS § 16 lg 4). Ringkonnakohus on kohtuotsuses põhjendanud, et Maakohus oleks pidanud hindama iga tõendit, tõendusliku alkomeetri logi ja väljatrükki, eraldi. Ringkonnakohus on kohtuotsuses märkinud, et Maakohus ei ole tõendi lubatavuse hindamisel arvestanud sellega, et mitte igasugune tõendite kogumiskorra rikkumine ei too kaasa tõendi kuulutamist lubamatuks. Ringkonnakohtu otsusest nähtub, et tõendite kontrollimine vastavalt seaduse¹⁴⁴ ja määruse sätetele moodustab kaaluka osa kohtuotsusest. Lisaks on kohus põhjendanud, miks kohtuotsuses viidatud seadusesätted toetavad ringkonnakohtu seisukohti tõendite hindamisel.

¹⁴¹ TlnRnKo 21.05.2014, 1-13-9718/34; PMK 20.03.2014, 1-13-9718 (koopia autori valduses).

¹⁴² J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 1017.

¹⁴³ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 1018.

¹⁴⁴ Politsei ja piirivalve seadus. RT I 2009, 26, 159; Tõendusliku alkomeetri ja indikaatorvahendi kasutamise ning nende kasutamise dokumenteerimise kord. RT I, 04.06.2014, 10.

Kui tõendid hindamise objektina on läbinud asjakohasuse ja lubatavuse testi¹⁴⁵, jätkub süüteokoosseisu analüüsimine ning kontrollitakse KarS § 424 subjektiivseid koosseisutunnuseid. Kui võrrelda objektiivsete koosseisutunnuste kontrolliga, siis ringkonnakohtu otsuses puudub põhjalikum analüüs subjektiivsete koosseisutunnuse kohta, kuid kohus on jooobeseisundi tuvastamisel tarvitatava tõendusliku alkomeetri kasutamise protokolliga ja alkomeetri väljatrüki lugenud lubatavateks tõenditeks (KrMS § 63 lg 1) subjektiivse tunnuse kontrollimisel.

Seega saab esimese ja teise astme kohtuotsuste analüüsi kokku võttes öelda, et kriminaalmenetluses saab subjektiivse koosseisu küsimust lahendada üksnes siis, kui on tõendatud objektiivse koosseisutunnuse olemasolu süüdistatava teos. Mõlema kohtuastme erinev seisukoht kujunes tõendite hindamise teel. Maakohus ei ole subjektiivse koosseisu analüüsimisele tähelepanu pööranud, kuid samade asjaolude pinnalt, erinevalt esimese astme kohtust, on teise astme kohtus leidnud kinnitust süüdistatava poolt toimepandud kuriteos subjektiivne tunnus. Järgnevas kohtuotsuses tõstatas kohtute erimeelsus süüdistatava teadmise küsimusele toimunud asjaolude kohta. Ringkonnakohtus leidis, et Maakohus ei ole teo toimepanemise tuvastamisel tuginenud objektiivselt kontrollitavatele tõenditele faktiliste asjaolude kohta, mistõttu ei olnud tõendatud süüdistatavate teadmine vanemahüvitise maksmise aluseks olevatest asjaoludest.

Maakohtu kohtuotsuse nr 1-13-1840/58 järgi on süüdistatavad käitunud kavatselt nii kelmuse objektiivse koosseisu asjaolude kui ka kaastäideviimise osas.¹⁴⁶ KarS § 209 sõnastuse kohaselt peab süüdlane tegutsema varalise kasu saamise osas kavatselt, kusjuures lisaks on nõutav, et süüdlane peab teadvalt looma tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse. Kelmuse koosseis eeldab tahtlust kõigi asjaolude suhtes.¹⁴⁷ Järelikult tuleb uurida, kas Maakohus tuvastas kõik faktilised asjaolud, et oleks täidetud kelmuse subjektiivne koosseis ning, kas Maakohus on järginud faktiliste asjaolude tuvastamisel menetlusnorme, mille alusel luges tõendatuks süüdistatavate käitumises subjektiivse tunnuseks kavatsuse (KarS § 16 lg 2). Maakohtu kohtuotsusest nähtub, et kohus on tõendeid hinnanud, kuid süüdistuses esitatud faktide kontrollimisel selleks, et kohtuotsusest oleks välja loetav süüdistatava teos kavatsuse tuvastamine (KarS § 16 lg 2), on tõendid jäänud omavahel seostamata. Kõigi tõendite

¹⁴⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 209.

¹⁴⁶ TrtRnKo 19.11.2014, 1-13-1840/69; TMK 21.05.2014, 1-13-1840/58 (koopia autori valduses).

¹⁴⁷ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 567.

hindamine kogumis kohtu siseveendumuse alusel KrMS § 61 lg 2 järgi eeldab aga tõendite kaalumist, nende usaldusväärsuse hindamist ja vastuolu korral otsustamist, millisele tõendile tugineda.¹⁴⁸ Sealjuures ei ole kohtuotsuses ühegi objektiivse asjaolu kahtluse või küsitavuse juures omavahel seotud tõendeid selleks, et kahtlused ja küsitavused kõrvaldada. Nimelt tõendite kõrvutamise kaudu kohtuotsuse põhjendamisel suurendab riimuvate tõendite kogum asjaolu esinemise tõenäosust,¹⁴⁹ milleks käsitletavas kohtuotsuses on poolte eeldatava tahte väljaselgitamine kokkuleppe sõlmimisel. Teiselt poolt suurendab tõendite omavaheline kõrvutamine ka tõendite usaldusväärsust, kui kohus on leidnud, et tegemist on asjakohaste ja lubatavate tõenditega.¹⁵⁰ Kohtuotsuse lugejale ei ole arusaadav, milliseid faktilisi asjaolusid kohus on kohtuotsuses tõendanud. Eraldiseisvana on Maakohus kohtuotsuses küll välja toonud ühe süüdistatava ütlused asjaolude kohta, kuid see on raskesti jälgitav eelkõige mõlema süüdistatava teadliku käitumise tõendamisel, mis puudutas Maksu- ja Tolliametile maksudeklaratsioonis valeandmete esitamist (KarS § 209 lg 1). Täpsemalt öeldes, Maakohtu argumentatsioonist ei ole arusaadav süüdistatavate omaksvõttu tehtud kokkuleppe kohta valeandmete esitamisel.

Ringkonnakohtu otsuse nr 1-13-1840/69 hinnangul ei ole Maakohus süüdistatavate poolt teo toimepanemise tuvastamisel tuginenud objektiivselt kontrollitavatele tõenditele faktiliste asjaolude kohta, mistõttu ei olnud tõendatud süüdistatavate teadmine vanemahüvitise maksamise aluseks olevatest asjaoludest. Ringkonnakohtu otsuse põhiosast ei nähtu, et KarS § 209 kelmuse subjektiivse koosseisu tunnuste kontrollimine. Samas ei saa subjektiivse koosseisu põhjendamata jätmist ringkonnakohtu kohtuotsuses lugeda ka veaks, kuna õigusteooria ja kohtupraktika kohaselt peab isiku tahe (KarS §-d 16, 17) hõlmama objektiivse koosseisu asjaolusid, järelikult objektiivsete asjaolude tõendamata korral, ei ole vaja enam asuda subjektiivse koosseisu tasandit kontrollima.¹⁵¹ Tõstatud küsimuse kohta subjektiivse koosseisu osas on teise astme kohus märkinud, et tõendamata on asjaolu süüdistatava töises elus toimunud muudatuste kohta väidetava töösuhte loomisega. Maakohtus uuritud tõendite kontrollimisel on teise astme kohus kohtuotsuses leidnud, et Maakohus on jätnud kontrollimata süüdistatavate ütlused koos muude tõenditega, selle asemel on rajanud oma väited oletusele. Nii mitmelgi korral on teise astme kohus kohtuotsuses oma seisukoha kujunemisel tuginenud elulise usutavuse põhimõttele, kusjuures Riigikohus on leidnud, et

¹⁴⁸ RKKKo 3-1-1-127-06, p 6.; TrtRnKo 31.03.2014, 1-12-11914/33.

¹⁴⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 210.

¹⁵⁰ A. Kangur, 2012, lk 37.

¹⁵¹ RKKKo 3-1-1-65-16, p 10.

teatud juhtudel on kohane tõstatada küsimus ütluste nn elulise usutavuse kohta, selleks et kontrollida, millisel määral või kas üldse riimuvad süüdistatavate ütlused ülejäänud tõendikogumiga.¹⁵² Antud kriminaalasjas on teise astme kohus leidnud, et faktilised asjaolud on välja selgitatud, kuid tõendite hindamisel tehtud järeldused ei ole vastavuses tuvastatud faktiliste asjaoludega. Seega on kohtuotsuses ringkonnakohus kontrollinud Maakohtus uurituid tõendeid näidates ära ka esimese astme kohtu poolt tõendite hindamisel tehtud vead, mis viisid kohtu järeldused mittevastavusse faktiliste asjaoludega.¹⁵³

Vahekokkuvõttena järeldub, et esimese ja teise kohtuastme siseveendumuse kujunemine subjektiivse koosseisu tuvastamise küsimuses vastavalt tuvastatud faktilistele asjaoludele on olnud erinev. Maakohus on leidnud, et süüdistatav pani teo toime kavatselt, kuid kohtuotsuses on raske jälgida, millistele asjaoludele toetudes on tõendatud subjektiivne tunnus. Ringkonnakohus on asjaolude kontrollimisel leidnud, et süüdistatavatel puudus teadmine kelmuse toimepanemise aluseks olevatest tehiooludest.

Käesolevas peatükis ei tule käsitlemisele süüdistuse piiridest väljumine asjaolude tuvastamisel, kuna kohtuotsuste analüüsimisel sellist lahendit ringkonnakohtu praktikas ei ole. Käesolevasse peatükki on süüdistuse piiridest väljumine toodud Riigikohtu otsusest nr 3-1-1-31-10, kus analüüsiti madalama astme kohtute süüdistuse piiridest väljumist. Riigikohtu märgitu kohaselt tunnistati süüdistatav süüdi nii Maa- kui ka ringkonnakohtus kuriteos, mille toimepanemist talle süüdistusaktis ette ei heidetud, kuid süüdimõistva otsuse tegemisel tugineti faktilistele asjaoludele, mida süüdistuses sisalduv teokirjeldus ei hõlmanud.¹⁵⁴ Kuigi Riigikohus tõdes, et süüdistusakti puudused tõid kaasa kuriteosündmuse ja tõendamisesemesse kuuluvate asjaolude tuvastamatuse, millise vea kõrvaldamine kohtu poolt ei olnud KrMS § 268 lg-te 1, 2 ja 8 nõuete alusel võimalik, siis sellistel tingimustel tuleb Maakohtul juhindudes KrMS § 309 lg-st 2 teha õigeksmõistev otsus.

Käesolevast alapeatükist järeldub, et faktiliste asjaolude tuvastamisel tehtud vigade kategooriat tuleb autori arvamusel lugeda oluliseks. Kohtuotsusest peab selgesõnaliselt tulenema, et kohus on kõiki asjaolusid, mis enda olemuselt on kaasuse lahendamisel

¹⁵² RKKKo 3-1-1-49-16, p 19; RKKKo 3-1-1-114-13, p 10.

¹⁵³ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 211; RKKKo 3-1-1-47-15, p 11; RKKKo 3-1-1-109-15, p 128; RKKKo 3-1-1-48-11, p-d 12, 14.

¹⁵⁴ RKKKo 3-1-1-31-10, p-d 15, 18.

asjakohased ning mis võivad mõjutada tõendite hindamist, ka arvestanud.¹⁵⁵ Seega on kategoorial puutumus kohtuotsuse põhjendamise kategooriaga, sest kohtuotsuse põhistus peab hõlmama kõiki olulisi teemasid, mille kohta on kohus andnud ammendavaid, vastuoludeta selgitusi.¹⁵⁶ Nähtuvalt Maakohtu otsuste analüüsist on subjektiivse koosseisu tuvastamiseks selgitatud välja asjaolud, kuid läbi teopildi isiku tahte väljaselgitamine ei ole kohtuotsuses arusaadav. Faktiliste asjaolude tuvastamise kategooria loomist peab autor tähtsaks tuginevalt kohtuotsuse põhjendamiskohustuse arusaadavausele. Kui subjektiivse koosseisu tuvastamisel on kohtud veendunud, et asjaolusid ei ole võimalik tõenditega tuvastatuks lugeda, siis seda ei kata kohtu siseveendumusega.

2.3.1.1.1. Kaudsetel tõenditel hindamise probleemid

Kaudsetel tõenditel põhinev tõendamine eeldab lähtumist järgnevast reeglist: tõendite hindamisega seonduv kohtu mõttekäik peab olema kõrvaleseisjale jälgitav.¹⁵⁷ Kaudsete tõendite tõendamisega seoses on Riigikohus seisukohal, et kohtutel tuleb kohtuotsuses ära näidata, kuidas kaudsete tõendite abil tuvastatu võimaldab kogumis teha järeldusi tõendamiseseeme mingi asjaolu kohta.¹⁵⁸ Siinses peatükis uuritakse kaudsetel tõenditel põhinevat tõendamist subjektiivse koosseisu tuvastamisel ehk seda, millised vead võivad tekkida kaudsete tõendite tõendamisel. Seega on autor kaudsetel tõenditel põhinevad hindamisprobleemid esitanud loodud kategooria alla. Järgnevas kohtuotsuses on subjektiivse koosseisu tuvastamisel kohtutel kujunenud sama kaudse tõendikogumi alusel erinev seisukoht.

Ringkonnakohus leidis otsuses nr 1-13-6126/106, et kaudsete tõendite kogum ei kinnita süüdistatava toime pandud süütamist ning süüdistatav tuleb KarS § 404 episoodis õigeks mõista.¹⁵⁹ KarS § 404 subjektiivne koosseis eeldab tahtlust (KarS § 15 ja § 16) kõigi selle objektiivsete tunnuste, sh tagajärje suhtes.¹⁶⁰ Nähtuvalt Maakohtu otsusest nr 1-13-6126/82 leiab kohus, et subjektiivse koosseisu osas süüdistatav tegutses otsese tahtlusega (KarS § 16

¹⁵⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe; RKKKo 3-1-1-92-11, (viide 135).

¹⁵⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 682.

¹⁵⁷ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 212.

¹⁵⁸ RKKKo 3-1-1-14-14, p 477.

¹⁵⁹ TrtRnKo 26.03.2015, 1-13-6126/106; VMK 31.10.2014, 1-13-6126/82.

Tartu Ringkonnakohus on oma otsuses refereerinud Maakohtu otsust ning otsuse punktis 2.3. on kirjas: / .../ Maakohtu arvates pani A.P. KarS § 404 järgi kvalifitseeritava süüte toime kaudse tahtlusega /.../. *Autori märkus*: tegemist võib olla trükiveaga.

¹⁶⁰ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 977.

lg 3). KarS § 404 subjektiivse koosseisu tunnuseid ei ole Maakohtu otsuses välja toodud ning kohtuotsusest on raske välja lugeda, mil määral oli süüdistatava tahe hõlmatud tagajärje osas. Maakohus on kohtuotsuses jõudnud järeldusele süüdistatava toimepandud teo suhtes, tuginedes kaudsetele tõenditele, kuid kohtuotsuse põhjendavast osast ei nähtu süüdistatava tegeliku tahte väljaselgitamine eelkõige tagajärjega seoses. Riigikohtu praktikas on aktsepteeritud tõendamine üksnes kaudsetele tõenditele tuginevalt, kuid Riigikohus on seisukohal, et kaudsetele tõenditele tuginev tõendamine seab spetsiifilised nõuded tõendamisele, mille puhul tõendamiseseme suhtes eraldivõetult mitterelevantsetest asjaoludest tuleb kujundada selline uue kvaliteediga asjaolude kogum (süsteem), mis võimaldab teha tõsikindlaid järeldusi kuriteo asjaolude kohta.¹⁶¹ KarS § 404 objektiivsete tunnuste kontrollimiseks on kohus põhiosas esitanud tõendite loetelu, mis tõendavad asjaolude toimumist, kuid kohtuotsuses ei ole välja toodud mitte ühtegi otsesest tõendit, mis seostuks süüdistatava tahtega panna toime süüdistuses esitatud kuritegu. Seetõttu on keeruline teha kohtuotsuse pinnalt tõsikindlat järeldust, et süüdistatav pani teo toime otsese tahtlusega. Kohtuotsusest nähtub, et teostati kaudsetel tõenditel põhinev hindamine, lisaks põhjendati seisukohta vahendliku tunnistaja ütlusega esimese ja teise põlenguga seoses, kuid põhjendus ei ole ammendav, et seostada ütlus süüdistatava tahtliku käitumisega. Nii kriminaalmenetluseadustiku kui ka Riigikohtu märgitu alusel on tõendina lubatavad ka niinimetatud vahendliku tunnistaja ütlused (KrMS § 66 lg 2¹ p 3)¹⁶², kui tunnistaja ütluste sisuks on teise isiku käest kuuldu, milles sisaldub kuriteo toimepanemise omaksvõtt, mistõttu ei ole välistatud nn vahendlike tunnistajate ütluste kasutamine otsuse tegemisel, kui nendel ütlustel ei ole isiku süüditunnistamisel määravat rolli.¹⁶³ Ringkonnakohus on kohtuotsuses selles küsimuses asjakohaselt toonud välja Riigikohtu praktikas väljakujunenud seisukoha, et *modus operandi*¹⁶⁴ ei saa süüdimõistmisel aluseks võtta kui pole otseseid tõendeid.¹⁶⁵ Kohtuotsusest nähtuvalt on ringkonnakohus Maakohtus uuritud tõendite hindamise tulemusel selgitanud välja, kas kaudsetest tõenditest tulenev teave ja faktiliselt toimunud asjaolud on omavahel seotud. Tõendite hindamise tulemina on ringkonnakohus leidnud, et KarS § 404 objektiivne koosseis ei ole tõendatud. Seega kuna langes ära objektiivne koosseis, ei analüüsinud teise astme kohus subjektiivset koosseisu.

¹⁶¹ RKKKo 3-1-1-8-10, p 9-10; TlnRnKo 02.02.2015, 1-14-7302/32; TrtRnKo 12.12.2014, 1-14-855/65.

¹⁶² (viide 4).

¹⁶³ RKKKo 3-1-1-117-13, p 7.

¹⁶⁴ RKKKo 3-1-1-8-10, p 11; RKKKo 3-1-1-32-05, p-d 8, 10; RKKKo 3-1-1-87-09, p 11.

¹⁶⁵ RKKKo 3-1-1-32-05, p 8; RKKKo 3-1-1-87-09, p 9; RKKKo 3-1-1-8-10, p-d 11-12.

Kui käsitletud kriminaalasi kokku võtta, siis KrMS § 61 lg-1 2 põhineva reegli kohaselt tuleb hinnata tõendeid nende kogumis ning kaudsetele tõenditele tuginev tõendamine eeldab ka tõendite paljusust.¹⁶⁶ Autor leiab, et Maakohus ei ole kontrollinud ettevaatamatuse koosseisu, mis välistab sel juhul süüdistatava vastutuse KarS § 404 järgi.¹⁶⁷ Ka tahtlikult toimepandud kuriteo järelduse jõudmisel ei ole välistatud ettevaatamatusest toimepandud tagajärje põhjustamise kontrollimine.¹⁶⁸ Ringkonnakohtus ei ole analüüsitud subjektiivset koosseisu seoses objektiivse koosseisu äralangemisega. Olukorras, kus kaudsete tõendite kogum ei kinnita süüdistatava tahtlikku käitumist toimunud asjaolude osas ning sellega seonduva tagajärje põhjustamist, puudub alus toimepanija karistamiseks. Õiguslikult relevantseks ohuks saab pidada üksnes sellist, mis tekib ja realiseerub normi kaitsealas.¹⁶⁹ Järgmises kohtuotsuses on kohtud olnud erimeelt subjektiivse koosseisu tuvastamisel, kus küsimus oli süüdistatava poolt toimepandud teo raskusastmes ning tõendite hindamises, mis põhines kaudsetel tõenditel.

Ringkonnakohtu kohtuotsuses nr 1-15-1189/26 on subjektiivse koosseisu tuvastamisel uuritud kaudseid tõendeid.¹⁷⁰ Asjaolude põhjal leidis Maakohus otsuses nr 1-15-1189/13, et süüdistatav pani toime talle süüks arvatud teise inimese järjepideva ja suurt valu põhjustava kehalise väärkohtlemise (KarS § 122)¹⁷¹ kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4). Maakohtu hinnang subjektiivsele tunnusele kohtuotsuses kujunes tõendite faktiliste asjaolude põhjalikul hindamisel. Esimese astme kohtu seisukoht on kujunenud esmajoones isiku ekspertiisiakti, fotode, skeemide ning ekspertiisiaktis antud ekspertarvamuse ja kohtuistungil antud selgituse põhjal. Kriminaalajas kogutud tõenditest tunnistas Maakohus kohtuotsuses ebausaldusväärseks üksnes süüdistatava ütlused toimunud tehjolude kohta, tuginedes eelkõige eksperdi antud hinnangule. Ka kohtupraktikas on asutud seisukohale, et kui kohtul puudub reaalne võimalus kontrollida ütluste usaldusväärsust, on üks olulisi kriteeriume nende ütluste eluline usutavus.¹⁷² Maakohus põhistas oma otsust kaudse tahtluse kohta järgmiselt: ükskõik millise kehalise väärkohtlemise teo toimepanemisel on täiskasvanud tavalise elukogemusega isikul võimalik aru saada, et see põhjustab 2,5-aastasele lapsele suurt valu. Töö autor nendib,

¹⁶⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 212.

¹⁶⁷ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 977.

¹⁶⁸ J. Sootak. Ettevaatamatus. Tegevusetus. Loenguid karistusõiguse üldosast VII. Tallinn: Juura, 2004, lk 13.

¹⁶⁹ J. Sootak. Karistusõigusel on oma füüsika. – Juridica III, 2004, lk 172.

¹⁷⁰ TlnRnKo 01.06.2015, 1-15-1189/26; HMK 15.04.2015, 1-15-1189/13.

¹⁷¹ Kuni 01.01.2015.a. kehtinud KarS § 122 järgi, alates 01.01.2015 kvalifitseeritav KarS § 121 lg 2 p 2 ja p 3 järgi. Vt Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364.

¹⁷² E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 210.

et Maakohtule ei saa ette heita erineva seisukoha kujunemist subjektiivse koosseisu tuvastamisel kaudsete tõendite kogumi alusel, kuna kohtulik uurimine subjektiivse koosseisu tuvastamise osas võib olla keerukas, kui puuduvad isikut süüstavad otsesed tõendid.¹⁷³

Erinevalt Maakohtust on ringkonnakohus oma otsuses avaldanud veendumust, et antud juhul ei saanud rääkida kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4) toimepandud löömistest ja peksmisest. Teise astme kohus on kohtuotsuses leidnud, et vastavalt Maakohtu otsusele on tõendatud väikelapsele korduvate löökide tagajärjel tekitatud verevalumid. Selle alusel on ringkonnakohus oma otsuses põhjendanud süüdistatava teadmist kannatanule suure füüsilise valu ja tervisekahjustamise tekitamise kohta, lugedes piinamise süüdistatava poolt toimepanduks otsese tahtlusega (KarS § 16 lg 3). Kohtuotsusest nähtub, et ringkonnakohus on tuvastanud otsese tahtluse Maakohtu otsuses kaudsetele tõenditele antud hinnangus. Ringkonnakohus nendib kohtuotsuses, et Maakohtu kohtuotsuses on asjakohaselt ja põhjalikult uuritud tõendite kogumit ning leitud, et uuritud tõendid sobituvad KrMS § 63 lg 1 raamidesse, kuid nendest tõenditest nähtuvad üksnes kuriteo faktilised andmed. Ringkonnakohus uuris kohtuotsuses teo ajavahemikku, milleks oli süüdistatava poolt väikelapsele valu ja vigastuste tekitamise ajavahemik (KarS § 12 lg 2). Kuriteo faktilist asjaolu tõendavad tõendid ning teo ajavahemik jäid subjektiivse koosseisu tuvastamiseks napiks, seetõttu peeti ringkonnakohtu otsuses oluliseks analüüsida süüdistatava teoelset ja -järgset käitumist (pikema aja jooksul valu tekitamine, arstiabi kutsumata jätmine) väikelapse suhtes. Riigikohus on märkinud, et vaieldamatult saab isiku teoelne ja -järgne käitumine anda teavet lisaks objektiivsetele tehiooludele ka süüteokoosseisu subjektiivse külje kohta, seejuures tuleb arvestada sündmuste käiku tervikuna ning anda neile üldhinnang (KrMS § 61).¹⁷⁴ Riigikohtu hinnangul ei keela kriminaalmenetluse seadustik kõrvutada kaudset teavet teiste asjas kogud tõenditega.¹⁷⁵ Ringkonnakohtu siseveendumuse kujunemine kohtuotsuses nii sündmuste käigu kohta kui ka subjektiivse tunnuste tuvastamisel on tervikuna jälgitav.

Eeltoodut kokku võttes ei ole välistatud isiku süüditunnistamine ka kaudsetele tõenditele tuginedes. Kohtuotsust tehes peab kohus arvestama kaudsete tõenditega tõendamisel KrMS § 7 lg-st 3 tuleneva põhimõttega. Kui puuduvad tõendid, siis tuleb KrMS § 7 lg 3 järgi kõik kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlused süüdistatava süüdiolukus tõlgendada tema

¹⁷³ RKKKo 3-1-1-128-06, p 9; RKKKo 3-1-1-142-05, p 20.

¹⁷⁴ RKKKo 3-1-1-12-06, p 10; RKKKo 3-1-1-142-05, p 20.

¹⁷⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 206.

kasuks.¹⁷⁶ Lisaks tuleb silmas pidada KrMS § 61 lg-st 2 tulenevat reeglit, mille kohaselt tuleb hinnata tõendeid nende kogumis ning kaudsetel tõenditel tuginev tõendamine eeldab ka tõendite paljusust. Ringkonnakohtu otsuses on märgitud, et Maakohtu otsuses on asjakohaselt ja põhjalikult uuritud tõendite kogumit ning leitud, et uuritud tõendid sobituvad KrMS § 63 lg 1 raamidesse, kuid samas on teise astme kohus nentinud, et nendest tõenditest nähtuvad üksnes kuriteo faktilised andmed. See on subjektiivse koosseisu tuvastamiseks ebapiisav, sellest tõttu peeti ringkonnakohtu otsuses oluliseks analüüsida subjektiivse koosseisu tuvastamiseks süüdistatava teoelset ja -järgset käitumist.

Kokkuvõtvalt autor leiab, et kaudsete tõenditega hindamisel on kohtutel kriminaalmenetluse reeglite järgimisel tõstatunud probleemiks anda faktiliste asjaolude kogumile tõendiväärtus, kuna kaudsetest tõenditest tulenev teave peab moodustama kogumi, mis loob uue väärtuse (KrMS § 63 lg 1). Kuid kaudsete tõenditega tõendamisel on võimalik käsitleda abistava kriteeriumina elulist usutavust ja Riigikohtu praktikast väljakujunenud seisukohti. Vaatamata sellele, et kaudsed tõendid ei mahu KrMS § 63 lg 1 raamidesse, on nad kogumina arvestatavad, sest KrMS § 61 lg 2 põhjal hindab kohus tõendeid kogumis oma siseveendumuse kohaselt.

2.3.1.2. Subjektiivne koosseis on jäetud tähelepanuta

Kriminaalmenetluses tohib isikut süüdi mõista üksnes siis, kui tema käitumises esinevad kõik deliktistruktuuri elemendid ehk kui tegu vastab süüteo koosseisule, on õigusvastane ja isik on selle toimepanemises süüdi (KarS § 2 lg 2). Seetõttu on kohtutel kohtuotsuse põhjendamisel oluline jälgida deliktistruktuuri kõiki elemente, et tuvastada isiku süü. Deliktistruktuurist lähtudes on kohtutel kohustus alustada kohtuasja lahendamist süüteo koosseisu objektiivsetest tunnustest, see tähendab millised asjaolud ja millistele tõenditele tuginedes on lugenud tuvastatuks (KrMS § 312 p 1). Kui kohus tõendite hindamise tulemina tuvastab, et objektiivsed tunnused puuduvad, siis puudub edasine vajadus käsitleda süüteo koosseisu subjektiivseid tunnuseid. Küll on tegemist kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega (KrMS § 339 lg 1) juhtudel, kui kohtuotsuse põhjendamisel on süüteo koosseisu tasandil tuvastatud üksnes objektiivsed asjaolud, kuid tähelepanuta on jäetud subjektiivne koosseis (KarS § 12 lg 3). Töö autor ei leidnud kummagi kohtuastme kohtuotsuste analüüsimisel

¹⁷⁶ (viide 4).

subjektiivse koosseisu käsitlemata jätmist, järelkult ei ole tegemist tüüpilise tühistamis põhjusega. Subjektiivse koosseisu tähelepanuta jätmise on magistritöösse toodud Riigikohtu lahendist nr 3-1-1-58-15, kust nähtub, et subjektiivse koosseisu käsitlemata jätmist on Maakohtule ette heidetud juba apellatsioonis. Ringkonnakohtu otsuses on jäetud sellele etteheitele põhjendamatult vastamata. Kolleegiumi hinnangul on see käsitatav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 - § 306 lg 1 p 1 mõttes.¹⁷⁷

2.3.1.3. Eksimused kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemisel

Tüüpiliste tühistamis põhjuste kategooria loomisel on autor toetunud Riigikohtu praktikale ning leidnud, et kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemise kategooria on oluline, mis on välja tulnud kohtupraktikaga tutvudes.¹⁷⁸ Riigikohtu praktikat uurides on autor leidnud, et nii mitmelgi juhul on olnud tahtliku käitumise ja ettevaatamatuse tuvastamine Maa- ja ringkonnakohtus õigusliku arutelu esemeks. Käsitlemisele tulevad kohtuotsused, kus ringkonnakohus apellatsiooni piiridest väljudes käsitles kaudse tahtluse ja hooletuse küsimust ja teises kohtuotsuses on ringkonnakohus leidnud, et Maakohus on tapmistahtluse tuvastamisel lähtunud varasemast kohtupraktikast, ennekõike Kriminaalkoodeksi kehtivusaja, arusaamast, kolmandas lahendis tuvastati süüdistatava käitumises hooletus, mis oli aluseks õigeksmõistva kohtuotsuse tegemisel.

Maakohus mõistis otsusega nr 1-14-823/19 süüdistatava raske tervisekahjustamise põhjustamise episoodis süüdi KarS § 118 lg 1 p 1 järgi leides, et kuritegu on pandud toime kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4). Kuid ringkonnakohtu otsuses nr 1-14-823/36 apellatsiooni piirest väljudes leidis (KrMS § 340 lg 1), et süüdistatav on raske tervisekahjustamise põhjustanud KarS § 119 lg 1 järgi hooletusest KarS § 15 lg 2 tähenduses.¹⁷⁹ Ringkonnakohus ei riku apellatsiooni piiridest väljudes menetlusõigust, kui ta väljub kindlate aluste esinemisel apellatsiooni taotluse raamidest.¹⁸⁰ Õigusteoorias leitakse, et apellatsioonimenetluse piiride nn vertikaalse materiaalõigusliku laiendamise kohustuse näeb ette KrMS § 340 lg 1, mis menetlusseadustiku kohaselt tähendab menetluse laiendamist eesmärgiga kergendada

¹⁷⁷ RKKKo 3-1-1-58-15, p 9.5.

¹⁷⁸ RKKKo 3-1-1-76-16, p-d 16, 17; RKKKo 3-1-1-79-15, p 6; RKKKo 3-1-1-50-13, p 13.4.

¹⁷⁹ TlnRnKo 12.11.2014, 1-14-823/36; HMK 24.03.2014, 1-14-823/19.

¹⁸⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 768.

süüdistatava olukorda ka materiaalõiguse sellise kohaldamise osas, mida ei ole apellatsioonis vaidlustatud.¹⁸¹

Uurides Maakohtu otsust, siis süüdistatava (KarS § 118 lg 1 p 1) subjektiivse koosseisu tunnuse tuvastamist on kohtuotsuses põhjendatud järgmiselt: „/.../ kannatanu suhtes oleks süüdistatav pidanud ette nägema tema poolt tapetu noaga ründamise käigus eluohtliku vigastuse tekitamise võimalust /.../.“ Nähtuvalt Maakohtu otsusest on kohus leidnud, et eluohtliku tervisekahjustamise tekitamine on tõendatud. Kuigi kohtuotsuses on Maakohus kohtuarstliku ekspertiisiakti ja kannatanu ütlusele toetudes tõendanud, et süüdistatav rüseluse käigus tekitas kannatanule vigastusi, ei ole kohus kohtuotsuse põhiosas põhjendanud, milliste tõendite alusel on tuvastatud süüdistatava teadmine asjaolude käigust ja tahe tekitada kannatanule eluohtlikku tervisekahjustust. Maa- ja ringkonnakohtu erinev seisukoht kohtuotsuses subjektiivse koosseisu tuvastamisel põhines erinevatel tõenditel. Ringkonnakohus on kohtuotsuses tuginenud süüdistatava ütlusele tuvastamiseks ettevaatamatusest toimepandud eluohtliku tervisekahjustuse tekitamise süüdistatava poolt. Kohtuotsusest nähtuvalt väitis süüdistatav, et ei näinud üldse kannatanu sekkumist. Teise astme kohtuotsuses ei ole käsitletud teisi tõendeid, mis süüdistatava väite ümber lükkaks. Nähtuvalt kohtuotsusest on kohtu veendumuse kujunemise aluseks olnud tõendite puudumine, et oleks täidetud süüdistatava teos KarS § 118 tahtlikkuse nõue ning kinnitatakse veelkord põhimõtet, et kohtu järeldused faktiliste asjaolude suhtes peavad olema selged.¹⁸² Kohtuotsusest nähtub, et ringkonnakohus on tõendeid hinnates leidnud, et kannatanule on tekitatud vigastused süüdistatava poolt KarS § 119 lg 1 järgi hooletusest KarS § 15 lg 2 tähenduses. Ringkonnakohus on kontrollinud Maakohtu otsuses kaudse tahtluse tuvastamist ning lühidalt põhjendanud, miks ei ole piisav kaudse tahtluse tuvastamiseks üksnes selle jaatamisest, et isik oleks pidanud mingit asjaolu ette nägema.

Vahekokkuvõttena autor leiab, et tõendite hindamise tulemusena jõuavad mõlemad kohtuastmed subjektiivse koosseisu suhtes erinevale järeldusele – Maakohus ekspertiisiakti ja kannatanu ütlustele toetudes ning ringkonnakohus süüdistatava ütluse sisu hinnates.

¹⁸¹ E. Kergandberg, A. Kangur, S. Lind jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008, lk 299.

¹⁸² E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 712.

Ringkonnakohtu otsuses nr 1-13-10116/94 asus kohus süüdimõistmises KarS § 118 lg 1 p 1 ja § 117 lg 1 järgi seisukohale, et ohu kannatanu elule ning sellega omakorda seotud surma põhjustas süüdistatav hooletuse vormis (KarS § 18 lg 3) – ta ei teadnud süüteo koosseisule vastava asjaolu esinemist, kuid oleks seda tähelepaneliku ja kohusetundliku suhtumise korral pidanud ette nägema.¹⁸³ Maakohtu otsusest nr 1-13-10116/74 nähtuvalt mõisteti süüdistatav süüdi tapmises KarS § 113 järgi. Subjektiivse koosseisu tuvastamisel on kohus seisukohal, et tapmine on toime pandud kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4), pidades kaudse tahtluse tuvastamisel oluliseks peksmise kestust. Samuti on Maakohus pidanud oluliseks hinnangu andmist tavalise elukogemuse pinnal. Isik peab saama tavalise elukogemuse pinnalt eeldada, et tema tegu võib kaasa tuua mistahes tagajärje, seal hulgas suure tõenäosusega ka surma.

Ringkonnakohus ei nõustunud Maakohtu kohtuotsuse põhjendusega süüdistatava tapmistahtluse suhtes leides, et Maakohus on tapmistahtluse tuvastamisel lähtunud varasema kohtupraktika arusaamast. Ringkonnakohtu põhiosas on käsitletud asjakohast Riigikohtu praktikat, kuid ei ole arusaadav, kuidas käsitletavas kriminaalasjas aitavad viidatud Riigikohtu seisukohad esitada kohtu veendumuse kujunemist subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Kohtuotsuse põhiosa mõttekäigu lõpus on kohus asunud seisukohale, et eeskätt on abipakkuvaks kriteeriumiks subjektiivse koosseisu avamisel objektiivsed ehk siis tegu väliselt iseloomustavad asjaolud. Seega erinevalt Maakohtust on ringkonnakohus andnud hinnangu süüdistatava teo välisele käitumisele tapmistahtluse tuvastamisel. Toetuvalt Riigikohtu praktikale on kohtuotsuses tõlgendatud KarS § 118 ja § 117 subjektiivse koosseisu tunnuseid, ning esitatud järelduse kohaselt põhjustas süüdistatav surma hooletusest KarS § 18 lg 3 tähenduses.

Mõlemad kohtuastmed on subjektiivse koosseisu tunnuse tuvastamisel pööranud tähelepanu süüdistatava poolt toimepandud teo raskusastmele. Mõlemad kohtuastmed on oma mõttekäigu kujundanud toetuvalt varasemale kohtupraktikale. Maakohus toetus Riigikohtu praktikale, mida ringkonnakohtu hinnangul ei saanud subjektiivse koosseisu tuvastamisel enam arvesse võtta. Samas ringkonnakohus uuris kooskõlas Riigikohtu uuema praktikaga subjektiivse koosseisu tunnuseid. Järgmises kohtulahendis on olnud kohtute erimeelsus subjektiivse koosseisu määratlemisel, kusjuures kohtute erineva seisukoha kohaselt mõisteti süüdistatav

¹⁸³ TrtRnKo 03.12.2014, 1-13-10116/94; TMK 30.06.2014, 1-13-10116/74 (koopia autori valduses).

esimeses kohtuastmes süüdi kaudse tahtlusega toimepandud teos, kuid teise astme kohtus tehti õigeksmõistev otsus.

Ringkonnakohus oma lahendis nr 1-13-5943/30 märkis, et Maakohus on subjektiivse koosseisu tuvastamisel tunnistanud süüdistatava süüdi tahtlikus kuriteos, kuid tegelikult peeti silmas ettevaatamatust hooletuse vormis (KarS § 18 lg 3).¹⁸⁴ Maakohus põhjendas oma seisukohta otsuses nr 1-13-5943/15 järgmiselt: „/.../ suitsetades hooletult pidi ta võimalikuks pidama ja möönma kambri süttimist ning selle tagajärjel ohtu inimeste elule ja tervisele /.../“ Maakohu kohtuotsusest nähtuvalt pani süüdistatav KarS § 404 koosseisulise kuriteo, süütas vanglaruumides madratsi, millega põhjustas ohu inimeste elule ja tervisele, toime vähemalt kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4).¹⁸⁵ Maakohtu otsusest ei nähtu, millised tõendid omavahel seostades on lugenud tõendatuks süüdistatava tahte teo toimepanemisel, vaid tõendeid hinnates on loetud usaldusväärseks süüdistatava ütlus hooletust suitsetamisest. Ringkonnakohus on otsuses selgitanud, et Maakohus on süüdistatava süüdi mõistnud mitte tahtlikus kuriteos vaid hooletusest tingitud tulekahju põhjustamises. Karistusseadustiku kohaselt, on vastutus KarS § 404 välistatud kui asja süütamine toimus tahtlikult, kuid oht inimese elule ja tervisele põhjustati ettevaatamatusest.¹⁸⁶ Ringkonnakohtu järelduse kohaselt, on süüdistatava vastutus kuriteokoosseisu puudumise tõttu välistatud ning mõistis süüdistatava KarS § 404 järgi õigeks. Seega Maakohtus uuritud tõendite hindamist (KrMS § 15 lg 2 p 2) subjektiivse koosseisu tunnuse tuvastamise osas ringkonnakohus ei teinud, kuna apellatsioonis ei olnud seda ka taotletud. Järgmises kohtuotsuses olid kohtud erineval seisukohal tahtlikult toimepandud teo ja ettevaatamatusest toimepandud teo küsimuses. Küsimuse raskuspunkt koondus teo raskusele (pähe löömine), mille tagajärjel kannatanu suri.

Järgnevas ringkonnakohtu otsuses nr 1-13-10116/94 leiti, et isiku süüküsimuse otsustamisel on Maakohtu poolt kohaldatud vääralt materiaalõigust KarS § 113 järgi teo subjektiivse koosseisule hinnangu andmisel.¹⁸⁷ Kui objektiivsest küljest on käsitletavas lahendis tegu sobiv realiseerimaks KarS § 113 koosseisu, siis taandub küsimus süüdistatavate käitumise subjektiivse koosseisu hindamisele. KarS §-s 113 sätestatud koosseisutunnuseid täites peab toimepanija tegutsema vähemalt kaudse tahtlusega.¹⁸⁸

¹⁸⁴ TlnRnKo 08.01.2014, 1-13-5943/30; HMK 30.09.2013, 1-13-5943/15.

¹⁸⁵ Harju MK 30.09.2013, 1-13-5943/15.

¹⁸⁶ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 977.

¹⁸⁷ TrtRnKo 03.12.2014, 1-13-10116/94; TMK 30.06.2014, 1-13-10116/74.

¹⁸⁸ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk. 361.

Maa- ja ringkonnakohtud on õigesti järeldanud, et oma teadliku käitumisega vallandasid süüdistatavad kausaalhela kulgemise, mille käiku nad kas ei suutnud või ei tahtnud kontrollida. Eelöeldust tulenevalt süüdistatavad kiitsid tagajärje heaks, asjaoludest nähtuvalt pidid nägema kannatanu abitut seisundit, vähemalt kaudse tahtlusega (KarS § 113, KarS § 16 lg 4). Edasi subjektiivse koosseisu tuvastamise osas lahknevad kohtute seisukohad. Kui Maakohus tuvastas kaudse tahtluse mõlema süüdistatava käitumises, siis ringkonnakohtu otsuse põhjenduse kohaselt puudus ühel süüdistatavatest tahtluse tunnus pähe löömise episoodis, mis on ringkonnakohtu poolt tõendatud videosalvestuse uurimisega koos kannatanu ütlustega. Nähtuvalt ringkonnakohtu otsuses on määravaks tõendiks olnud tahtluse tunnuse tuvastamisel kasutatud vägivald (löögid pähe). Lisaks videosalvestise põhjalik analüüs koos süüdistatavate ütluste ja ekspertiisiaktiga andis teavet toimepanijate tahtliku käitumise kohta teo toimepanemisel (löök pähe). Teise süüdistatava tahtlikku käitumist hinnates kaalus ringkonnakohus kohtuotsuses toimepanija käitumise objektiivsele ja subjektiivsele küljele kogumis hinnangu andmist. Objektiivse ja subjektiivse külje kogumis kaalumist toetab ka kohtupraktika, millele ringkonnakohus on oma argumentatsioonis viidanud.¹⁸⁹ Riigikohus on märkinud, et vaieldamatult saab isiku teoelne ja -järgne käitumine anda teavet lisaks objektiivsetele tehiooludele ka süüteo koosseisu subjektiivse külje kohta, seejuures tuleb arvestada sündmuste käiku tervikuna ning anda neile üldhinnang (KrMS § 61).¹⁹⁰ Süüdistatavate teoelsele- ja järgsele käitumisele andis hinnangu ka Maakohus ning kohtuliku uurimise käigus on leitud, et süüdistatavad panid õigusvastase teo (KarS § 113) toime ühiselt kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4), erinevalt ringkonnakohtust, kes ühe süüdistatava käitumises ei leidnud tapmistahtluse tunnuseid ja teise süüdistatava osas leiti, et ta tegutses ettevaatamatusega KarS § 118 lg-s 1 ning KarS § 117 lg-s 1 nimetatud tagajärje osas.

Käesoleva kohtuotsuse puhul tähendas see apellatsioonikohtule teise süüdistatava osas kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemise küsimuse lahendamist. KarS § 16 lg 4 ja KarS § 18 piiritlemise küsimuses ei ole üksnes piisav tõdemus, et isik käitus objektiivselt valesti, vaid oluline on hinnata ka tema suhtumist toimepandud teosse ja selle tagajärge. Ringkonnakohus on asjakohaselt kaalunud kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse küsimust KarS § 118 lg 1 ja § 117 lg 1 subjektiivse koosseisu eelduste kontrollimisel ning põhjendanud, miks süüdistatava käitumises puudus tapmistahtlus. Töö autor on arvamusel, et mõlemad kohtuastmed on

¹⁸⁹ Peatükis 1.1.2. käsitleb töö autor toimepanija käitumise objektiivsele (nn väline teopilt) ja subjektiivsele (nn sisemine teopilt) küljele antavat hinnangut.

¹⁹⁰ RKKKo 3-1-1-12-06, p 10; RKKKo 3-1-1-142-05, p 20.

andnud põhjaliku hinnangu subjektiivse koosseisu tuvastamisel nii toimepanijate teoagele kui ka järgsele käitumisele seostades tõenditele antava hinnanguga.

Eksimused kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemisel on tüüpiliste tühistamis põhjuste kategooriana oluline, sest madalama astme kohtud siseveendumuse kujunemisel kipuvad ära unustama Riigikohtu poolt antud juhiseid piiritlemise küsimuse lahendamisel. Sealjuures mõlema kohtuastme kohtuotsustest nähtub, et samade asjaolude pinnalt võivadki kohtud oma siseveendumuse kujundada erinevalt. Kohtuotsuse lugejale peab olema arusaadav ja jälgitav kohtuotsuse kujunemine, seega loeb autor nimetatud kategooria tüüpiliseks tühistamise põhjuseks.

2.3.1.3.1. Erinev lähenemine kergemeelsuse tuvastamisel

Ajavahemikus 2014 – 2015. aasta uuritavatest kohtuotsustest autor ei leidnud Maa- ja ringkonnakohtu praktikat, kus käsitletakse erinevaid seisukohti kergemeelsuse tuvastamise küsimuses. Sel põhjusel autori arvamusel ei ole erinev lähenemine kergemeelsuse tuvastamisel tüüpiline tühistamise põhjus. Autor on kergemeelsuse tuvastamise küsimuses toonud töösse ringkonnakohtu lahendi nr 1-15-1189/26, kus mõlemad kohtuastmed on jäänud ühisele seisukohale kergemeelsuse kohaldamata jätmisel. Sellest tulenevalt väärneb nimetatud lahend tähelepanu eelkõige erinevas lähenemises kergemeelsuse küsimuse käsitlemisel.

Ringkonnakohtu lahendist nr 1-15-1189/26 nähtub, et süüdistuse järgi tekitas süüdistatav teisele inimesele eluohtliku tervisekahjustuse KarS § 118 lg 1 p 1 järgi. Maakohtu hinnangul tekitas süüdistatav kannatanule eluohtliku tervisekahjustuse kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4). Maakohus põhjendas kohtuotsuses süüdistatava teos subjektiivset tunnust ehk kaudset tahtlust järgmiselt: „/.../ lüües 2,5-aastast last, rusikaga pea, s.o elutähtsa organi, piirkonda, sellise jõuga, et löögi tagajärjel vastu seinale kukkumisest purunes seinale plaat, oli tal tavalise elukogemusega normaalsel täiskasvanud inimesel võimalik aru saada, et tema tegevusega võib saabuda mis tahes tagajärg, sh eluohtlik tervisekahjustus /.../“.¹⁹¹ Seega Maakohtu kohtuotsuse põhjenduse kohaselt süüdistatav käitus halvasti ja ta saab sellest aru, kuid ta ei võtnud midagi ette, et tagajärge ära hoida. Maakohtu kohtuotsuses antud hinnangu kohaselt ei olnud tegemist süüdistatava poolt ettevaatamatusega (KarS § 18 lg 2) kergemeelsuse vormis, sest kohtuotsuse põhjenduse kohaselt lapse rusikaga pea piirkonda löömisel ei saa

¹⁹¹ TlnRnKo 01.06.2015, 1-15-1189/26; HMK 15.04.2015, 1-15-1189/13.

täiskasvanud isik loota, et tema teoga ei kaasne lapsele mingeid tagajärgi. Maakohtu põhjendusega nõustus ka ringkonnakohus ning oli seisukohal, et esineb KarS § 118 lg 1 p 1 objektiivne tunnus (raske tervisekahjustus). Ringkonnakohtu kohtuotsusest nähtub, et kohus on oma seisukohta põhjendanud kooskõlas Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukohtadega KarS § 16 lg 4 (kaudne tahtlus) ja 18 lg 2 (kergemeelsus) koosseisutunnuste võrdlemisel. Kergemeelsuse kaalumisel on viidatud Riigikohtu seisukohale lahendis nr 3-1-1-142-05. Ringkonnakohus kohtuotsuses leiab, et ettevaatamatusest raske tervisekahjustuse tekitamisest ei saa antud juhtumi puhul rääkida, nõustudes Maakohtu seisukohaga, et süüdistatav on kannatanule eluohtliku tervisekahjustuse pannud toime kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4).

2.3.2. Kohtuotsuse põhjendamisel tehtud vead

Autor on välja toonud tüüpiliste tühistamise põhjuste kataloogis kohtuotsuse põhjendamisel tehtud vigade kategooria. Kohtuotsuse põhjendamise kategooria tuleneb KrMS § 305¹ lg-st 2 koos KrMS §-ga 339 lg 1 p 7, mille kohaselt kohtuotsuse põhjendatus osutab kohtuotsuse põhjendamiskohustusele, kohustus kehtib ka KrMS § 145 lg 1 p-s 1 nimetatud kohtumääruse tegemisel. Seega on kohtutel seadustikust tulenevalt kohustus anda kohtuotsuses selged, ammendavad, vastuoludeta ja veenvad põhjendused, mille alusel oleks kohtu siseveendumuse kujunemine otsuse lugejale jälgitav. Kohtuotsuse põhjendus eeldab kohtu seisukohavõttu konkreetses kriminaalasjas. Kui kohus ei ole kohtuotsuses põhjendanud, millised asjaolud loeb tõendatuks, siis tähendab see kriminaalmenetluses kohtu poolt tõendite sisulist hindamata jätmist või valikulist hindamist (KrMS § 305¹ lg 2 ja KrMS §-st 312 p 1), mis on aluseks kohtuotsuse tühistamisel. Nii süüdimõistva kui ka õigeksmõistva kohtuotsuse puhul peab kohtuliku arutamise tulemused olema kajastatud kohtuotsuse põhiosas, mille eesmärgiks on muuta kohtuotsuse resolutiivosas sisalduvad otsustused kontrollitavaks (KrMS § 312).¹⁹² Seisukohavõtt isiku süüdimõistmisel või õigeksmõistmisel puudutab ka subjektiivse koosseisu tuvastamise küsimust.

Järgnevalt käsitletakse alapeatükis kohtuotsuseid, kus (1) ei ole järgitud põhjendamiskohustust, kui antakse tõendikogumile Maakohtust erinev hinnang; (2) ebaselge õigusliku hinnangu isiku omastamistahtele; (3) kohtu seisukohta on kohtuotsuse põhiosas põhjendatud, kuid jäetud otsuse resolutiivosas kajastamata.

¹⁹² E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 710.

Käesolevas kohtuotsuses on rikutud kohtuotsuse põhjendamise kohustust, kus kohtute erinev seisukoht on kujunenud faktiliste asjaolude väljaselgitamisel ja tõendikogumi hindamisel tuvastamaks süüteo koosseisu subjektiivset tunnust. Maakohus on otsuse nr 1-14-518 põhjendavas osas analüüsinud süüdistatava poolt toime pandud KarS § 121 kehalise väärkohtlemise koosseisutunnuseid ning nähtuvalt otsuse põhjendustest leidnud, et süüdistatav on süüks arvatud teod toime pannud kavatselt (KarS § 16 lg 2). Maakohtu kohtuotsuses on objektiivsete asjaolude kontrollimisel hinnatud tõendeid kohtu siseveendumuse kohaselt ning otsusest nähtub, millised asjaolud on loetud tõendatuks subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Ringkonnakohus on otsuses nr 1-14-518/27 subjektiivse analüüsi juures piirdunud üksnes Riigikohtu praktika refereerimisega KarS § 121 subjektiivse koosseisutunnuse osas.¹⁹³ Kohtuotsusest ei nähtu kompaktset tõenditevahelist analüüsi (KrMS § 61 lg 2), üksnes üldsõnaliselt on käsitletud süüdistatava ja kannatanu ütlusi tuvastamaks subjektiivse koosseisu tunnust. Nimetatud tõendite alusel on kohus jõudnud järeldusele, et süüdistatav ei ole kannatanutele füüsilist valu põhjustanud (KarS § 121 objektiivne koosseis) ning objektiivsete asjaolude puudumisel mõistis süüdistatava õigeks.

Samas kriminaalasjas on Riigikohus teinud otsuse nr 3-1-1-6-15¹⁹⁴ ning tühistanud ringkonnakohtu otsuse süüdistatava õigeksmõistmises kannatanu väärkohtlemise esimeses episoodis (KarS § 121). Nimelt ei olnud ringkonnakohus järginud kohtupraktikas väljakujunenud seisukohta, et andes kogutud tõenditele Maakohtust erineva hinnangu, peab ringkonnakohus oma otsuses põhjendama, millised tõendite hindamisel tehtud vead viisid Maakohtu järeldused mittevastavusse kohtulikult arutamisel tuvastatud faktiliste asjaoludega ning miks tuleb apellatsioonikohtu arvates tõendikogumile anda teistsugune hinnang. Riigikohus leidis, et ringkonnakohtu õigeksmõistva otsuse järeldused pole kooskõlas Maakohtu tuvastatud faktiliste asjaoludega, kohtulikult arutamisel uuritud tõenditega ega ka süüdistusakti teokirjeldusega. Vaidlustatud kriminaalasjas on ringkonnakohtu poolt tehtud uues kohtuotsus nr 1-14-518/54. Ringkonnakohtu hinnangul on KarS § 121 subjektiivne koosseis täidetud kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4). Tõenditele antav hinnang on kohtuotsuses loogiliselt edasi antud, kus nähtub kohtu mõttekäik subjektiivse koosseisu tuvastamisel läbi objektiivse koosseisu analüüsi.

¹⁹³ TlnRnKo 15.09.2014, 1-14-518/27; PMK 23.04.2014; 1-14-518 (koopia autori valduses); TlnRnKo 29.04.2015, 1-14-518/54.

¹⁹⁴ RKKKo 3-1-1-6-15, p 9; RKKKo 3-1-1-94-14e, p 9.2.

KrMS § 313 tulenevalt on resolutiivosa kohtuotsuse olulisem osa, kuna annab teada, millise otsuse kohus langetas ja mille alusel toimub täitmine.¹⁹⁵ Ringkonnakohus otsuses nr 1-14-2221/57 jättis Maakohtu resolutsiooni muutmata, kuid otsuses asendas Maakohtu õiguslikud põhjendused ringkonnakohtu põhistustega KarS § 201 lg 2 p 2 koosseisu¹⁹⁶ tuvastamisel.¹⁹⁷ Ringkonnakohtu otsuses on kohus tutvunud Maakohtu otsusega ning otsusega tutvumisel on selgitanud välja, et süüdistuses toodud asjaolude põhjal ei ole tuvastatav KarS § 201 lg 2 p 2 koosseis, mistõttu puudub võimalus süüdistatava süüdimõistmiseks. Maakohtu otsuse põhjendused süüdistatava käitumise subjektiivse koosseisu tuvastamise kohta on esitatud arusaadavalt. Esimese astme kohus on otsuses leidnud, et süüdistataval ei olnud tahet panna toime kannatanu raha omastamine. Tõendite hindamine objektiivse asjaolude tuvastamiseks on Maakohtu otsuses toimunud menetlusseadustiku nõudeid järgides (KrMS § 61). Kuigi süüdistus on ringkonnakohtu sõnul esitatud küllaltki lakooniliselt, on Maakohus kohtuotsuses tõendite analüüsimisel toimunud sündmuste käigu kohta põhjendanud kohtuotsuse lugejale arusaadavalt, vaatamata sellele, et süüdistuses on kirjeldatud väga vähe faktilisi asjaolusid. Nähtuvalt kohtuotsusest on Maakohus teinud süüdistatava suhtes õigeksmõistva kohtuotsuse. KrMS § 309 lg-st 2 tulenevalt tehakse õigeksmõistev kohtuotsus, kui kohtulikul arutamisel ei ole tuvastatud kuriteosündmust ega kuritegu või kui ei ole tõendatud, et kuriteo on toime pannud süüdistatav.¹⁹⁸ Ringkonnakohus on otsuses kontrollinud üksnes KarS § 201 koosseisu objektiivseid tunnuseid toetudes Riigikohtu seisukohtadele ning KrMS § 268 lg-s 1 ja 5 tulenevatele nõudele kriminaalasja kohtulikule arutamisele süüdistusakti järgi. Ringkonnakohtu otsuses on kohus selgitanud, et Maakohtu järeldus objektiivse koosseisu esinemise kohta süüdistatava tegevuses oli vale tulenevalt puudulikult koostatud süüdistusest. Kokkuvõtvalt autor leiab, et kohtud peavad kohtuotsuses kinni pidama süüdistuses välja toodud faktilistest asjaoludest ning tõendite hindamise juures peab olema ära näidatud, millised faktilised asjaolud on tuvastatud enne kui asutakse tuvastama süüteokoosseisu tunnuseid.

Ringkonnakohus on otsuse nr 1-13-3856/160 motiveerivas ehk põhjendavas osas asunud seisukohale, et süüdistatava tegu, milleks oli süüdistatava maksude maksmisest

¹⁹⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 717.

¹⁹⁶ Süüdistuse asjaolude kohaselt sai süüdistatav enda valdusesse kannatanuga sõlmitud maaklerilepingu alusel korraldatud korteriomandi vahetustehingutes makstud kompensatsiooni summad. Süüdistatav pööras saadud summa enda ja kolmandate isikute kasuks, olles teadlik või piisava hoolsuse korral olles pidanud olema teadlik kolmandate isikute varalisest seisust, et saadud summasid ei ole võimalik tagasi maksta.

¹⁹⁷ TrtRnKo 02.02.2015, 1-14-2221/57; VMK 31.05.2014, 1-14-2221/44.

¹⁹⁸ (viide 4).

kõrvalehoidumises suures ulatuses, ei vasta osaliselt KarS § 389¹ lg-e 2 koosseisule.¹⁹⁹ Maakohus otsuses nr 1-13-3856/153 ei lugenud KarS § 389¹ koosseisuliseks teoks äriühingule 0 % määraga maksustatava käive ehk kütuse soetamise maksudeklaratsioonis deklareerimata jätmist. Samas subjektiivse koosseisu põhjendusest võib välja lugeda, et antud koosseis eeldab tahtlust *kõigi* objektiivse koosseisu asjaolude osas. Autor toob rõhutatult välja *kõigi*, sest kohus on küll asjakohaselt argumenteerinud subjektiivset koosseisu, kuid kohtuotsuse lugejale võib jääda arusaam, et süüdistatava tegu 0% deklareerimata jätmise episoodis ei ole küll kuritegu, kuid subjektiivsest küljest kohtu poolt loetakse süüdistatav süüdi kõikide asjaolude osas sh ka 0 % deklareerimata jätmise episoodi osas. Autor leiab, et Maakohus on kohtuotsuse motiveerivas osas selgesti eraldanud kuriteo episoodid asjaolude osas, seetõttu oleks kohtuotsuses eeldanud subjektiivse koosseisu tuvastamisel selgemat eristamist süüdistatava tahtlikult toimepandud tegudele ja kui ei õnnestunu tuvastada süüdistatava tahet mõnes episoodis, siis tuleb anda sellele hinnang. Ringkonnakohtu otsusest nähtub, et kohus nõustus Maakohtu hinnanguga, et käsitletav tegu ei ole kuritegu ning leidis, et 0 % käibemaksuga kütuse soetamise deklareerimata jätmise episoodis tuleb süüdistatav õigeks mõista. Kohtuotsuses kajastatud kohtu siseveendumuse kujunemine peab olema kohtuotsuse adressaadile kui ka lugejale jälgitav ja arusaadav eelkõige kõrgema astme kohtule (KrMS § 61).²⁰⁰

Eelnimetatud näite kajastamisega käesolevas töös soovitakse rõhutada kriminaalmenetluses kohtuotsuse põhjendamise nõuet, kus tõenditele antav hinnang vastab kohtuotsuse järeldusele,²⁰¹ lisaks KrMS §-st 312 tulenevat nõuet kajastada kohtuotsuse põhiosas kõiki otsustuse põhistsusi ning sellega seonduvalt muuta kontrollitavaks kohtuotsuse resolutiivosa.²⁰²

Mõlema kohtuastme erinev seisukoht kujunes süüdistatava tahtliku käitumise tuvastamisega seoses. Ringkonnakohus on otsuses nr 1-13-4514/37 seisukohal, et süüdistatava õigeksmõistmine Maakohtu poolt süüdistuses KarS § 404 ja § 203 järgi motiivi tuvastamatuse motiivil, ei ole põhjendatud. Ringkonnakohus mõistis kohtuotsusega süüdistatava süüdi kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4) süütamises ja asja kahjustamise episoodides. Samuti mõistis ringkonnakohus otsusega süüdistatava süüdi varguse katses (KarS § 199 lg 1 - § 25 lg

¹⁹⁹ TlnRnKo 09.09.2015, 1-13-3856/160; HMK 21.04.2015, 1-13-3856/153.

²⁰⁰ A. Kangur, 2012, lk 95.

²⁰¹ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 712.

²⁰² E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 710.

2), mis kohtuotsuse kohaselt oli toime pandud kavatselt (KarS § 16 lg 2). Maakohus otsuses nr 1-13-4514 mõistis kohtuotsusega süüdistatava õigeks subjektiivse koosseisu puudumise tõttu kõigis kolmes episoodis, sest Maakohtu otsuse kohaselt ei leidnud tõenditega kinnitust süüdistatava poolt toimepandud süütamine ja asja kahjustamine, teisena varguse katse episoodis läbis Maakohtu otsuse kohaselt süüdistatav läbis turvaväravad ettevaatamatusel, kuna rääkis telefoniga.²⁰³ Maakohus ei ole kohtuotsuses tõendeid hinnates tuvastanud asjaolusid, mis annaksid aluse süüdistatava tahetele panna toime kuritegu. Maakohus on otsuses esitanud põhjendused järgnevalt: „ /.../ kuidas kanister süüdistatava DNA-ga sündmuspaiga lähedusse sattus, jääb mõistatuseks /.../“. Maakohus on kohtuotsuses põhjendanud, miks kogutud tõendid ei anna alust süüdistatavat süüdi mõista ning selgitanud järgmiselt: „ /.../ DNA üksiktõendina ei ütle kohtule midagi muud, kui et see DNA oli kivil /.../“. Varguse episoodi (KarS § 199 lg 1 - § 25 lg 2) tõendite hindamisel on Maakohus kohtuotsuses subjektiivse koosseisu tuvastamisel analüüsinud süüdistatava ütlusi seotuna tunnistaja ütlusega. Maakohus on kohtuotsuses põhjendanud, miks ei ole süüdistatav tegu toime pannud kavatsusega (KarS § 16 lg 2). Nähtuvalt kohtuotsusest on Maakohus teinud õigeksmõistva kohtuotsuse tõendite puudumisel. Autor leiab, et Maakohus on tõendite hindamist põhjalikult käsitletud ning on jälgitav kohtu mõttekäik asjaolude väljaselgitamisel koos tõenditega, kuid kohtuotsuses puuduvad veenvad põhised subjektiivse koosseisu osas.

Ringkonnakohus oma otsuses ei nõustu Maakohtu toimunud tõendite hindamisega, mis puudutab süüdistatava tahtliku käitumise tuvastamist KarS §-de 404, § 203, § 199 lg 1 - § 25 lg 2 koosseisude osas. Ringkonnakohus on asjakohaselt põhjendanud KarS §-de 404, § 203 koosseisutunnuste esinemist süüdistatava käitumises, kuid kohtuotsusest ei nähtu, millistele tõenditele tuginevalt on tuvastatud subjektiivse tunnusena kaudne tahtlus (KarS § 16 lg 4). Kohtuasjas oli kolmas episood varguse katse (KarS § 199 lg 1 - § 25 lg 2), kus teise astme kohus kohtuotsuses on olnud seisukohal, et süüdistatav pani teo toime kavatselt (KarS § 16 lg 4) mitte nõustudes Maakohtuga, et süüdistatav läbis turvavärava ettevaatamatusel. Autori arvamusel on ringkonnakohtu otsuses põhjendatud kuriteokoosseisude objektiivseid tunnuseid, kuid ei ole arusaadav subjektiivse tunnuste tuvastamine.

Järgimise näite töösse toomise eesmärgiks on uurida, millistel juhtudel loeb ringkonnakohus Maakohtu otsuse põhjendamatuks, mis võtab ringkonnakohtult võimaluse hinnata süüdistuses

²⁰³ TlnRnKo 05.03.2014, 1-13-4514/37; HMK 19.12.2013, 1-13-4514 (koopia autori valduses).

kirjeldatud süüteoosseisu elemente. KrMS § 339 lg 1 p 7 kohaselt loetakse kohtuotsuse põhjenduse puudumise kriminaalmenetlusõiguse oluliseks rikkumiseks.²⁰⁴

Ringkonnakohtu kohtumääruses nr 1-13-10084/47 tühistati Maakohtu süüdimõistetv kohtuotsus nr 1-13-10084, kuna otsus ei vastanud KrMS §-i 312 nõuetele. Maakohus on otsusest nähtuvalt leidnud, et KarS § 121 järgi sätestatud teo on süüdlane toime pannud otsese tahtlusega (KarS § 16 lg 3).²⁰⁵ Ringkonnakohus on kohtumääruses analüüsinud Maakohtu kohtuotsuse sisu, tuues välja Maakohtu poolt tehtud vead tõendite analüüsimisel KarS § 121 süüteoosseisu tunnuste kontrollimisel. Nähtuvalt ringkonnakohtu otsusest on Maakohtule ette heidetud KrMS §-st 61 lg 2 tulenevat tõendite kogumis hindamise kohustuse rikkumist. Lisaks on ringkonnakohus nähtuvalt otsusest toonud välja vead, mis seisnesid kohtuotsuse põhjendamata jätmises Maakohtu poolt. Maakohus on otsuses üldsõnaliselt piirdunud objektiivse osseisu avamisega ning subjektiivse osseisu tuvastamisele ei ole tähelepanu pööranud. Ringkonnakohus on leidnud, et Maakohtu otsusest ei nähtu isegi seda, millises konkreetses vägivallas kannatanute suhtes Maakohus süüdistatava süüdi tunnistab.

Käesolevat peatükki kokku võttes autor leiab, et kohtuotsuse põhjendamise kategooria hõlmab endas järgmisi probleeme: (1) teise astme kohus ei ole järginud põhjendamiskohustust, kui annab tõendikogumile Maakohtus erineva hinnangu. Nimetatud juhis tuleneb Riigikohtu praktikast, mis puudutab olukorda, kui ringkonnakohus teeb süüdimõistva kohtuotsuse sama tõendikogumi alusel, mida Maakohtus on kohtulikul uurimisel analüüsinud. Autor on arvamusel, et nimetatud probleemi võib lugeda tüüpilise tühistamise põhjuse kategooria alla, sest Riigikohus on ringkonnakohtule andnud juhise. Sel põhjusel on võimalik nimetatud probleemi vältida; (2) iseenesest ebaõige hinnangu andmine süüdistatava teole ei too kaasa kohtuotsuse tühistamist, kuid olukorras, kus on kahjustatud teise isiku õigushüve peavad kohtud kinni pidama KrMS § 305¹ lg-st 2 tulenevast põhjendamisnõudest, mille kohaselt peab kohtuotsus olema veenvalt põhjendatud. Autori arvamusel on tegemist tüüpilise tühistamise põhjusega, sest põhjendamisnõude eesmärgiks on anda tõendikogumile hinnang asjaolude väljaselgitamisel, et kohtumenetluse pooltel oleks võimalus otsust edasi vaidlustada; (3) kohtu seisukohta on kohtuotsuse põhiosas põhjendatud, kuid jäetud otsuse resolüüvosas kajastamata, on tüüpiliseks tühistamise põhjuseks. Riigikohus on selgitanud, et

²⁰⁴ (viide 4).

²⁰⁵ TrtRnKm 02.04.2014, 1-13-10084/47; TMK 19.02.2014, 1-13-10084 (koopia autori valduses).

kohtuotsuse jõustumise korral täidetakse kohtuotsust selle resolutsiooni järgi ja seega peab kohtuotsuse resolutiivosa olema sõnastatud arusaadavalt ja konkreetselt. Resolutsiooni selge sõnastus aitab vältida nii arusaamatusi kohtuotsuse täitmisel kui ka isikute põhiõiguste lubamatut riivet;²⁰⁶ (4) asjaolud on loetud tuvastatuks, kuid kogutud tõendite pinnalt ei ole kohus veenvalt põhjendatud koosseisutunnuste esinemist süüdistatava käitumises. Tegemist on kohtus toimunud tõendite hindamisega süüteo koosseisu tunnuste kontrollimisel. Nimetatud probleemi võib lugeda tüüpiliseks tühistamise põhjuseks, kuna seostub ka tõendite hindamisega, kuidas kohus näiteks argumenteerib oma otsust ühe tõendi pinnalt.

2.3.2.1. Subjektiivse tunnuse liigi vale määratlemine

KarS § 16 toob ära tahtluse liikide legaaldefiniitsioonid, andes sel viisil aluse tahtluse intensiivsuse mõõtmiseks ja teoebaõiguse määra kvantifitseerimiseks.²⁰⁷ Õiguskirjanduses on selgitatud, et subjektiivse tunnuse liik võib näidata suuremat süüd seotuna isiku eesmärgi või motiiviga (KarS § 56).²⁰⁸ Käesolevas alapeatükis käsitletakse tüüpilise tühistamise põhjuse kategoorias subjektiivne tunnuse määratlemise küsimust. Erinevalt kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemise küsimusest esineb kohtupraktikas probleeme isiku süüdimõistmisel ka tahtluse teiste tunnuse liikide määratlemisel (KarS § 16). Õigusteooria kohaselt kehtib tahtluse tunnuste osas üldine nõue, et nad peavad hõlmama kõiki objektiivseid asjaolusid, siiski võib siin tekkida erinevus tahtluse tunnuste vahel. Kavatsuse liigiga on tegemist siis, kui tegija väga selgelt väljendab oma õigushüve vastast otsust. Piisab, kui tegija on teadlik võimalusest, et eesmärgiks olev tagajärg võib tema teo tulemusena saabuda.²⁰⁹ Otsese tahtluse puhul on oluline, et isik teab kindlasti, et teo tulemusena saabub selline tagajärg, kuid viimane ei ole tema teo eesmärk.²¹⁰ Seega määrav on isiku teadmise element saabuva tagajärje osas, erinevalt kaudsest tahtlusest, milles on erinev suhtumine võimalikku tagajärge. Autor leidis analüüsitavatel aastatel subjektiivse tunnuse liigi määratlemisel tehtud vea kohta üksnes ühe kohtuotsuse ringkonnakohtu praktikast, mida tüüpilise tühistamise põhjuse kategoorias käsitleb. Järgnevas peatükis käsitletakse mõlema kohtuastme erinevat seisukohta kavatsuse ja otsese tahtluse määratlemisel.

²⁰⁶ RKKKo 3-1-1-7-17, p 13.

²⁰⁷ P. Pikamäe, Tahtluse struktuur, lk 35.

²⁰⁸ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 169.

²⁰⁹ K. Kühl, 2002, lk 52, 53.

²¹⁰ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 47-48.

Ringkonnakohus otsuses nr 1-15-2379/19 tuvastas vea Maakohtu poolt subjektiivse tunnuse liigi määratlemisel. Ringkonnakohus tühistas Maakohtu kohtuotsuse osaliselt KrMS § 337 lg 1 p. 4 alusel süüdistatavale mõistetava karistuse osas, kuivõrd mõistetavat karistust mõjutab süüdistatava kasuks nii viga tahtluse liigi määratlemisel kui ka ebaõige tuginemine karistust kergendavale asjaolule KarS § 114 p 1 järgi.²¹¹ Kuigi viga subjektiivse tunnuse liigi määratlemisel ei olnud aluseks käsitletava kohtuotsuse osalisel tühistamisel, võib siiski subjektiivse tunnuse liik näidata suuremat süüd seotuna isiku eesmärgi või motiiviga (KarS § 56).²¹² Õiguskirjanduses leitakse, et toimepanija tahe panna toime õigusvastane käitumine, peab olema hõlmatud koosseisu realiseerimisele suunatud tegevusest, seega tapmise tahe peab hõlmama tapmistegevust (kirvega löömine) ning tagajärje ettenägemist või ettekujutamist. Seega peab teo hetkel olema tahe seda toime panna.²¹³ Maakohus otsuses nr 1-15-2379/10 tuvastas otsese tahtluse (KarS § 16 lg 3) süüdistatava käitumises. Kuriteo subjektiivse koosseisu tuvastamisel on Maakohus analüüsinud süüdistatava ütlusi toimepandud teost, kus väidete kontrollimisel on kirjeldatud ekspertarvamusi surma põhjuste kohta, sündmuskoha vaatlusprotokolli. Kohtuotsuse põhiosas on Maakohus analüüsinud süüdistatava tahtlikku käitumist hädakaitse koosseisu kontrollimisel (KarS § 28 lg-d 1, 2) ja sellega seoses hädakaitse piiride ületamist. Kohtulikul uurimisel on tuvastatud, et süüdistatava ütlused on ainsaks otseseks tõendiks, siis lisaks on Maakohus põhjalikult analüüsinud süüdistatava teoelset ja -järgset käitumist tulenevalt tema selgitustest asjaolude kohta. Riigikohus on rõhutanud, et kohus peab süüdistatava seisukohta kohtuotsust koostades arvestama ja sellega mittenõustumist põhjendama. Seetõttu on oluline tähendus subjektiivse koosseisu tuvastamisel süüdistatava ütlustel.²¹⁴ Ringkonnakohtu selgituse kohaselt on Maakohus asunud ebaõigele seisukohale, tuginedes kohtuotsuses hädakaitse piiride ületamisele kui karistust kergendavale asjaolule. Teise astme kohus hindas eluohtliku tervisekahjustamise tekitamise asjaolusid seotuna subjektiivse koosseisu analüüsimisega. Õigusteooria kohaselt üldohtlikena käsitatavad asjaolud kuuluvad objektiivsesse koosseisu, peab süüdlasel objektiivsete asjaolude suhtes olema tahtlus (KarS §-d 15 ja 16).²¹⁵ Ringkonnakohtu hinnangul on Maakohus jätnud tagaplaanile hinnangu andmise süüdistatava soovile tapmisteo toimepanemisel. Seega on ringkonnakohus otsuses selgitanud, miks loeb süüdistatava tahte põhjendatuks toetuvalt üldteada asjaolule (KrMS § 60 lg 3) vigastuste kohta pea ja kaela piirkonnas, lisaks tõendina

²¹¹ TlnRnKo 18.08.2015, 1-15-2379/19; HMK 27.04.2015, 1-15-2379/10.

²¹² J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 169.

²¹³ K. Kühl, 2002, lk 44, 49.

²¹⁴ RKKKo 3-1-1-18-08, p 14.1; TlnRnKo 29.08.2014, 1-13-7917/105.

²¹⁵ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 365.

ekspertiisiakti sisu kirjeldamisel teo välispildist (KrMS § 63 lg 1). Kohtuotsuses teise astme kohus leidis, et on täidetud KarS § 16 lg 2 koosseis ehk tegu on toime pandud kavatsetult.

Kokkuvõtvalt autor leiab, et erinev seisukoht on kujunenud kavatsetuse ja otsese tahtluse sisu avamisel. Maakohtu mõttekäik on kujunenud süüdistatava ütluse sisu avamisel, samas ringkonnakohtu mõttekäik on kujunenud üldteada asjaolule üliraske kehavigastuse kohta seotuna ekspertiisiaktiga. Seega on ringkonnakohus ja Maakohus mõlemad leidnud, et tagajärg on süüdistatava poolt teadlikult põhjustatud, kuid soovitud tagajärje osas on mõlema kohtuastme mõttekäik olnud erinev: Maakohtul teadvalt põhjustatud tagajärje osas puuduvad põhjendused; ringkonnakohus on põhjendanud süüdistatava poolt toimepandud tapmistegu, mis oli toime pandud sooviga põhjustada isiku surm.

Tüüpilise tühistamise põhjuste kategooriana loeb autor subjektiivne tunnuse määratlemise küsimust tüüpiliseks tühistamise põhjuseks. Probleem on oluline karistuse mõistmisel, sest subjektiivse tunnuse liik võib määravaks osutada kohtuotsuse tegemisel kas karistust kergendava või raskendava asjaoluna.

2.3.2.2. Erinev subjektiivne hinnang subjektiivse koosseisu tõendamisel

Kohtumõistmissüsteemid on üles ehitatud põhimõttele, et kohus tunneb seadust.²¹⁶ Seaduse rakendajana on kohus see veenmisprotsessi osa, mis lõpetab vaidluse ja toob pooled õigusnormiga kooskõlas oleva käitumise juurde, kui kohtulahend on oma sisult veenev.²¹⁷ Üldreegli kohaselt peab olema kohtu siseveendumuse kujunemine kohtuotsuses jälgitav (KrMS § 61 lg 2)²¹⁸ ning seda reeglit toetab Riigikohus oma lahendis, kus on selgitatud, et sisuliselt tähendab see seda, et kohtuotsuses tuleb ära näidata, millised asjaolud kohus tõendatuks luges ning millistele konkreetsetele tõenditele ja miks kohus seejuures tugines, sealhulgas ka kohtupoolne siseveendumusest lähtuv tõendite hindamine,²¹⁹ – vastasel juhul ei ole kohtu otsustuse põhjendatust võimalik hinnata.²²⁰ Eeskätt tähendab siseveendumuse kujunemine kohtuniku veendumust, uskumust kuriteo asjaolusse ja see peab olema tõendatud (KrMS § 60 lg 1) ning kohtuotsuse põhjendustest järeldatav. Kui vaadata laiemalt, siis kohtulik arutamine konkreetsetes kriminaalasjas peab olema tervikuna aus ja õiglane KrMS §

²¹⁶ A. Aarnio. *Õiguse tõlgendamise teooria*. Tallinn: Juura 1996, lk 195.

²¹⁷ A. Kangur, 2012, lk 18-19.

²¹⁸ (viide 4).

²¹⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 211; RKKKo 3-1-1-33-10, p. 7.

²²⁰ RKKKo 3-1-1-7-17, p 8.

339 lg 1 p 12 tähenduses.²²¹ Keeruline on käsitleda kohtuniku siseveendumuse kujunemist, kuna see on kohtuniku jaoks ülimalt personaalne otsustus. Oluliseks tuleb pidada kohtuotsuse põhjendatust, mis tugineb tõendite hindamisele ning kohtuniku veendumus kohtuotsuse alusena jääb lõppkokkuvõtteks kehtima vaid siis, kui kohtunik suudab kohtuotsuses tõendite hindamise tulemit põhjendades ka kõrgematele kohtutele aktsepteeritaval moel ära näidata, kuidas ja miks just selline veendumus tekkis.²²²

Erinev subjektiivne hinnang subjektiivse koosseisu tõendamisel on tüüpiliste tühistamis põhjuste kataloogis selleks, et uurida erineva hinnangu andmist konkreetsetes kohtuasjas subjektiivse koosseisu tõendamisel, kus madalama astme kohtud tuginevad samale tõendikogumile ning, kas ja kuidas kujuneb tõendamisprotsessis kohtuniku siseveendumus. Järgnevalt uuritakse kohtuotsuseid, kus (1) kohtu järeldus tahtluse tunnuses on erinev; (2) kus süüteokoosseisu tunnuste eelduste kontrollimisel on kohtud asunud erinevale seisukohale.

Järgmises kohtuotsuses on kohtud asunud erinevale seisukohale tõendi hindamisel. Ringkonnakohus kohtuotsuses leidis, et Maakohus ei oleks tohtinud tugineda eksperdi seisukohale psüühikahäire raskuse küsimuses, kui KrMS § 107 lg 3 p-de 1-2 kohaselt ei ole ekspertiisiaktis ära näidatud, millele tuginedes on ekspert lugenud psüühikahäire raskeks.²²³ Nähtuvalt otsusest nr 1-13-10515/23 on Maakohtus süüdistatav mõistetud süüdi kehalise väärkohtlemise toimepanemises KarS § 118 lg 1 p 3 järgi. Maakohtu otsusest järeldub, et kohtupsühhiaatria aktis nähtub eksperdi järeldus, mille kohaselt on süüdistatav oma tegevusega (pikema ajavahemiku jooksul) põhjustanud kannatanutel raske psüühikahäire, mis vajab psühhiaatrilist ravi. Subjektiivse koosseisu osas eeldas autor sisukamat põhjendamist, kuid nähtuvalt kohtuotsusest on kohtu mõttekäik kujunenud süüdistatava tahtlikku käitumist tahtluse voluntatiivse ja intellektuaalse elemendi kaudu ning tehtud otsuse kohaselt pani süüdistatav teo toime kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4). Erinevalt Maakohtust ringkonnakohus nr 1-13-10515/31 tuvastas, et süüdistatava poolt toimepandud teod tuleb ümber kvalifitseerida piinamisena KarS § 122 järgi.²²⁴ Ringkonnakohus on otsuses põhjendanud, et süüdistatava poolt toimepandud vägivald on kannatanute suhtes väldanud pikema aja jooksul ning süüdistatava soov ja tahe oli hoida toimepandud vägivallategudega

²²¹ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 790.

²²² E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 211; E. Kergandberg. Õigusemõistmise tööriistakastist. – Postimees 01.10.2013.

²²³ TlnRnKo 28.08.2014, 1-13-10515/31; HMK 12.02.2014, 1-13-10515/23.

²²⁴ Alates 01.01.2015 kehtivas Karistusseadustikus on KarS § 122 kehtetu. Vt Karistusseadustik. RT I 2001, 61, 364.

kannatanuid oma kontrolli all. Teise astme kohtu otsuse kohaselt olid vägivaldteod hõlmatud ühtse tahtlusega kavatsetult (KarS § 16 lg 2). Nimetatud veendumus on teise astme kohtul kujunenud ekspertiisiakte hinnates. Ringkonnakohtu otsuses on arusaadav ja jälgitav kohtu siseveendumus kujunemine ekspertiisiakti hinnates.

Maa- ja ringkonnakohtu otsustest järelduvalt on mõlemad kohtuastmed järginud kohtuotsuse põhjendatuse nõudeid (KrMS § 305¹ lg 2) ja kohtuotsuse põhjendused on kujundanud oma siseveendumuste kohaselt. Käsitletavast kohtulahendist järeldub, kuidas kohtud on hinnanud erinevalt vaidlustatud tõendit (ekspertiisiakt) tuvastamaks, kas süüdistatava tahe oli suunatud kannatanutele tervisekahjustamise tekitamisel.

Järgmises lahendis on kohtutel kujunenud erinev arvamus subjektiivse koosseisu tuvastamise küsimuses erinevatele tõenditele tuginedes. Ringkonnakohtu otsusega nr 1-15-2007/19 on mõistnud süüdistatava süüdi KarS § 424 järgi juhtides mootorsõidukit joobeseisundis, põhjustas liiklusõnnetuse kavatsetult (KarS § 16 lg 2).²²⁵ Ringkonnakohtu otsuses on siseveendumuse kujunemisel subjektiivse koosseisu osas võetud seisukoht süüdistatava varasematele karistustele KarS § 424 järgi, seejuures on tuginetud Riigikohtu seiskohale otsuses nr 3-1-1-26-03, et joobeseisundis juhtimise näol on tegemist riigi poolt rangelt karistatava õigusrikkumisega. Erinevalt ringkonnakohtust on Maakohus otsuses nr 1-15-2007/8 leidnud, et süüdistatava käitumises on tuvastatud otsene tahtlus (KarS § 16 lg 3), kuna tarbides hommikul alkoholi, oli süüdistatav teadlik, et ei ole mootorsõidukit juhtides kaine. Maakohtu siseveendumus on kujunenud kohtulikul uurimisel tuvastatud asjaoludel, siinjuures on kohtuotsuses määravamaks olnud süüdistatava ütlus, kus ta kinnitab joobeseisundis autojuhtimist. Samas pole Maakohus jätnud tähelepanuta ka teisi kriminaalasjas kogutud tõendeid: kõrvuti süüdistatava ütlusega on Maakohus otsuses analüüsinud tunnistajate ütlusi ning Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi uuringutulemusese sisu alkoholihoobe kohta. Maakohus tuvastas süüdistatava käitumises otsese tahtluse (KarS § 16 lg 3), mille korral isik kujutab täpselt ette oma käitumise tulemusena saabuvat tagajärge, kuid selle ärahoidmiseks midagi ette ei võta.²²⁶ Teise astme kohus ei nõustunud Maakohtu otsusega, et süüdistatav pani kuriteo toime otsese tahtlusega, vaid on kohtuotsuses veenvalt argumenteerinud oma seisukohta, et kuritegu on toime pandud kavatsetult. Süüdistusaktis on kirjeldatud Maakohtu poolt tuvastatud asjaolu, et

²²⁵ TlnRnKo 29.06.2015, 1-15-2007/19; HMK 20.05.2015, 1-15-2007/8.

²²⁶ J. Sootak. Karistusõigus: üldosa, 2010, lk 298-299.

süüdistatav olles joobeseisundis mootorsõidukit juhtides põhjustanud liiklusõnnetuse, tahtis ta sündmuskohal alkoholi juurde tarbida, kuid teda takistati politsei sekkumisega.

Kokkuvõtvalt autor tõdeb, et põhjendatav on käesoleva juhtumi puhul kavatsetus (KarS § 16 lg 2) kui subjektiivse koosseisu tunnus seetõttu, kuna süüdistatav, olles juba alkoholi tarbinud, istus siiski autorooli ning jätkas alkoholi tarbimist ka peale politsei poolt kinnipidamist. Tegemist on ühiskonnaohtliku kuriteoga, eelkõige põhjusel, et alkoholi joobes rooli istumisega kahjustatakse teiste isikute õigushüve. Tõendite hindamisel on Maakohus on jätnud tähelepanu asjaolu, et süüdistatav tarbis kohapeal alkoholi. Järelduvalt Maa- ja ringkonnakohtu otsustest on mõlema kohtuastme mõttekäik subjektiivse koosseisu põhjendamisel arusaadav.

Järgnevas kohtuotsuses nr 1-12-11914/33 Ringkonnakohtu põhimõtteliselt nõustus süüdistuses kirjeldatud teo toimepanemist süüdistatava poolt (tõukamine), kuid leidis, et Maakohus on hindamata jätnud KarS § 121 lg 1 teise alternatiivse koosseisutunnuse so valu põhjustamise kannatanule.²²⁷ KarS § 121 koosseisu realiseerimisel eeldavad subjektiivsed tunnused seda, et toimepanija peab vähemalt võimalikuks ja möönab (KarS § 16 lg 4) kannatanule tervisekahjustuse tekitamist või valu põhjustamist.²²⁸

Subjektiivse koosseisu tuvastamisel on Maakohus kohtuotsuses nr 1-12-11914/33 tuginenud kannatanu ja tunnistaja ütlustele. Kohtuotsusest nähtuvalt on Maakohus nii kannatanu kui ka süüdistatava ütlusi ammendavalt põhjendanud. Maakohus on kohtuotsuses hinnanud tunnistaja ütlusi süüdistataval tekkinud verevalumi kohta ning seostatult kannatanu ja süüdistatava ütlustega lugenud tunnistaja ütluse verevalumi tekkimise kohta usutavaks. Nähtuvalt otsusest on kohus kannatanu ütlusega lugenud tõendatuks, et süüdistav soovis oma tegevusega põhjustada tagajärjena intensiivset valu ning subjektiivne koosseis on loetud täidetuks. Maakohus on kohtuotsuses arvestanud asjaoluga, et ütluste andmise ajaks on sündmusest möödunud peaaegu aasta, kuid Maakohtu arvates ei andnud see asjaolu põhjust ütluste tõendikogumist väljajätmiseks või nende põhjenduste kahtlemiseks. Seega on Maakohus järginud KrMS §-st 61 lg 2 tulenevat reeglit tõendite kogumise hindamisel.

Ringkonnakohus leidis kohtulikul uurimisel tahtluse tunnuste osas, et tõuge oli kantud pigem tahtmisest tõrjuda kannatanu pesunõõride alt mitte tekitada tugevat valu põhjustavat tagajärge

²²⁷ TrtRnKo 31.03.2014, 1-12-11914/33; TMK 10.05.2013, 1-12-11914 (koopia autori valduses).

²²⁸ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk. 385.

nagu leidis Maakohus. Ringkonnakohus toetus kohtuotsuses Maakohtus uuritud tõenditele subjektiivse külje tuvastamisel lisaks ka Riigikohtu praktikas väljakujunenud seisukohtadele valu intensiivsuse hindamisel. Kohtuotsuse põhjenduse kohaselt puudus süüdlasel teadmine, et tema käitumine võib kaasa tuua koosseisupärase tagajärje saabumise. Siinjuures tuleb märkida, et kohtupraktika on tahtluse tunnuste tuvastamisel valu tekitamise osas (KarS § 121 teine alternatiiv) hinnanud, kas süüdistatav teadis (intellektuaalne külg) ja tahtis (voluntatiivne külg) koosseisupärase asjaolude esinemist.²²⁹

Järgmises kohtuotsuses oli mõlemal kohtuastmel erinev seisukoht süüdistatava tahtlikule käitumisele hinnangu andmisel. Ringkonnakohtu hinnangul otsuses nr 1-14-10990/31 on Maakohus kohaldanud vastavalt tehjoludele ebaõigesti materiaalõigust KarS § 114 p 4 järgi ning teise astme kohus esitas kohtuotsuses omapoolsed põhjendused, miks süüdistatava poolt toimepandud tahtlikku vägivaldset tegu tuleb kvalifitseerida KarS § 118 lg 1 p 1 ja § 117 lg 1 järgi.²³⁰ Ringkonnakohus on kohtuotsuses leidnud, Maakohtu otsuses nr 1-14-10990/17 ei ole jälgitav kohtu siseveendumuse kujunemine otsese tahtluse tuvastamise osas KarS § 114 koosseisuteos ning puuduvad kindlad tõendid, mis kinnitaksid Maakohtu sellekohast seisukohta. Ringkonnakohus leidis, et on tõstatunud mitmeid kõrvaldamata kahtlusi süüdistatava süüdiolukus KrMS § 7 lg 3 mõttes. Erialakirjanduse kohaselt saab isikut karistada tahtlikult toimepandud kuriteo eest üksnes siis, kui isiku tahe on hõlmatud toimepandud teo karistatavuse tingimustega karistusseadustiku järgi.²³¹ Karistusseadustiku kommentaarides märgitakse ning ka kohtupraktika osundab, et toimepanija tahte kindlakstegemisel lähtutakse tahtluse intellektuaalsest (teadmise) ja voluntatiivsest (tahtelise) elemendist.²³²

Maakohus lähtus kohtuotsuses subjektiivse koosseisu tuvastamisel üksnes otsese tahtluse intellektuaalsest elemendist (KarS § 16 lg 3). See ei ole vale, kuna otsust tahtlust defineeritakse intellektuaalse elemendi kaudu. Seejuures on oluline süüdistatava kindel teadmine süüteoosseisu vastavate asjaolude esinemisest ning vähemalt möönab seda.²³³ Seega on otsese tahtluse tuvastamisel otsustav süüdistatava kindel teadmine oma tegevuse faktilistest asjaoludest. Maakohtu tõendite hindamisest ei nähtu põhjendust süüdistatava

²²⁹ RKKKo 3-1-1-13-07, p 12.

²³⁰ TrtRnKo 25.05.2015, 1-14-10990/31; TMK 20.02.2015, 1-14-10990/17.

²³¹ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk. 282.

²³² J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 42.

²³³ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 47.

kindla teadmise kohta saabunud tagajärje realiseerimise osas teo (KarS § 114) toimepanemisel. Kohtuotsuse põhjenduses on tõdetud, et süüdistatava teadmine toimepandud teo tagajärjest ehk surma põhjustamisest on tõendatud tuginevalt telefoniväljavõttest hädaabinumbrile. Kohtuotsuse lugejale on Maakohtu siseveendumise kujunemine raskesti jälgitav subjektiivse koosseisu tuvastamisel, samas kohtuotsusest nähtuvalt on Maakohtus tõendeid omavahel seostanud faktiliste asjaolude tuvastamisel.

Ringkonnakohtu otsuses on viidatud süüdistuse puudusele, sest süüdistuses kirjeldatud tegu ei anna kohtu jaoks veendumust ega alust järelduseks, et tegemist on tapmisteoga. Sellest tulenevalt on kohtuotsuses tõstatunud küsimus, kuidas on kujunenud Maakohtu veendumus süüdistatava süüs, et ta on toime pannud tapmise otsese tahtlusega (KarS § 16 lg 3), sest teise astme kohtu hinnangul on Maakohtu otsuse põhiosa subjektiivse koosseisu tuvastamisel raskesti jälgitav. Ringkonnakohus leiab, et Maakohtu järeldustes on süüdistatavale süüks arvatud tapmisele suunatud vägivald, mille osas kohtu hinnangul sellekohased kindlad tõendid puuduvad. Ringkonnakohus on otsuses kontrollinud raske eluohtliku tervisekahjustuse tekitamise KarS § 118 lg 1 p 1 subjektiivset koosseisu ja surma ettevaatamatut põhjustamist kergemeelsuse vormis KarS § 117 järgi.²³⁴ Nähtuvalt kohtuotsusest on ringkonnakohtus tõstatunud küsimus, millise sätte järgi konkreetsel juhul süütegu kvalifitseerida. Tõstatunud küsimuse osas on ringkonnakohus põhjalikult analüüsinud süüdistatava käitumise objektiivse (nn väline teopilt) ja subjektiivse (nn sisemine teopilt) pildi kaudu kogumis, mida kriminaalasja lahendamisel toetab ka Riigikohtu praktika.²³⁵ Ringkonnakohtu siseveendumuse kujunemine on jälgitav esmalt teo väliste asjaolude põhjendamises ja seejärel hinnangu andmisega subjektiivsele küljele.

Kokkuvõtvalt töö autor nõustub mõlema kohtuastmega, et usaldusväärsete tõendite puudumine raskendab kohtul subjektiivse koosseisu põhjendamist.

Käesolevas kohtuotsuses kujunes kohtutel erinev seisukoht ühele tõendile põhines hindamises, et tuvastada süüdistatava tahtlik käitumine. Ringkonnakohtu kohtuotsuses nr 1-14-1342/66 tõstas küsimus, kas süüdistatava süüdimõistmiseks piisab sisuliselt ühest tõendist nagu oli süüküsimuse otsustamisel Maakohus tuginenud. Ringkonnakohus tühistas

²³⁴ TrtRnKo 25.05.2015, 1-14-10990/31. Kohtuotsuses kuulub kohaldamisele teo toimepanemise ajal kehtinud KarS § 118 lg 1 p 1 (raske tervisekahjustamise tekitamine, millega põhjustati oht elule).

²³⁵ RKKKo 3-1-1-128-06, p 6.

otsusega süüdimõistva kohtuotsuse KarS § 316¹ lg 1 järgi ning mõistis süüdistatava õigeks.²³⁶ Ainsaks süüstavaks tõendiks oli jälitusprotokoll, mille sisu ringkonnakohus analüüsis põhjalikumalt. Samas Riigikohtu praktikas ei ole välistatud olukord, kus süüdimõistva kohtuotsuse tegemisel on tuginetud vaid ühele tõendile. Nimetatud juhtudel tuleb kohtul eriti põhjalikult vaagida selle süüstava tõendi (KrMS § 63 lg 1 otsene tõend) uurimisel tõstatatud kahtlusi ja need kummutama.²³⁷

KarS § 316¹ koosseis eeldab subjektiivsest küljest tahtlust kõigi selle objektiivsete asjaolude suhtes (KarS § 15 ja 16). Koosseis on täidetud, kui isik tegutseb vähemalt kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4).²³⁸ Tuvastamaks KarS § 316¹ subjektiivset koosseisu, on asjakohane Riigikohtu praktikas märgitu, et kui toimepanija saab aru et tegemist on kestva kriminaalmenetluse käigus tehtud jälitustoimingute tulemina kogutud teabega, kuid avaldab need siiski jälitustoimingu „objektiks“ olevale isikule, oli toimepanijal kohtueelse menetluse andmete avaldamise ajal tahtlus nimetatud kriminaalasja kohtueelse menetluse eesmärki kahjustada.²³⁹ Seega süüdistatava poolt toimepandud tahtliku teo tuvastamiseks tuleb kohtutel esmalt kontrollida süüdistuses kirjeldatud kriminaalasja faktilisi asjaolusid ning jõuda veendumusele süüdistatava poolt andmete avaldamise ajal oli tahe kahjustada kriminaalasja kohtueelse menetluse eesmärki.

Kohtuotsusest nähtuvalt oli Maakohtu hinnangul täidetud subjektiivse koosseisu üks eeldustest *aru saama*. Esimese astme kohus on otsuses leidnud, et süüdistatav kaudne eesmärk oli hoiatada isikut. Subjektiivse koosseisu tuvastamisel on Maakohus lugenud usaldusväärseks tõendiks jälitusprotokolli sisu, mille analüüsimisel on pööratud põhjendatud tähelepanu, lisaks on kohtuotsuses hinnatud tunnistajate ütlusi. Töö autori arvamusel ei saa lugeda täidetuks subjektiivse koosseisu tuvastamine Maakohtu poolt, sest Maakohtu otsuses ei nähtu põhjendust süüdistatava tahte tuvastamisele andmete avaldamise ajal (KarS § 316¹ lg 1 subjektiivse koosseis). Maakohtu otsuses analüüsitud süüdistatava hoiatus ei ole asjakohaselt põhjendatud, et kohtuotsuse lugejat veenda, et süüdistataval oli tahe andmete avaldamise ajal. Ringkonnakohus on otsuses asunud seisukohale, et kriminaalasjas ei ole tõendatud KarS § 316¹ objektiivne koosseis. Objektiivse koosseisu puudumisel ei ole

²³⁶ TrtRnKo 10.03.2015, 1-14-1342/66; VMK 18.12.2014, 1-12-1342.

²³⁷ RKKKo 3-1-1-104-16, p 10; RKKKo 3-1-1-67-15, p 18; RKKKo 3-1-1-114-13, p 9; RKKKo 3-1-1-104-16, p 10.

²³⁸ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk. 793-794.

²³⁹ RKKKo 3-1-1-30-13, p 19.

kontrollitud subjektiivset koosseisu. Siinkohal autor leiab, et ringkonnakohtu järeldused objektiivse koosseisu kohta on selged ja ammendavad. Kohtuotsuses kajastatud tõendeid on analüüsitud tervikuna süüdistuse piiridest väljumata (KrMS § 268 lg 1) ning kohtuotsusest nähtub, millistele Maakohtus uuritud tõenditele on ringkonnakohus tuginenud. Kohtuotsuses on teise astme kohus analüüsinud jälitusprotokolli sisu selleks, et kontrollida Maakohtu seisukohti toimunud faktiliste asjaolude tõendatuses. Ringkonnakohus on otsuses leidnud, et tunnistaja ütlused kajastasid vaid teise isiku käest kuuldu (KrMS § 66 lg 2¹), siis ringkonnakohtu veendumuse kohaselt ei ole kaudse info põhjal põhjendatud süüdistatava süüküsimuse lahendamine. KrMS § 66 lg 2¹ p 3 kohaselt on tõendina lubatavad ka nn vahendliku tunnistaja ütlused, kui tunnistaja ütluste sisuks on teise isiku käest kuuldu, milles sisaldub kuriteo toimepanemise omaksvõtt.²⁴⁰

Järelikult, tõendite hindamisel tuleb kohtuotsuses tõendeid omavahel seostades näidata, milliste asjaolude suhtes on tuvastatud süüdistatava käitumises subjektiivne koosseis, eriti olukorras, kus kriminaalasja lahendamisel süüd kinnitavad otseseid tõendeid on vähe.

Käesolevat peatükki kokku võttes autor leiab, et mõlemad kohtuastmed subjektiivse koosseisu tuvastamisel on tõendeid hinnates tuvastanud faktilised asjaolud, kuid kohtu järeldused tahtluse tunnuste osas on erinevad, sest kohtud kontrollivad süüteoosseisu tunnuse eeldusi erinevalt. Subjektiivse koosseisu tõendamisel on kohtute mõttekäik kujunenud erinevalt, mis autor ka analüüsi käigus välja tõi. Erinev subjektiivne hinnang on kujunenud järgmistel asjaoludel, kus ei võetud tõendeid arvesse; süüdistatava ütluste hindamisel on pööratud vähe tähelepanu. Kohtuniku siseveendumuse kujunemisel jääb alati eksimise võimalus, kuid hinnangu andmata jätmine subjektiivsele koosseisule kahjustab isiku õigust näiteks edasi kaevata kõrgemasse kohtuastmesse.

2.3.3. Materiaalõiguse ebaõige tõlgendamine ja kohaldamine

Kolmeastmelise deliktistruktuuri juures on karistusõiguslik teomõiste süüteoosseisule eelnev tasand.²⁴¹ Kui tegu on õigusvastane, on see aluseks sanktsiooni kohaldamisele, eelkõige tähendab see süüdistusaktis esitatud õigusnormi eelduste kontrollimist peale

²⁴⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 229; RKKKo 3-1-1-117-13, p 3.2.

²⁴¹ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 215.

asjaolude tuvastamist.²⁴² Seega materiaalõiguse kontrollimine tähendab kohtule oma seisukohtade selgitamist karistusseadustiku eriosa õigusnormi kohaldamisel ning süütekoosseisu objektiivsete ja subjektiivsete tunnuste tõlgendamist ja kontrollimist, millisel põhjusel puuduvad toimepanija käitumises süüteo tunnused. Kuna karistusseadustiku eriosa koosseisust ei saa järeldada kõiki süütekoosseisu täitmiseks vajalikke eeldusi, siis tuleb kohtutel tõlgendada ja kohaldada üldosa norme tahtluse tuvastamiseks (KarS § 15 – § 18),²⁴³ mida käesolevas peatükis uuritakse. Materiaalõiguse ebaõige kohaldamine võib tulla asjaolust, et kohus on kohtuotsuses esitanud seisukohad õigusnormi tõlgendamisel ja kohaldamisel, kuid on valesti aru saanud kohaldatava õigusnormi sisust. Järgnevalt uuritakse Maa- ja ringkonnakohtu otsuseid, (1) kus esineb vigu kohaldamisele kuuluva õigusnormi koosseisutunnuste kontrollimisel; (2) kus õigusnormi on valesti tõlgendatud ja kohaldatud.

Ringkonnakohus otsusega nr 1-15-3701/22 tunnistas süüdistatava süüdi KarS § 113 (kehtivas redaktsioonis KarS § 113 lg 1) ja KarS § 199 lg 2 p 4 järgi.²⁴⁴ Maakohus tunnistas süüdistatava süüdi KarS § 114 p 5 järgi (alates 01.01.2015.a. KarS § 114 lg 1 p 5 järgi). KarS § 200 subjektiivne koosseis eeldab tahtlust (KarS § 16) koosseisu asjaolude suhtes, kusjuures asja ebaseadusliku omastamise eesmärk näitab kavatsetust (KarS § 16 lg 2) asja äravõtmise suhtes.²⁴⁵ Maakohtu kohtuotsusest nr 1-15-3701/13 nähtub, et süüdistatav hõivas vara kavatsetult (KarS § 16 lg 2). KarS § 200 subjektiivse tunnuse tuvastamisel on kohus lugenud tõendatuks süüdistatava teadmise toimunud asjaolude kohta, mis on tõendatud süüdistatava ütluste sisu avamisega, vahendliku tunnistaja ütlusega, tapmise ja asjade hõivamise ajavahemiku kirjeldamisega. Maakohtu otsuse põhiosast nähtub, et röövmõrva episoodis on hinnatud süüdistatava ütlusi seostatuna asjaolude elulise usutavusega. Ütluste elulise usutavuse nõude, kui tõendi usaldusväarsuse hindamise olulise kriteeriumi kohta, on Riigikohus oma kohtupraktikas rõhutanud, et ütluste usaldusväarsuse kontrollimisel on muu hulgas oluline hinnata ütlustes väljendatud asjaolude elulist usutavust ehk seda, milline on ütlustes kajastuvate asjaolude esinemise üldine tõenäosus.²⁴⁶ Kinnitamaks süüdistatava ütluste sisu kui tõendi usaldusväarsust, on kohtupraktika arvestanud süüdlase tahtliku käitumise küsimuse otsustamisel elulise usutavuse kriteeriumiga. Kohtupraktikas ollakse seisukohal, et tegemist ei

²⁴² A. Kangur, 2012, lk 47.

²⁴³ E. Samson. Kriminaalõiguse üldosa. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride järelkoolituse karistusõiguse õppegrupile. Tallinn, lk 35. - Arvutivõrgus: <http://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:1677/21959/page/35>. (2000).

²⁴⁴ TlnRnKo 23.10.2015, 1-15-3701/22; HMK 27.08.2015, 1-15-3701/13.

²⁴⁵ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 531-532.

²⁴⁶ RKKKo 3-1-1-109-15, p 110; RKKKo 3-1-1-89-12, p 14; RKKKo 3-1-1-61-08, p 16.6.

ole iseseisva tõendiga KrMS § 63 lg 1 tähenduses, kuid võib olla abistavaks kriteeriumiks tõendite vähesusel subjektiivse koosseisu tuvastamisel.²⁴⁷ Ringkonnakohtu otsusest nähtub, et kohus ei nõustunud Maakohtu seisukohaga, et on tõendatud KarS § 200 subjektiivne koosseis. Ringkonnakohus on kohtuotsuses seisukohal, et röövimise (KarS § 200) subjektiivse koosseisu tuvastamisel omavad tähtsust ajalis-ruumiline asjaolu ja vägivalla järelmõju kriteeriumid, kuid need kriteeriumid ei oma tähtsust röövmõrva subjektiivse koosseisu tuvastamisel (KarS § 114 p 5), teisena on kohus kohtuotsuses välja toonud, et Maakohus on üheselt tuvastanud süüdistataval asjade äravõtmise soovi alles pärast tapmist, kuid on kohaldanud ebaõigesti KarS § 114 p 5 sätteid. Teise astme kohus on kohtuotsuses käsitlenud karistusseadustiku kommentaarides väljatoodud seisukohti KarS § 200 ja § 113 koosseisude subjektiivsete tunnuste esinemise kohta süüdistatava teos võrrelduna KarS § 114 p 5 koosseisuga, põhjendades oma seisukohta varguse toimepanemise kohta süüdistatava poolt KarS § 199 lg 2 p 4 järgi.

Käesoleva kohtuotsuse analüüsi kokku võttes autor leiab, et erinev seisukoht subjektiivse koosseisu tuvastamisel seisneb kuriteo koosseisutunnuste erinevas tõlgendamises. Maakohus on argumenteeritult leidnud, et süüdistatava soov on tõendatud, kuid nähtuvalt kohtuotsusest, ei ole kohus põhjendanud oma seisukohta sellekohase tõendiga, mida nõuab KarS § 200 koosseisutunnus omastamise eesmärgi väljaselgitamisel.²⁴⁸ KrMS § 268 lg-st 1 tuleneva üldreegli kohaselt toimub kriminaalasja kohtulik arutamine ainult süüdistusakti (KrMS § 154) järgi, mis tähendab, et kriminaalasja arutades sh kohtuotsusest (KrMS § 306) tehes on üldjuhul võimalik tugineda vaid süüdistusaktis märgitud andmetele (ulatuses, milles need kohtumenetluse käigus kinnitust leiavad).²⁴⁹

Ringkonnakohus on otsuses nr 1-13-11359/19 leidnud, et Maakohus on süüdistatava süüdi mõistnud tegevuses, mida ei võimalda KarS § 121 kuriteokoosseis.²⁵⁰ Maakohtu otsusest nr 1-13-11359 nähtuvalt on kohus seisukohal, et süüdistatav tahtis otsese tahtlusega (KarS § 16 lg 3) tööülesandeid täitnud ja akna kaudu korterisse sisenenud kannatanut aknast alla lükata. Maakohus on kohtuotsuse põhiosas põhjendanud oma seisukohta süüdistatava arusaamisele tuginevalt. Süüdistatava tahtliku käitumise tuvastamiseks on analüüsitud süüdistatava ütlust, kus süüdistatav on selgitanud oma käitumist toimunud sündmuste kohta, ühtlasi on Maakohus

²⁴⁷ RKKKo 3-1-1-72-13, p 14; RKKKo 3-1-1-114-13, p 10.

²⁴⁸ J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 532.

²⁴⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe, 2012, lk 603.

²⁵⁰ TlnRnKo 29.05.2014, 1-13-11359/19; PMK 19.02.2014, 1-13-11359 (koopia autori valduses).

seostanud omavahel kannatanu ja süüdistatava ütlused. Seega KarS § 121 subjektiivse tunnuse tuvastamisel on kohtu põhjendused selgelt välja toodud. Ringkonnakohtu otsusest nähtuvalt, ei nõustunud kohus Maakohtu seisukohaga otsese tahtluse (KarS § 16 lg 3) esinemises süüdistatava käitumises. Toetuvalt Riigikohtu praktikale on ringkonnakohus kohtuotsuses põhjendanud, miks KarS § 121 koosseisutunnuste alusel ei saa süüdistatavale omistada tahtlikku käitumist. Kohtuotsuses väljatoodud põhjenduse kohaselt puudub KarS § 121 koosseisude loetelus tegevus, mille alusel on süüdistatav süüdi mõistetud. Ringkonnakohus mõistis süüdistatava õigeks KarS § 121 järgi, sest süüdistatava käitumises puudus subjektiivne koosseis.

Kohtuotsuste analüüsi kokku võttes tundub esmapilgul lihtne õigusnormi tõlgendades avada selle sisu ning kvalifitseerida karistusõigusliku vastutuse aluseks olevate asjaoludega. Autori arvamusel on kohtute erinevad seisukohad kujunenud kohtuotsuses subjektiivse koosseisutunnuse tuvastamisel ühel juhul süüdistatava ja kannatanu ütluste kaudu ja teisena, eluliste asjaolude seostamisel konkreetse õigusnormiga. Ringkonnakohus on Maakohtu tõendite kontrollimisel pööranud tähelepanu süüdistatava kohtueelsel ülekuulamisel antud ütlusele ja KarS § 121 objektiivse tunnusele.

Ringkonnakohus mõistis kohtuotsusega nr 1-12-5792/308 süüdistatavad süüdi rahapesus KarS § 394 järgi. Ringkonnakohtu otsusest nähtub, et süüdistatavad olid teadlikud rahaliste vahendite kuritegelikust päritolust ning nende tegevuses on täidetud ringkonnakohtus uuritud tõenditega KarS § 394 lg 2 p-de 2 ja 3 objektiivne koosseis. Subjektiivse koosseisu on ringkonnakohus kohtuotsuses lugenud süüdistatavatel täidetuks kavatsetult (KarS § 16 lg 2), üksnes ühe süüdistatava puhul on lugenud täideks kaudse tahtlusega (KarS § 16 lg 4).²⁵¹

Erinevalt ringkonnakohtust leidis Maakohus, et ei ole tuvastatud rahaliste vahendite pärinemine eelkuriteost, seetõttu ei ole täidetud KarS §-s 394 sätestatud rahapesu koosseis ning mõistis süüdistatavad õigeks, sest Maakohtu järeldusest nähtub, et süüdistatavad ei teadnud oma tegevuse ebaseaduslikkusest.

Ringkonnakohus on KarS § 394 subjektiivse koosseisutunnuse kontrollimisel uurinud Maakohtus hinnatud tõendeid tuvastamaks süüdistatavate poolt tahtlikult toimepandud

²⁵¹ TlnRnKo 26.06.2014, 1-12-5792/308; HMK 20.12.2013, 1-12-5792 (koopia autori valduses).

kuritegu. Ringkonnakohus tõendite analüüsimisel on viidanud kriminaaltoimiku lehekülgedele ja välja toodud olulised asjaolud, mille põhjal on kohus jõudnud järeldusele näilike tehingute toimumisest ja toimepandud kuriteost. Erinevalt Maakohtust on ringkonnakohus lugenud süüdistatavate ütlused ebausaldusväärseks ning ei ole neid tõendikogumis arvestanud. Tahtlikuks käitumiseks piisab, kui toimepanija on teadlik oma tegevuse faktilistest asjaoludest ehk selle niinimetatud välisest pildist.²⁵²

Eeltoodud rahapesu kohtuotsust kokku võttes, siis mõlema kohtuastme erinevad seisukohad on kujunenud sama tõendikogumi alusel, kuid siinjuures Maakohus on leidnud, et süüdistus ei ole konkreetselt esitatud ja sellest tulenevalt ei olnud täidetud KarS § 394 koosseisutunnused. Ringkonnakohtu erinev seisukoht subjektiivse tunnuse esinemise osas kujunes kriminaaltoimiku materjale uurides ja Maakohtus uuritud tõendile erineva hinnangu andmisel. Nähtuvalt kohtuotsustest on subjektiivse koosseisu tuvastamiseks tõendamisprotsessis mõlemal kohtuastmel tõendeid arusaadavalt ja ammendavalt põhistanud. Seega ei ole rikutud tõendite kogumis hindamise reeglit. Kohtute mõttekäigu erinevus subjektiivse koosseisu tuvastamisel on olnud süüdistatavate ütluste sisu tõlgendamisel. Maakohus on süüdistatavate ütluste põhjal järeldanud, et süüdistatavad ei teadnud rahapesuga tegelemisest. Seega on autori arvamusel sisuliselt puudulik kohtu poolt tõendite hindamine. Põhjenduse puudumise ja tõendite puuduliku hindamise tõttu ei ole jälgitav subjektiivse koosseisu tuvastamine. Ringkonnakohus on süüdistatavate ütlusi omavahel kõrvutanud teiste tõenditega, seetõttu ringkonnakohtu mõttekäik on jälgitav. Siinkohal autor leiab, et kohtuotsuse põhiosa on ülesehituselt keeruline, see muudab tekstist arusaamise ja lugemise aeganõudvaks. Tõendite paljususe korral eeldaks see nende eraldi väljatoomist või eristamist.

Ringkonnakohus kohtuotsuses nr 1-14-3933/27 leidis, et Maakohus on kohaldanud ebaõigesti KarS § 209 lg 1 järgi materiaalõigusnormi, mis seisnes kohaldamisele kuuluva õigusnormi ebaõiges tõlgendamises ja kohaldamises. Samuti on kohus rikkunud oluliselt kriminaalmenetluse normi ja arutanud kriminaalasja ebaselge süüdistuse alusel.²⁵³ Ringkonnakohus tühistas Maakohtu otsuse ja tegi õigeksmõistva otsuse KarS § 209 lg 1 järgi. Maakohtu otsusest nähtub, et süüdistatav pani teo toime otsese tahtlusega (KarS § 16 lg 3). Kohtuotsusest nähtuvalt on Maakohus tuvastanud süüdistava teadmise asjaolude kohta süüdistatava ütlust kõrvutades tunnistajate ja notari ütlustega toimunud asjaolude kohta.

²⁵² J. Sootak, P. Pikamäe, 2015, lk 43.

²⁵³ TlnRnKo 30.10.2014, 1-14-3933/27; PMK 18.09.2014, 1-14-3933/19.

Ühtlasi on hinnatud süüdistatava teoelset ja -järgset käitumist kelmuse (KarS § 209) koosseisutunnuste kontrollimisel seostades süüdistatava ja kannatanu pangakonto väljavõtetega, ühtlasi ka elulise usutavuse kriteeriumiga. Lõpptulemina on Maakohtu kohtuotsuses järeldanud, et süüdistatava käitumine näitab kavatsust (KarS § 16 lg 2) mitte täita lepinguga võetud kohustust, milleks oli korteri ostuhinna tasumine. Teisena Maakohtu otsusest nähtub, et kohtu hinnangul on tegemist kolmnurkkelmusega. Maakohtu põhjenduse kohaselt ei teinud süüdistatav midagi, et paluda notaril valeandmed lepingus parandada, vaid kiitis lepingu heaks ja selle kinnituseks allkirjastas lepingu omakäeliselt. Maakohtu otsusega süüdimõistmises KarS § 209 lg 1 järgi ei nõustunud ringkonnakohtus leides, et tegemist ei olnud Maakohtu järeldusest nähtuvalt kolmnurkkelmusega, vaid materiaalõiguse ebaõige kohaldamisega refereerides asjakohast Riigikohtu praktikast ja tsiteerides õigusteadlase Priit Pikamäe seisukohti kelmuse (KarS § 209) koosseisu kohta. Nähtuvalt ringkonnakohtu otsusest on kohus leidnud, et süüdistusaktis ei ole (KrMS § 154 lg 2) esitatud fakte kannatanu petmise kohta, sellest tulenevalt tegi ringkonnakohtus õigeksmõistva otsuse KarS § 209 lg 1 järgi.

Järelikult on kohtute erinev seisukoht kujunenud eelkõige toetudes süüdistusaktile. Vaatamata sellele, et süüdistusakt oli koostatud puudulikult, on Maakohtu KarS § 209 koosseisutunnuseid põhjalikult ja veenvalt kohtuotsuse põhiosas põhjendanud – tõendeid on hinnatud koos faktiliste asjaoludega. Ringkonnakohtus on kontrollinud Maakohtu poolt kohtulikul uurimisel tõendite hindamist, kus tõendatud asjaolusid on tõlgendatud Maakohtu kohaldatud õigusnormiga, sealhulgas kohtupraktikas ja õiguskirjanduses omaksvõetud seisukohtadega.

Käesolevat peatükki kokku võttes autor leiab, et materiaalõiguse ebaõige tõlgendamine ja kohaldamine on tüüpiline ja üks kõige sagedasem tühistamise alus nagu nähtub analüüsitava aastate ringkonnakohtu praktikast. Õigusnormi tõlgendamine ei ole õiguse rakendajale ehk kohtule kerge eelkõige asjaolust, kui on valesti aru saadud kohaldatava õigusnormi sisust. Võivad välja tulla vead kohaldamisele kuuluva õigusnormi koosseisutunnuste kontrollimisel, kui süüdistusaktis ei ole korrektselt esitatud faktilisi asjaolusid; kui tahtluse tuvastamisel osutub keerukas välja selgitada süüdistatava teadmise kuriteo koosseisulistest asjaoludest. Vead õigusnormi valel tõlgendamisel ja kohaldamisel tulevad, nagu eelpool nimetatud, õigusnormi sisust valesti mõistmisest: eluliste faktiliste asjaolude seostamisest teo koosseisuga ehk kuritegu kirjeldavate tunnuste kogumiga. Kriminaalmenetluses tuleb

kriminaalasja lahendaval kohtul hinnata tegija poolt toimepandud teo puhul faktiliste asjaolude vastavust kuriteokosseisule. Sellest tulenevalt saab faktiliste asjaolude tuvastamine toimuda kohaldatava materiaalõiguse ulatuses.²⁵⁴

2.3.3.1. Vale arusaam õiguslikust standardist

Kriminaalmenetluse seadustikuga on kehtestatud reeglid, mis peavad tagama kohtuotsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse nõue (KrMS § 305¹ lg 1).²⁵⁵ Oluline reegel tõendite hindamisega seonduvalt tuleneb KrMS §-st 60, mille kohaselt peab kohtu veendumus olema kujunenud tõendatud ja üldtuntud asjaoludele KrMS § 60 lg 1 tähenduses ning see peab olema jälgitav kohtuotsuse põhjenduses (KrMS § 312 p 1-3). Tüüpiliste tühistamise põhjuste kategooriana on kataloogi loodud õiguslikust standardist vale arusaam, mis tähendab mingi menetlusreegli rikkumist kohtu poolt subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Nähtuvalt ringkonnakohtu otsusest nr 1-11-13127/128 on Maakohus on rikkunud KrMS § 60 lg-s 1 tulenevat menetlusõigust, kui tugines kohtuotsusele, millega mõisteti kannatanu süüdi, kuigi kohtuotsust tõendina kohtule ei esitatud ega kohtuistungil ei uuritud (KrMS § 60 lg 1), mis tõi kaasa põhjendamatu kohtuotsuse (KrMS § 312 lg 1-3). Maakohtu otsusega nr 1-11-13127 mõisteti süüdistatav KarS § 291 järgi õigeaks, kuid erinevalt Maakohtust mõistis ringkonnakohus oma otsusega süüdistatava süüdi KarS § 291 järgi leides, et süüdistatav pani teo toime kavatsetult (KarS § 16 lg 2).²⁵⁶

Autor leiab, et subjektiivse koosseisu tuvastamise osas on mõlemal kohtuastmel olnud erinev seisukoht: Maakohus ei ole subjektiivset koosseisu üldse kontrollinud, ringkonnakohtus on subjektiivse koosseisu tunnuse osas kujunenud seisukoht sündmuskoha vaatlusprotokolli hindamise teel. Ringkonnakohus on kohtuotsuses leidnud, et kohus on tõendeid hinnates sõltumatu ja hindab neid vastavalt sellele, kuidas tema tõendite sisu mõistab (KrMS § 61 lg 2).

Tüüpiliste tühistamise põhjuse kategooriana saab autori arvamusel lugeda õiguslike standardite rikkumisi tüüpiliseks tühistamise põhjuseks, sest menetlusreegli järgimise kohustus tuleneb kohtutele menetlusseadustikust vaatamata sellele, et kohus on tõendeid hinnates sõltumatu ja hindab neid siseveendumuse kohaselt (KrMS § 61 lg 2). Teisena leiab

²⁵⁴ A. Kangur, 2012, lk 30.

²⁵⁵ (viide 4).

²⁵⁶ TlnRnKo 13.10.2014, 1-11-13127/128; HMK 17.06.2014, 1-11-13127.

autor, et nimetatud kategooria on seotud tõendite kogumis hindamise kategooriaga, mistõttu juba sellest kategooriast tuleneb tüüpilise tühistamis põhjuse alus menetlusreeglite järgmiseks.

Kokkuvõte

Kriminaalmenetluses on tõendamise seisukohast keerukam subjektiivse koosseisu tõendamine võrreldes objektiivse koosseisuga, sest sageli napib otseseid tõendeid subjektiivse koosseisu kohta. Sel põhjusel on õigusriiklikult vajalik tagada nende nappide vahenditega stabiilne kohtupraktika nii esimeses kui ka teises kohtuastmes subjektiivse koosseisu tuvastamisel, samuti tagada õigusvaidluse lõpliku lahendamise tulemina seaduslik ja põhjendatud kohtulahend. Põhjendatud kohtulahend tagab isikule kriminaalmenetluse seadustiku alusel õiguse kohtulahendit vaidlustada.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli kvalitatiivse tekstianalüüsi abil uurida, kuidas kriminaalmenetluses esimese ja teise astme kohtud hindavad tõendeid subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Eesmärgist lähtuvalt otsiti vastust järgmistele küsimustele: millised on peamised kohad, kus maa- ja ringkonnakohtu vahel on erinevad seisukohad subjektiivse koosseisu tuvastamisel; millised on peamised põhjused Maakohtu otsuse tühistamiseks ringkonnakohtu poolt? Eesmärgi püstitamiseks pööras autor tähelepanu esimese- ja teise kohtuastme kohtuotsuste omavahelisel võrdlemisel järgmistele küsimustele: kuidas hindas tõendeid Maakohus; kuidas toimus tõendite hindamine ringkonnakohtus; mida ringkonnakohtus teeb, kui ta Maakohu tõendite hindamist kontrollib. Arvestades käesoleva töö piiratud mahtu analüüsis autor võrdlevalt üksnes 2014 – 2015. aasta Maa- ja ringkonnakohtu otsuseid.

Eesti õiguses kehtib tõendite vaba hindamise põhimõte, mille kohaselt ei ole ühelgi tõendil kohtu jaoks ette kindlaksmääratud jõudu ning kohus hindab tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt. Selgitamaks subjektiivse koosseisu erinevaid tuvastamise põhjuseid, tuleb tähele panna Riigikohtu praktikas märgitud, et tahtlike deliktide puhul tuleb subjektiivse koosseisu juures analüüsida, kas isik on subjektiivse koosseisu tasandil pannud teo toime tahtlikult objektiivsete asjaolude suhtes. Tõendamiseseme asjaolude väljaselgitamiseks tuvastatakse subjektiivse koosseisu tunnused eeskätt siiski objektiivse koosseisu tunnuste (täiendava analüüsi) vahendusel. Kohtuotsuste analüüsimisel järgiti õiguskirjanduses märgitud, et tõendite hindamise teel tuleb välja selgitada, kas toimepanija käitumine täidab konkreetse kuriteokoosseisu objektiivse ja subjektiivse koosseisu tunnused. Kohtuasjas alustatakse tõendite hindamist süüteokoosseisu objektiivsete tunnuste kontrollimisest.

Vastuse küsimusele, millised on need peamised kohad, kus maa- ja ringkonnakohtu vahel on erinevad seisukohad subjektiivse koosseisu tuvastamisel, leidis autor Maa- ja ringkonnakohtu otsuseid uurides.

Esiteks, autori arvamusel on erinevad seisukohad olnud olukorras, kui ühes kohtuastmes on vajalikul määral jäetud tõendid hindamata samal ajal kui otsuses on tõendid ära toodud. Kui faktilise asjaolu kohta on kohtulikul uurimisel olemas tõendikogum, siis tuleb kohtul tõendeid hinnates kindlaks teha konkreetse kuriteo objektiivsed ja subjektiivsed tunnused. Kui kogutud tõendite hindamisel ja analüüsimisel toimub tõendite valikuline hindamine või ei ole välja selgitatud faktiliste asjaolude vastavust kuriteokoosseisule, või kui kohtuotsuse põhjendamisel ei ole käsitletud kõiki olulisi teemasid, milleks menetluslikult on asjaolude väljaselgitamiseks toimuv tõendite põhjalik hindamine ja analüüsimine kogumis, siis ei ole kohtuotsuse lugejale jälgitav kohtu siseveendumuse kujunemine, sest lõppastmes peavad kohtotsuse põhjendused olema selged, ammendavad, vastuoludeta ja veenvad. Nagu käesolevas töös kohtuotsuste uurimise käigus nähtus, esineb eelnimetatud probleem nii Maa- kui ka ringkonnakohtu otsustes.

Teiseks tõi esimese ja teise kohtuastme kohtuotsuste uurimine välja kohtute erinevad seisukohad tõendite hindamisel subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Kohtuotsuste analüüsis nähtus, et üheks erinevaks seisukohaks on olnud hinnangu andmine ütlusele kui tõendi väärtusele. Riigikohtu seisukoha kohaselt on ütluse kui otsese tõendi sisuks teave, mis vahetult kinnitab või välistab isiku poolt kuriteo toimepanemise mingit asjaolu. Seega võimaldab ütluse kui tõendi sisu anda edasi ütluses sisalduvat mõtet või sõnumit, mis võimaldab kohtuotsuses tõendi hindamise teel tuvastada toimepanija teadlikkust asjaolude kohta. Autor ei näe probleemi olukorras, kui kohtuotsuses ütlused olulistest küsimustes kattuvad nii omavahel kui ka teiste tõenditega. Lisaks sellele on kasutatud vastukäivate ütluste kontrollimisel tõendina teises menetluses olevaid menetlusdokumente. Probleeme esineb siis, kui kohus ei ole ütlust seostanud teiste kuriteos kogutud tõenditega. Autor leiab, et sellises olukorras ei ole kohtu poolt toimunud hinnangu andmist ütlusele kui tõendi väärtusele. Seetõttu on kohtul keeruline kohtuotsuses tuvastada toimepanija teadlikkust tõendamiseseme asjaoludest. Lõppastmes peab olema kohtuotsuses jälgitav, kuidas kujunes kohtu seisukoht subjektiivse koosseisu tuvastamisel.

Kolmandaks, Maa- ja ringkonnakohtute kohtuotsuste uurimisel on kaudsete tõendite tõendamisel olnud kohtutel seisukoht erinev. Ühel juhul on kohus asunud seisukohale, et kaudsetel tõenditel tuginevalt on toimepanija teos täidetud subjektiivse koosseisu tunnus, lisaks kaudsetele tõenditele omas süüdistamisel tähtsust ka süüdistatava poolt varem sarnasel viisil toimepandud kuritegu. Vaidlustatud kohtuotsuses on teise astme kohus asunud seisukohale, et kaudsetest tõenditest tulenev teave ja faktiliselt toimunud asjaolud on küll omavahel seotud, kuid tõendite kogumit need ei moodusta ning sellest tulenevalt ei saa lugeda tõendatuks objektiivseid koosseisutunnuseid. Seega süüteo koosseisu objektiivsed tunnused ei olnud täidetud ning toimepanija mõisteti kuriteos õigeks. Kui kaudsete tõendite kogum jääb napiks subjektiivse koosseisu tuvastamisel, siis on võimalik analüüsida süüdistatava teo eelset ja -järgset käitumist. Autor nõustub, et kohtul on keerukas asuda kuriteo subjektiivse koosseisu tuvastamisel seisukohale olukorras, kus tõendamine toimub üksnes kaudsete tõendite alusel.

Neljandaks, autor leiab, et mõlema astme kohtute erinev seisukoht kaudse tahtluse ja ettevaatamatuse piiritlemisel põhineb tõendite erineval hindamisel. Kohtuotsuses subjektiivse koosseisu tuvastamisel on tuginetud nii kohtuarstlikule ekspertiisiaktile kui ka kannatanu ütlusele, et tõendada süüdistatava poolt kaudse tahtlusega toimepandud kuritegu. Teine kohtuaste on tõendite hindamisel tuvastanud ettevaatamatusest toimepandud teo tuginevalt süüdistatava ütluse. Kui kohus ei põhjenda, miks eelistab ühte tõendit teisele tahtlikku tegevuse või ettevaatamatusest toimepandud teo subjektiivse koosseisu tuvastamisel, siis ei ole kohtuotsuses jälgitav kohtu siseveendumuse kujunemine.

Autor sai vastuse püstitatud küsimusele, kus kohtuotsuste analüüsist nähtus, et subjektiivne hinnang võib olla subjektiivse koosseisu tõendamisel erinevate kohtunike puhul erinev. Autori arvamusel on erinevate seisukohtade kujunemine subjektiivse koosseisu tuvastamisel tingitud olukorrast, kus kohus ei ole kõiki kogutud tõendeid käsitletud. Puuduolev kinnitus asendatakse kohtu siseveendumusega, mis autori arvamusel tingib olukorra, kus ei ole tehtud tõendite hindamist. Sel juhul jääb alati eksimise võimalus ka kohtuniku puhul. Sellest tulenevalt on oluline tõendite kogumis hindamine. Samuti mängib rolli ka asjaolu, kui palju kohtud otsuseid põhjendavad – kohtuotsuse ühekülgne põhjendamine tingib olukorra, kus kohtuotsuses ei ole jälgitav subjektiivse koosseisu tuvastamine. Erinevate seisukohtade väljatoomine autori poolt kohtuotsuste uurimisel võib kaasa aidata kohtupraktika ühtlustamisele tõendite hindamisel ja analüüsimisel sama tõendikogumi alusel.

Uurides ja analüüsid Maa- ja ringkonnakohtu otsuseid ning vaadeldes, millised on peamised põhjused Maakohtu otsuse tühistamiseks ringkonnakohtu poolt, koostati tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategoriate kataloog.

Kehtivas kriminaalmenetluses ei ole mõõtevahendeid, kuidas hinnata esimese ja teise kohtuastme subjektiivse koosseisu tõendamisel tehtud vigu. Selleks töö autor tõi välja tühistamis põhjused, mida kohtute poolt tehakse subjektiivse koosseisu tuvastamisel ning liigitas kategooriatesse enimesinenud kohtuotsuste tühistamise põhjused, mis tõstasid kohtuotsuste analüüsimisel. Autor on koostanud tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategoriate kataloogi. Valimi koostamise aluseks oli kokku 24 kohtuotsust ja kaks määrust. Kataloogis on moodustatud tühistamis põhjuste kategooriad ühiste tunnuste alusel eristatavasse rühma, kus kategooria nimetus näitab ära, mille vastu on kas eksitud või on tegemist erineva subjektiivse hinnanguga subjektiivse koosseisu tuvastamisel. Lähtuvalt kohtuotsuste analüüsimisest võib järgnevalt välja tuua kohtuotsuste tüüpilisemad tühistamise põhjused.

Subjektiivse koosseisu tuvastamisel on kriminaalmenetluse reeglite järgimisel tõstatunud järgmised probleemid: tõendeid on hinnatud valikuliselt; erinevate tõendite suhtes võetud seisukohti pole omavahel seostatud; kohtuotsuses on tõendeid käsitletud ükshaaval (loeteluna) või suvalises järjekorras; tõendeid on hinnatud puudulikult või on jäetud vajalikul määral tõendeid hindamata; tõendid on jäetud sisuliselt hindamata (näiteks: ütluse sisu). Siinkohal rõhutab autor tõendite valikulist hindamist, mis toob endaga kaasa tõendikogumi kitsendamise, mis on käsitletav menetlusreeglite vastu eksimisena.

Faktiliste asjaolude tuvastamisel on probleemiks osutunud kogutud tõenditest tehtud järeldused, mis pole vastavuses tuvastatud faktiliste asjaoludega, kusjuures faktilise asjaolu tuvastamine on ühe juhtumi puhul osutunud keerukaks ka süüdistajale, kuid samas on Maakohus selle asjaolu jätnud tähelepanuta kohtuotsust tehes. Lisaks autor toob välja, et faktiline asjaolu küll tuvastatakse, kuid üksnes ühe tõendi pinnalt, mis pole piisav tuvastamiseks faktiline asjaolu.

Kohtuotsuse põhjendamise kategooriast toob autor välja otsuste tühistamise põhjustena järgmised asjaolud, mida võib lugeda: asjaolud on loetud tuvastatuks, kuid kogutud tõendite pinnalt ei ole kohus veenvalt põhjendatud koosseisutunnuste esinemist süüdistatava käitumises. Esmasena nimetab autor kohtuotsuste tühistamise põhjusena eksimused, kus

kohtu järelalus objektiiivse koosseisu esinemise kohta süüdistatava tegevuses on olnud vale tulenevalt puudulikult koostatud süüdistusest; kui süüdistuses on küll faktiline asjaolu kirjeldatud, kuid süüdistuse formuleering on olnud vastuoluline; süüdistuses ei ole kirjeldatud faktilist asjaolu ja fakti kohta ei ole esitatud ka tõendit, siis kohtulik uurimisel ei ole võimalik sellele faktile toetuda. Süüdistuses kirjeldatud teo faktiliste asjaolude positiivne tulem annab kriminaalmenetluses kohtule aluse kohtuotsuses hinnata nii objektiiivse kui ka subjektiivse koosseisu tunnuste esinemist isiku õigusvastases käitumises. Järelikult saavad kohtud tuvastada fakte koos viidetega tõenditele kui need on süüdistuses korrektselt välja toodud. Vastuoluliselt formuleeritud süüdistuse korral tuleb kohtul süüdistatav õigeaks mõista.

Vastuseks püstitatud uurimisküsimusele autor leiab, et tüüpiliste tühistamis põhjuste ja -kategoriate kataloogi pinnalt nähtub asjaolu, kus subjektiivse koosseisu tuvastamisel eksitakse kriminaalmenetluse reeglite vastu. Tõendite omavahelisel seostamisel ei näidata ära, milliste asjaolude suhtes on tuvastatud süüdistatava käitumises subjektiivne koosseis. See tähendab tõendite kogumis hindamise nõude järgimata jätmist ning asumist seisukohtadele, mis ei tugine tõendite kogumis analüüsile. Iseenesest ebaõige hinnangu andmine süüdistatava teole ei too kaasa kohtuotsuse tühistamist, kuid olukorras, kus on kahjustatud teise isiku õigushüve, peavad kohtud jälgima seadustikuga kehtestatud kohtuotsuse põhjendamisenõuet. Seega autori arvamusel on põhiliseks tühistamise põhjuseks kohtuotsuse põhjendamisenõude järgimine, kui subjektiivse koosseisu tuvastamisel ei jõuta esimese- ja teises kohtuastmes sama järelaluseni. Eesti Vabariigi Põhiseaduse kohaselt peab kohtusüsteem ise tagama kohtulahendi õigsuse kontrolli. Seega esimese kohtuastme eksimused saavad parandatud teise astme kohtus. Kuid ka teise astme kohtus jääb eksimisvõimalus, siis toimub kohtuotsuse põhjendamisenõuete kontrollimine Riigikohtus.

Proving Subjective Elements in the Appeals Procedure of Criminal Proceedings

SUMMARY

In criminal proceedings the general subjective elements of a crime are more difficult to prove than the objective elements, as very often there is lack of evidence going to the subjective elements. Despite the lack of evidence, it is important to ensure lawfully stable case-law both in the first and second instances of the proceedings while proving the subjective elements as well as finally reach a legally valid and reasoned court decision. A reasoned court decision ensures the person's legal right to appeal a court sentence according to the Code of Criminal Procedure.

The aim of the master's thesis was to conduct qualitative text analysis in order to research how the first and second instances assess subjective elements in proceedings. According to the aim, the following research questions were raised: Where are the main differences between the county court and the District court while proving subjective elements? What is the main reason why the District court annul the county court decision most? In order to state the aim, the author compared courts' decisions made by the first and second instances, paying attention to the following questions: How did the county court assess the evidence; How did the District court assess the evidence? What does the District court do when evaluating the county court's evidence. Considering the limited scope of the thesis, the author has analyzed comparatively only the decisions of the county and District court over the period 2014-2015.

In the legal system of Estonia, there exists the principle of free assessment of evidence, according to which no evidence has predetermined weight and the court evaluates the body of evidence according to the belief of the judges. In order to explain different reasons or different opinion while proving the subjective elements, it should be noted that the Supreme Court practice has shown that in case of delicts the analysis of subjective elements should consider whether the accused knowingly committed a criminal act, entirely aware of objective elements. The components of subjective elements are proved mainly through the components of objective elements (through additional analysis). The analyses of the courts' judgments referred to written sources of law stating that by assessing the evidence, it is necessary to prove whether the offender's behaviour holds particular components of objective and subjective elements of gravamen of a charge. Thus, it is important for the court to initiate the

assessment of evidence of the proceedings from the objective elements of the necessary elements of the criminal act.

The author found answers to the questions, where the main differences between the county court and the District court on proving subjective elements, by studying the decisions made by the county and the District court.

First, the author found that different opinions have occurred in the situations where in one court instance the evidence have not been evaluated to necessary extent, however, in the court decision the testimonies have been pointed out. If there is the body of evidence about the factual elements of the proceedings, the court has to ascertain both the objective and subjective elements of a particular offence by assessing the evidence. In the author's opinion the reason for different decisions lies on the fact that the analysis and evaluation of evidence might be selective or the pertinence of the factual elements to the elements of criminal act has not been investigated. If not all the essential themes have not been treated thoroughly, which means profound analysis and evaluation of the body evidence in the course of proceeding. If the procedure has been conducted unilaterally, then on the reading of the judgment the formation of reasoning cannot be observed, but in the final phase the statement of reasons in the judgment must be clear, exhaustive, non-conflicting and convincing. The analysis of the court decisions shows that the above-mentioned circumstances occur in the sentences of both the county and the District court.

Second, the analyses of the first and second instances showed that the courts have different opinion of evaluating evidence when proving the subjective elements. The analyses of the court judgments also showed that one of the different aspects is giving the testimonies evidential value. According to the Supreme Court testimonies as direct evidence include information which directly contains or excludes some aspect of the crime committed by the accused. Thus, the content of the testimony as evidence enables to forward the message or an idea of the testimony, which enables to ascertain the offender's awareness of the circumstances. The author does not see a problem in the situation where the statements in the court judgment coincide with each other or with other evidence. In addition to that in case of assessing contradictory testimonies the proceeding documents of other proceeding are used as evidence. Problems occur when the court has not bound the statement to the other evidence of the crime. For that reason it is complicated for the court to establish the offender's awareness

of the circumstances of the subject of proof in the court's judgment. The author finds that in that case the court has not given the testimony evidential value. In the author's opinion the ultimate aim is that it would be traceable how the formation of court's decision about the subjective elements was formed.

Third, the county and the District court have shown different opinion when proving circumstantial evidence. In one case the court has been of the opinion that according to the circumstantial evidence the offender's act has included the component of the subjective elements. In addition to circumstantial evidence the offender's previous similarly committed crime was of importance in the conviction. In case of a judgment under appeal the second instance has taken the stand that the information resulting from the circumstantial evidence and factual aspects are mutually connected, but they do not form the body of evidence and the objective elements cannot be considered as proved. According to that the objective elements of the elements of a criminal act were not met and the accused was acquitted. The author agrees that it is complex for the court to take a stand in proving the subjective element in a situation where the verification is based only on circumstantial evidence.

Fourth, the author finds that different opinion of both instances on determination of indirect intent and recklessness lies on different evidence. In establishing the subjective elements the court has based its decision on forensic medicine expertise as well as the victim's statements in order to prove the offender's indirect intent when committing the crime. The second instance, while assessing the evidence, has identified recklessness, based on the accused statement. If the court does not state reasons why it prefers one piece of evidence to the other while establishing the subjective elements in case of an intent or recklessness in the criminal act, then the court decision does not reveal how the court's belief was formed.

The author has received confirmation to the question as the analysis of the court decisions revealed that subjective evaluation in proving the subjective elements can differ in case of different judges. The author is of the opinion that reasons for formation of different opinions may be caused by the situation where the court has not treated all the evidence. Missing confirmation is substituted by the court's belief and it is not based on the assessment of evidence. In this case it is possible that the judge can make some errors. That emphasizes once more that collecting evidence is vital. The author thinks that it is also important that the court decisions should be reasoned. When the court decisions are one-sided proving the

subjective elements in the court decision is not traceable. Different authors' highlighted standpoints can help to unify the court practice on evaluating and analyzing the evidence on the basis of the same body of evidence.

By studying and analyzing the county and the District courts' decisions and observing what kind of errors district courts usually identify, a catalogue of categories of typical reasons for judgment under appeal being set aside was compiled.

The present criminal proceedings do not hold instruments to assess the errors made in the first and second instance of proceedings while proving the subjective elements. The author has brought out typical errors that courts have made when proving the subjective elements. The sample is based on 26 court judgments and two court orders. The author has also categorized the most widespread reasons for judgments under appeal being set aside during the analysis of the court decisions and has also compiled a catalogue of categories of these above-mentioned typical reasons. On the basis on some common qualities, the categories of the reasons for setting aside a judgment has been formed. The category shows the essence of the reason or points out a different subjective opinion while establishing the subjective element. As follows, the author brings out the most typical reasons revealed in her analyses.

While proving the subjective elements according to the rules of criminal proceedings the following problems have occurred on evidence has been evaluated selectively; standpoints about different evidence have not been mutually connected; evidence has been treated singly (as a listing) or in a random order; evidence has been evaluated insufficiently or have been evaluated to a limited extent; evidence has not been evaluated practically (for example statement). Hereby, the author wants to stress that the selective evaluation of the evidence may bring along restriction of the body of evidence which can be interpreted as failure to follow the rules of proceedings.

There have been problems with the conclusions about the factual element on the basis of the collected evidence. These conclusions have not been in accordance with the factual circumstances, whereas in one case proving the factual circumstances has turned out to be complicated even for the prosecutor, however, the county court has not paid attention to that situation while making the court decision. The author points out that if the factual elements

are proved on the basis of only one piece of evidence, the factual circumstances cannot be considered as proved.

According to the category of stating reasons the author brings out the following circumstances that may be seen as the reasons for setting aside the court decision: the circumstances have been considered proved, but the court has not convincingly stated reasons via the evidence that the constituent elements of the punishable crime were present in the behaviour of the accused.

The author brings out also such reasons for setting aside the court decision which have not been included in the author's categories. The analyses of the court decisions reveals that: the court's judgment about the objective elements in the behaviour of the accused has been erroneous due to incomplete indictment; the factual elements have been described in the indictment but the formulation is contradictory; if the indictment does not describe factual elements or lacks the evidence about the fact, then the court cannot rely on this very fact. The positive result of the factual elements of the charge described in the indictment gives the court basis for evaluating during the proceedings the occurrence both objective and subjective elements in the unlawful behaviour of the accused. Consequently, the courts can prove facts together with references to the evidence, on condition that the evidence has been pointed out correctly in the indictment. In case of an inconsistently formulated indictment the court is obliged to acquit the accused.

To answer the research question, the author has come to the conclusion on the basis of the catalogue of categories that typical reasons for setting aside the court judgment is the fact that during proving the subjective elements the rules of legal proceedings are not followed consistently. In the author's opinion, in the process of connecting the evidence, the proceedings fails to show under which circumstances the subjective elements in the behaviour of the accused have been ascertained. It means that the requirement for the evaluation of the body of evidence has not been followed and the standpoints taken are not based on the analysis made at court. Inaccurate evaluation of the charge of the accused does not involve in itself setting aside the court sentence but under the circumstances where a person's legal interests are not protected, the courts are obliged to follow the requirement of a statement of reasons determined by the law. Thus, the author is of the opinion that that the main reason for setting aside the court judgment lies in the pursuit of the requirement of the statement of

reasons when the first instance and the second instance do not reach the same conclusion on proving the subjective elements. According to the Constitution of the Republic of Estonia the judicial system is obliged to ensure the evaluation of the judgment so that it would be in harmony with justice. Thus, the errors of the first instance can be corrected by the second instance. However, if there could be a possibility of an erroneous judgment in the second instance, the assessment of the statement of reasons of a judgment shall follow by the Supreme Court.

Kasutatud kirjandus

1. Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Juura, 1996.
2. Anepaio, T. jt Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn, 2004.
3. Kangur, A. Kohus ja kohtulahend: mõtteid ja soovitusi kohtulahendi kirjutajale. Tartu, 2012.
4. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012.
5. Kergandberg, E., Kangur, A., Lind, S. *et al.* Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura, 2008.
6. Kergandberg, E., Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura, 2006.
7. Kergandberg, E. Õigusemõistmise tööriistakastist. – Postimees 01.10.2013.
8. Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod. Tallinn: Juura, 2012.
9. Kühl, K. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura, 2002.
10. Laherand, M. - L. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn, 2008.
11. Langemets, M. jt (toim). Eesti keele seletav sõnaraamat. 5 S-T. Eesti keele sihtasutus. Tallinn, 2009.
12. Lõhmus, U. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses. – Juridica IX, 2014.
13. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 2 väljaanne, Kirjastus: Juura, 2014.
14. Maurer, K. (koost). Õigusleksikon. Interlex, 2000.
15. Mereste, U. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Eesti Keele Sihtasutus, 2000.
16. Pikamäe, P. Süüteo koosseis: subjektiivne koosseis. Tallinn: Juura, 2003.
17. Sillaots, M. Võistlev kohtumenetlus või võistlevate elementidega looritatud kohtumenetlus kriminaalmenetluse seadustiku eelnõus. – Juridica IX, 2000.
18. Sootak, J. Ettevaatamatus. Tegevusetus. Loenguid karistusõiguse üldosast VII. Tallinn: Juura, 2004.
19. Sootak, J. Karistusõigus: üldosa. Tallinn: Juura, 2010.
20. Sootak, J. Karistusõigusel on oma füüsika. – Juridica III, 2004.
21. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2015.
22. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn, 2015.
23. Sootak, J. Süüteomõiste ja deliktistruktuur. Loenguid karistusõiguse üldosast II. Tallinn: Juura, 2004.

Kasutatud õigusaktid

1. Joobeseisundile viitavate tunnuste loetelu ja nende tunnuste esinemise või mitteesinemise tuvastamise viisid. – RT I, 27.06.2014,4.
2. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364.
3. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.
4. Liiklusseadus. – RT I 2010, 44, 261.
5. Politsei ja piirivalve seadus. RT I 2009, 26, 159.
6. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus. – RT I 2008, 3, 21
7. Tõendusliku alkomeetri ja indikaatorvahendi kasutamise ning nende kasutamise dokumenteerimise kord. RT I, 04.06.2014, 10.
8. Töölepingu seadus. RT I 2009, 5, 35.

Kasutatud kohtupraktika

Riigikohtu praktika

1. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-7-17.
2. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-65-16.
3. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-49-16.
4. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-76-16.
5. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-104-16.
6. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-1-15.
7. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-6-15.
8. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-58-15.
9. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-89-15.
10. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-67-15.
11. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-17-15.
12. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-93-15.
13. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-47-15.
14. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-101-15.
15. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-109-15.
16. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-79-15.

17. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-64-14.
18. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-14-14.
19. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-94-14.
20. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-94-14e eriarvamus kohtuotsusele Eerik Kergandberg
21. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-30-13.
22. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-72-13.
23. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-114-13.
24. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-117-13.
25. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-131-13.
26. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-130-13.
27. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-50-13.
28. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-15-12.
29. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-20-12.
30. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-89-12.
31. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-2-2-11.
32. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-31-11.
33. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-48-11.
34. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-92-11.
35. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-33-10.
36. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-8-10.
37. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-74-10.
38. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-83-10.
39. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-31-10.
40. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-55-09.
41. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-49-09.
42. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-87-09.
43. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-98-09.
44. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-4-08.
45. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-18-08.
46. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-61-08.
47. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-13-07.
48. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-94-06.
49. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-128-06.

50. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-12-06.
51. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-111-06.
52. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-127-06.
53. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-114-06.
54. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-92-05.
55. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-142-05.
56. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-32-05.
57. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-74-05.
58. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-99-04.
59. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-148-03.
60. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-17-03.
61. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-80-02.
62. Riigikohtu kriminaalkolleegium 3-1-1-107-02.

Ringkonnakohtu praktika

1. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 29.08.2014, 1-13-7917/105.
2. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 07.03.2014, 1-13-5224/33.
3. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 27.01.2014, 1-12-6515/51.
4. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 21.05.2014, 1-13-9718/34.
5. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 09.09.2015, 1-13-3856/160.
6. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 23.10.2015, 1-15-3701/22.
7. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 13.10.2014, 1-11-13127/128.
8. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 13.08.2015, 1-15-4078/19.
9. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 02.02.2015, 1-14-7302/32.
10. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 26.01.2015, 1-14-8358/32.
11. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 01.06.2015, 1-15-1189/26.
12. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 12.11.2014, 1-14-823/36.
13. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 01.06.2015, 1-15-1189/26.
14. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 15.09.2014, 1-14-518/27.
15. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 29.04.2015, 1-14-518/54.
16. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 09.09.2015, 1-13-3856/160.
17. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 08.01.2014, 1-13-5943/30.
18. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 05.03.2014, 1-13-4514/37.

19. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 18.08.2015, 1-15-2379/19.
20. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 28.08.2014, 1-13-10515/31.
21. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 29.06.2015, 1-15-2007/19.
22. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 29.05.2014, 1-13-11359/19.
23. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 26.06.2014, 1-12-5792/308.
24. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 30.10.2014, 1-14-3933/27.
25. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 13.10.2014, 1-11-13127/128.
26. Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 20.02.2015, 1-14-6859/45.
27. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 02.04.2014, 1-13-10084/47
28. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 18.08.2015, 1-15-2379/19.
29. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 19.03.2014, 1-13-7450/48.
30. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 12.12.2014, 1-14-855/65.
31. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 19.11.2014, 1-13-1840/69.
32. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 26.03.2015, 1-13-6126/106.
33. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 03.12.2014, 1-13-10116/94.
34. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 02.02.2015, 1-14-2221/57.
35. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 31.03.2014, 1-12-11914/33.
36. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 25.05.2015, 1-14 -10990/31.
37. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 03.12.2014, 1-13-10116/94.
38. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium 10.03.2015, 1-14-1342/66.

Maakohtu praktika

1. Harju Maakohus 14.11.2013, 1-13-5224.
2. Harju Maakohus 07.02.2013, 1-12-6515.
3. Harju Maakohus 24.03.2014, 1-14-823/19.
4. Harju Maakohus 15.04.2015, 1-15-1189/13.
5. Harju Maakohus 21.04.2015, 1-13-3856/153.
6. Harju Maakohus 19.12.2013, 1-13-4514.
7. Harju Maakohus 30.09.2013, 1-13-5943/15.
8. Harju Maakohus 27.04.2015, 1-15-2379/10.
9. Harju Maakohus 12.02.2014, 1-13-10515/23.
10. Harju Maakohus 20.05.2015, 1-15-2007/8.
11. Harju Maakohus 27.08.2015, 1-15-3701/13.

12. Harju Maakohus 17.06.2014, 1-11-13127.
13. Harju Maakohus 20.12.2013, 1-12-5792
14. Pärnu Maakohus 20.03.2014, 1-13-9718.
15. Pärnu Maakohus 23.04.2014, 1-14-518.
16. Pärnu Maakohus 19.02.2014, 1-13-11359.
17. Pärnu Maakohus 18.09.2014, 1-14-3933/19.
18. Tartu Maakohus 10.05.2013, 1-12-11914.
19. Tartu Maakohus 21.05.2014, 1-13-1840/58.
20. Tartu Maakohus 31.01.2014, 1-13-7450.
21. Tartu Maakohus 20.02.2015, 1-14-10990/17.
22. Tartu Maakohus 30.06.2014, 1-13-10116/74.
23. Tartu Maakohus 19.02.2014, 1-13-10084.
24. Tartu Maakohus 30.06.2014, 1-13-10116/74.
25. Viru Maakohus 31.10.2014, 1-13-6126/82.
26. Viru Maakohus 31.05.2014, 1-14-2221/44.
27. Viru Maakohus 18.12.2014, 1-12-1342.

Muud allikad

1. Avikainen, S. KarS § 183 ja § 184 tõendamine kriminaalmenetluses 2003 – 2013.
– Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/42847. (2013).
2. I ja II astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. – Arvutivõrgus:
www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/kohtute-statistika. (02.05.2017).
3. Erelt, T. Terminõpetus. TÜ Kirjastus. – Arvutivõrgus: hdl.handle.net/10062/24279.
(2007).
4. Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. Kvalitatiivne sisuanalüüs. – Arvutivõrgus:
<http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>. (2015).
5. Krevald, J. Tõendite lubatavus kriminaalmenetluses. Tallinn. –
Arvutivõrgus: hdl.handle.net/10062/42101. (2014).
6. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste
muutmise seaduse seletuskiri. Seletuskiri. – Arvutivõrgus:
https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/116_seletuskirix.pdf (02.05.2017).
7. Kõik kohtumenetlused. Riigi Teataja. –

- Arvutivõrgus: www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html. (02.05.2017).
8. Lepmets, O. Tõendamisega seonduvad probleemid võistleva kriminaalmenetluse apellatsiooniastmes. Tartu. – Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/31130. (2013).
 9. Linamägi, K. Lubamatud tõendid ja nende mõju kohtulahenditele kriminaalmenetluses. Riigikohtu ja ringkonnakohtute praktika analüüs 2005 – 2014. Tallinn. – Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/47889. (2015).
 10. Orav, K. Esemeliste tõendite uurimine ja hindamine kriminaalkohtumenetluses. Tartu. – Arvutivõrgus: dspace.ut.ee/handle/10062/30785. (2013).
 11. Pikamäe, P. Tahtluse struktuur. Tahtlus kui koosseisupäraste asjaolude teadmine. Doktoritöö. – Arvutivõrgus: hdl.handle.net/10062/676. (2006).
 12. Samson, E. Kriminaalõiguse üldosa. Abimaterjal kohtunike ja prokuröride järelkoolituse karistusõiguse õppegrupile. – Arvutivõrgus: <http://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:1677/21959/page/35>. (2000).
 13. Sootak, J. Karistusõiguse üldosa terminitest ehk Elu seaduse fassaadi taga. Õiguskeel 216/2. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/oiguskeeled-numbrid-2007>. (2016).
 14. Sootak, J. Üliõpilastööde kirjutamise ja vormistamise juhend. – Arvutivõrgus: issuu.com/iuridicum/docs/juhend_2016. (2016).
 15. Statistika. Arvutivõrgus: www.riigikohus.ee/?id=79. (02.05.2017).

Lühendid

et al - et alia (ja teised)

ibid - ibidem (sealsamas)

KrMS – Kriminaalmenetluse seadustik

KarS – Karistusseadustik

LS – Liiklusseadus

nn - niinimetatud, nõndanimetatud

nr – number

RKKKo – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

TlnRnKo – Tallinna Ringkonnakohtu otsus

TrtRnKm – Tartu Ringkonnakohtu määrus

TrtRnKo – Tartu Ringkonnakohtu otsus

HMK – Harju Maakohus

PMK – Pärnu Maakohus

TMK – Tartu Maakohus

VMK – Viru Maakohus

Tänuõnad

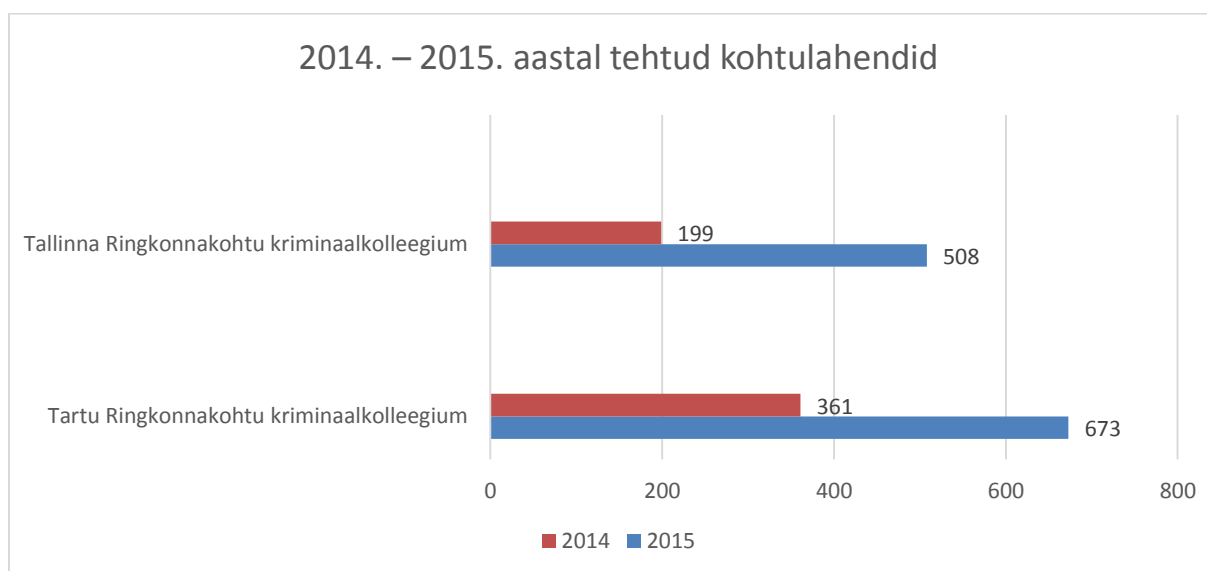
Autor soovib tänada töö juhendajat Andreas Kangurit, kes suunas ja inspireeris teemavalikul ning uurimisprotsessi vältel.

LISA

Kohtulahendite valimi koostamine.

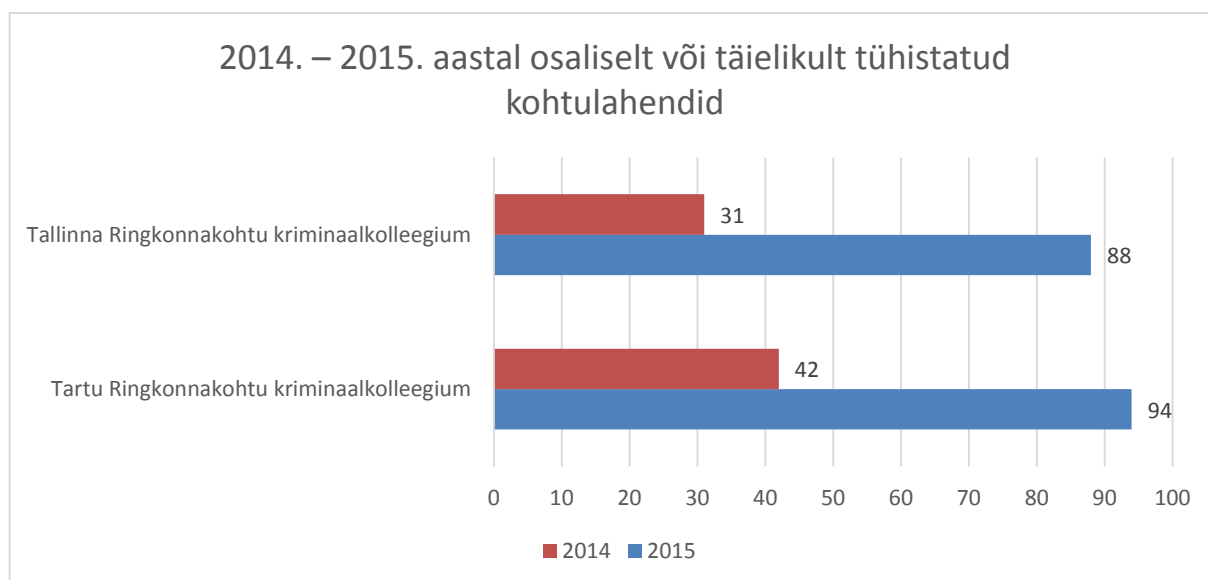
2014. – 2015. aastal tehtud kohtulahendid.

	2014	2015	Lahendeid kokku
Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium	199 (sh 115 kohtuotsust)	508 (sh 199 kohtuotsust)	1741
Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium	361 (sh 73 kohtuotsust)	673 (sh 117 kohtuotsust)	

2014. – 2015. aastal osaliselt või täielikult tühistatud kohtulahendid.

	2014	2015	Osaliselt või täielikult tühistatud lahendeid kokku
Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium	31	88	255
Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium	42	94	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anneli Adamson,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Subjektiivse koosseisu tõendamine kriminaalasjade apellatsioonimenetluses”, mille juhendaja on Andreas Kangur,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2017